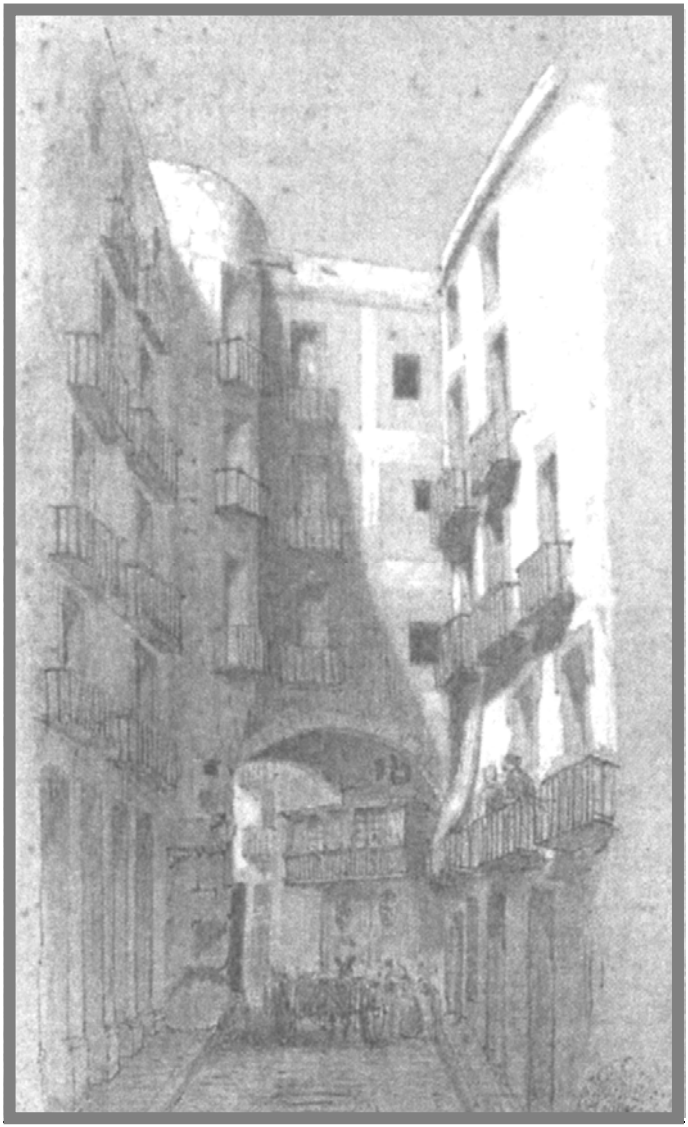

El barri del Regomir

Aquest treball forma part del llibre

La Capella de Sant Cristòfor i el barri del Regomir de Barcelona

Centenari de la benedicció d'automòbils 1907 – 2007

Autor: Josep Capdevila i Soldevila
Edita: La Capella de Sant Cristòfor
Impressió: Multitext S.L.
Dipòsit legal: B-26474-2007

Origen del barri. La romanització

El barri que més tard serà conegut amb el nom de barri del Regomir podem dir que té el seu origen a l'època de la romanització, en unes aglomeracions d'habitatges que s'anaren formant prop del *decumanus maximus,* una de les dues vies principals de la Bàrcino romana, que es creuaven al *Forum* (al costat de l'actual plaça de Sant Jaume).

La invasió romana del país havia tingut lloc l'any 218 aC, quan Gneu Corneli Escipió va desembarcar a Empúries per mirar de tallar el pas al general cartaginès Anníbal, que volia atacar Itàlia utilitzant Hispània com a base d'avituallament.

El primer establiment romà fou un campament d'ocupació situat prop del Besòs, en el turonet badaloní dit «el Dalt de la Vila», des d'on hi havia facilitat per a embarcar i desembarcar vaixells.

L'assentament romà en el Tàber fou més tardà. Primerament hi va haver un establiment d'origen púnic a Montjuïc, prop d'un poblament laietà; després ambdós foren romanitzats. Al peu de la muntanya hi havia un grau que els servia de port, en el qual s'han trobat restes de sitges per a guardar el blat destinat a l'exportació. Aquesta va ser la primera Barcelona. Com que el domini romà s'anava consolidant, aquesta situació no resultava prou adient, i dintre d'un projecte global de reorganització del territori i remodelatge del sistema de comunicacions, especialment del ramal costaner de la *Via Augusta*, pocs anys abans del canvi d'era, per decisió de l'emperador August i segurament sota instruccions directes del seu gendre, Agripa, neix *ex novo* la Bàrcino del Pla,[1] nucli urbà jurídicament constituït i que coneixem amb el nom de *Colonia Iulia Augusta Paterna Barcino*, dita també *Faventia* per Plini el Vell. Aquesta acròpolis que es formà en el Tàber satisfeia millor les necessitats d'una nova classe social emergent i feia de centre jurídic i administratiu per controlar el port del Llobregat i el territori immediat.

---

[1] J. O. GRANADOS I I. RODÀ. «*La Barcelona a l'època romana», III Congrés d'Història de Barcelona, la ciutat i el seu territori*, Ajuntament Barcelona, 1993, p. 12.

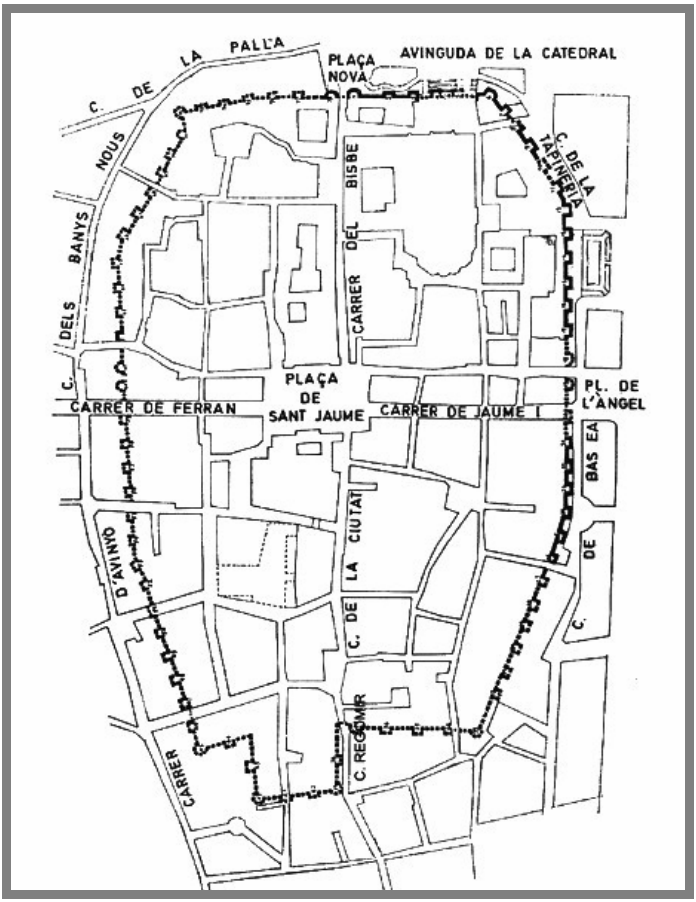

Planta de la ciutat emmurallada del segle IV, amb la situació de les 78 torres que completaven la defensa, on es veu la fortificació en cos avançat que protegia l'anomenat *castellum*, al barri del Regomir. (Segons A. Duran i Sanpere)

En aquest context es fundà Bàrcino, feta de nova planta, seguint el model clàssic dels campaments militars (*castrum*), amb perímetre rectangular de 1.270 m i angles retallats, per adaptar-se millor a la topografia del terreny. Dos carrers principals, el

decumanus maximus, de 825 m. que travessava la ciutat des de la *Porta Praetoria*, o portal de *Sant Llorenç,* ara portal del Bisbe, a la plaça Nova, i passava pels actuals carrers del Bisbe, de la Ciutat i del Regomir, fins a la *Porta Decumana*, dita també porta del Regomir i de Sant Cristòfor.

El *cardo maximus*, de 550 m, unia la *Porta Principalis Sinistra,* a l'actual plaça de l'Àngel i la *Porta Principalis Dextra,* que estava entre els carrers de Ferran i del Call, i passava pels carrers de la Llibreteria i del Call. Ambdós carrers es creuaven a l'actual plaça de Sant Jaume, arran d'on devia haver-hi el *Forum*. Aquests dos carrers principals dividien la ciutat en quatre *regiones* simètriques o quarters.

Hi havia altres vies secundàries: els *cardines* i els *decumani minores,* entre els quals es formaven les *insulae* o illes de forma rectangular, que constituïen la base de partida de la xarxa de vialitat ciutadana.[2]

Durant la primera meitat del s. XIX, per encàrrec de la Junta de Comerç, els arquitectes Mestres Oriol i Mestres i Gramatxes van fer estudis sobre la muralla de Barcelona. També en feren Richmond, Balil, Serra-Ràfols i Duran i Sanpere, entre d'altres, durant la primera meitat del segle XX. Tots ells opinaven que les muralles de Bàrcino s'havien construït a la fi del s. III o al començament del s. IV, per protegir la ciutat d'una nova destrucció, després de la que hi havia hagut vers l'any 264, quan va ser assaltada pels francoalamans.

Malgrat les restes de destrucció que Fidel Fita va trobar quan es va enderrocar el convent de l'Ensenyança (en un nivell que corresponia a finals del s. III) o les d'algun edifici cremat com en el carrer del Regomir,[3] i malgrat les dades estratigràfiques publicades per F. Pallarès en les excavacions a la plaça de Sant Miquel, en què es va confirmar l'existència de les termes, les de Minici Natal, on

---

[2] F. PALLARÈS. «*La topografia i els orígens de la Barcelona romana*», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, n. XVI, Ayuntamiento Barcelona, 1975, p. 45.
[3] F. CARRERAS I CANDI. *Geografia General de Catalunya. La Ciutat de Barcelona,* Albert Martín, Barcelona 1913-1918, p. 111 .

també es van apreciar signes de destrucció,[4] J. O. Granados no comparteix la idea d'una hipotètica destrucció de la ciutat pels francoalamans,[5] perquè es basa en estudis sobre la constant i ininterrompuda circulació monetària durant els anys en els quals se situava la destrucció. Creu que no s'esdevingué i que el reforçament de la muralla no obeïa a la destrucció de la ciutat, sinó més aviat a la militarització del recinte.

Va caldre esperar els estudis de F. Pallarès, l'any 1969, per a assegurar, sense cap mena de dubte, que havia existit una primera fortificació, d'època fundacional, de característiques constructives ben diferenciades respecte de la muralla baiximperial i que aquesta havia estat com una mena de folradura de la primera muralla.

Aquesta primera muralla va ser aixecada sota la cura del *duunvir quinquenal* Caius Coelius, segons consta en una inscripció descoberta a Montjuïc a principis del segle XX,[6] i encerclava la ciutat i els seus carrers principals. Aquests, ja hem dit que la dividien en quatre *regiones* o quarters. Els dos quarters més alts de la ciutat, eren ocupats: al NE l'edifici més important era el temple d'August (avui encara en podem veure les restes als locals del Centre Excursionista de Catalunya). Al quarter NO sembla que hi havia la zona comercial de Bàrcino. La zona residencial de la ciutat estava situada majoritàriament en els dos quarters del Sud, els dos més propers al mar, els quals comprenien el que més tard es coneixerà com a barri del Regomir.

Com veiem, doncs, la configuració urbana del barri del Regomir ha estat íntimament relacionada a les vicissituds de la muralla romana i del seu entorn. Ja des del moment fundacional, la zona del Regomir ha estat sempre una de les zones més

---

[4] F. PALLARÈS. «*Las excavaciones de la plaza de San Miguel y la topografía romana de Barcino*», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, Vol. XIII Ayuntamiento de Barcelona, Barcelona, 1969, p.13.

[5] J. O. GRANADOS–I. RODÀ. «*Barcelona a la baixa romanitat*» dins *III Congrés d'Història de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1993. p. 27.

[6] S. MARINER BIGORRA. *Inscripciones romanas de Barcelona: lapidarias y musivas,* Ayuntamiento de Barcelona, 1973.

significatives en la història urbana de Barcelona. La seva importància ve donada principalment per la seva situació geogràfica, prop d'un dels portals més importants de Bàrcino que representava l'accés a la ciutat des del costat de mar. Per tant, passaven per aquest portal totes les mercaderies que arribaven a la ciutat per via marítima i també devien entrar-hi tots els blocs de pedra utilitzats en les construccions de la ciutat i procedents de les pedreres de Montjuïc, que eren molt més fàcils de transportar per mar que no pas per terra ferma.

A principis de l'any 1862 es van enderrocar les dues torres que constituïen el portal del Regomir o portal de Sant Cristòfor, que eren molt semblants a les de la plaça Nova, al carrer del Bisbe. Eren unes torres de forma semicircular, que sustentaven dos arcs que configuraven el pont sobre el carrer, el qual mostrava tres nivells d'alçada, els mateixos que tenia la torre, tal com es pot observar en l'aquarel·la de Lluís Rigalt que hem reproduït a l'inici d'aquest capítol. Sota el pont s'hi veu una balconada i dues obertures que podríem intentar identificar com dos òculs que pertanyien a la Capella de Sant Cristòfor.

Els enderrocs van formar part del pla municipal d'aquell ajuntament progressista que tants monuments antics va fer desaparèixer i que pretenia canviar la fesomia del carrer, per eixamplar-lo i permetre la circulació de carruatges. S'aterraren també els edificis en què es recolzava l'arc i es van construir unes noves estructures, que són les que en l'actualitat podem contemplar, és a dir, les cases núms. 7 i 9 i també les núms. 4, i 6.

En el curs de la demolició de la torre de la dreta (tal com se surt de la ciutat), es va posar al descobert un frontispici romà, compost de dues arcades separades per una pilastra estriada i coronada per un medalló en forma de cap de lleó, sobre el qual existia un parament d'uns dos metres d'altura, de petits blocs quadrats.[7] Aquesta estructura que ha estat subjecta a diverses interpretacions: tot just descoberta va ser considerada com a formant

[7] F. PALLARÈS. *La topografia i els orígens...* p. 32.

part d'un edifici monumental, anterior a la muralla del segle IV i que podia ser del teatre romà. En aquell moment es va creure que es tractava del teatre romà de Bàrcino perquè sempre s'havia pensat que el teatre es trobava en aquesta zona, prop del mar, perquè és en el barri del Regomir on s'havien trobat restes arqueològiques (frisos i baixos relleus), que feien pensar que provenien del teatre romà.

Encara avui es conserven alguns elements de les estructures descobertes i disposem també de dos dibuixos al natural que van fer B. Hernández Sanahuja i Josep Puiggarí, en els quals apareixen les proporcions dels dos arcs.

Dibuix de Josep Puiggarí de l'enderroc de la torre del portal del Regomir, l'any 1862, i de les restes trobades al seu interior.

Aquesta estructura presentava una notable semblança amb les que caracteritzen les portes geminades de Nimes, Autum, Arcolí i Pola. Aquesta semblança i la seva ubicació va motivar que F. Pallarès la identifiqués com a porta monumental geminada (amb dos arcs), situada a l'extrem del *decumanus maximus*, la qual

corresponia al primer circuit de la muralla de Bàrcino, d'època d'August.

La muralla romana en aquesta zona del Regomir presenta unes incògnites encara avui difícils de resoldre i caldria fer-ne un estudi molt més aprofundit, perquè les diverses hipòtesis plantejades resulten inexactes a mesura que els estudis arqueològics progressen.

Amb relació a aquest edifici monumental descobert arran de les obres d'enderroc de la torre dreta, es presenta un aspecte interessant, que és precisament la localització de les restes. En presentar-se l'edifici, segons F. Pallarès i J. O. Granados, com una de les portes de la ciutat, el seu emplaçament a l'extrem del *decumanus maximus*, és a dir, a l'extrem del carrer del Regomir, seria transversal respecte de la torre que l'envoltava i aquesta hipòtesi és dissemblant de la que es dedueix de la planta d'A. Balil, on els dos arcs apareguts en l'enderroc sembla que són interpretats com de localització longitudinal respecte a la línia del carrer.

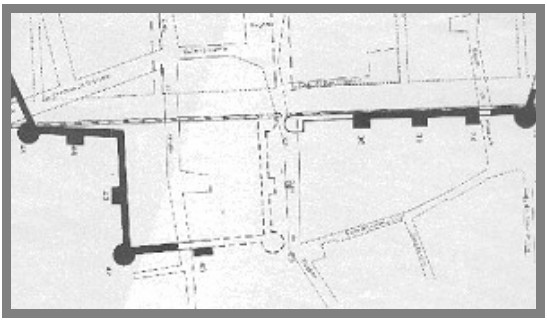

Detall de la planta de la ciutat romana segons F. Pallarès, any 1969, en el qual es pot observar el cos avançat, dit *castellum,* de la muralla i el seu recorregut pel barri del Regomir.

Totes les interpretacions que s'han fet amb posterioritat als anys trenta i fins avui dia, han desplaçat la torre de la dreta (tal com se surt de la ciutat), per situar-la davant la torre de la capella, tal vegada en l'intent lloable, però també criticable, de normalitzar la

planta de la ciutat i adaptar-la als criteris historiogràfics de l'urbanisme romà, i això ha succeït malgrat l'existència de la mencionada aquarel·la de Lluís Rigalt de 1861, que hem reproduït a l'inici d'aquest capítol, la qual permet veure que l'arc té una forma notòriament esbiaixada.

Els primers estudiosos de la Bàrcino romana ja havien observat que més enllà d'aquesta porta, cap al sud-est, la muralla del segle IV presenta un cos avançat que arriba a tocar l'antiga línia de costa i que semblava construït necessàriament en relació amb el port per a la seva defensa.[8] Els angles d'aquests murs eren defensats per torres de planta circular i creuaven el carrer d'Ataülf poc abans del carreró del Timó. La informació de què es disposava d'aquest sector de la ciutat no permetia assegurar-ho amb rotunditat, però segons J. O. Granados aquesta construcció havia fet desaparèixer la porta geminada del Regomir, cosa que podria fer pensar amb la modificació de l'esmentada porta vers la fi del segle III,[9] quan es va construir una porta de les anomenades *triforada*, (composta per tres arcades): la central, destinada al pas de vehicles i cavalleries, i les dues laterals, per als vianants. D'aquesta estructura només conservem l'obertura lateral, la del costat de la Capella de Sant Cristòfor, que es va posar al descobert quan es van realitzar les obres de restauració del conjunt del Pati Llimona, 1984-1991. També es va poder comprovar que el pas de vianants es projectava cap a l'interior, a través d'un corredor, probablement cobert amb volta de mig punt, del qual es conserva la base del mur.

[8] F. PALLARÈS. *La topografia i els orígens*... p. 32.
[9] J. O. GRANADOS I I. RODA. *Barcelona a la baixa romanitat*... p. 32.

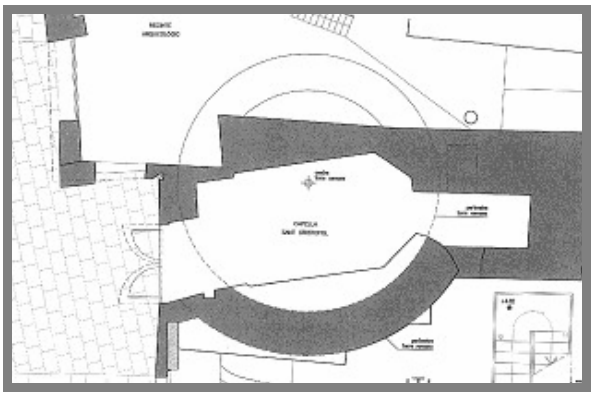

Plànol de la Capella de Sant Cristòfor del Regomir desenvolupada dins la torre de la muralla romana.

El corredor lateral es comunicava amb el pas central mitjançant un arc. Probablement els tres corredors estaven comunicats entre ells.[10] En aquestes intervencions arqueològiques es va poder comprovar l'existència de les restes d'unes termes, de les quals ha estat possible documentar part de la cambra de foc (*praefurnium)* i una sala calenta amb *hipocaustum,* que conserva decoració mural pintada.[11]

Durant les mateixes obres, a més del descobriment d'una de les portes per a vianants ja esmentada, es va poder comprovar que la Capella de Sant Cristòfor es desenvolupava dins el nivell inferior de la torre. Paral·lelament, es confirmava l'existència de dues torres: una primera de planta circular i parcialment desapareguda, i una segona de planta de mig cercle que s'adossava a la primera en direcció al mar.

A partir de l'any 2000 la senyora Constança Corredor Arias, veïna del núm. 6 del carrer del Regomir, descobrí a casa seva, quan hi feia obres, restes d'una torre romana i un pany de muralla amb pintures medievals i renaixentistes en bon estat de conservació.

---

[10] Ibídem, p. 29.

[11] J. O. GRANADOS [et al.]. *Arqueologia a Ciutat Vella, 1983-1991, Pati d'En Llimona,* Ajuntament de Barcelona, 2002?

Constança investigà en altres pisos de la seva finca i, amb la col·laboració dels veïns, també en pisos de les cases núm. 4 i 8.

Durant dos anys Constança Corredor desenvolupà intensos treballs d'investigació i elaborà un detallat, documentat i extens informe de 375 pàgines i 200 fotografies que lliurà al Servei Municipal d'Arqueologia.[12]

L'any 2004 amb motiu d'unes obres de restauració dels baixos de l'immoble situat al carrer del Regomir núm. 6, construït per Josep Fontseré l'any 1866, es descobriren unes restes romanes i es va procedir a fer unes intervencions arqueològiques dirigides per Jordi Hernández-Gasch, el resultat de les quals s'ha publicat.[13]

En el seu informe indica que s'han pogut recuperar estructures i nivells arqueològics de part de l'àrea que en l'actualitat alguns arqueòlegs han volgut anomenar *Castellum,* perquè consideren que podia tenir la funció de fortalesa. Jordi Hernández-Gasch creu que, tal vegada, aquest nom no sigui el més apropiat, perquè suggereix una zona d'ús militar, que evidentment la muralla tenia, però no pas més que a la resta de la ciutat. Segons Hernández-Gasch, la ciutat té aquesta planta octogonal i barris extramurs des del primer moment (o quasi); en època tardana una part d'aquests barris extramurs s'inclouen en el perímetre murari. A banda de la funció de defensa i control que la muralla tenia, també en relació al possible port, sembla evident que aquesta zona inclou una sèrie d'edificacions de caràcter públic que aleshores encara s'empren, entre les quals possiblement unes termes. En canvi, les altres termes altimperials, descobertes al costat de la Capella de Sant Cristòfor, s'abandonaren.[14]

En aquestes excavacions del Regomir núm. 6 s'han documentat les restes de dues edificacions de característiques i

---

12 J. CATALÀ. «*Arqueologia ciudadana*», El Periódico, 28.04.2004.

13 J. HERNÁNDEZ-GASCH. «*Fitxa tècnica dels dits treballs*» a Quaderns d'Arqueologia i Història de la ciutat de Barcelona, Època II, núm. 1, any 2005, p. 140 i «*The castellum of Barcino: from its early Roman Empire origins as a monumental public place to the late antiquity fortress*» a Quaderns d'Arqueologia i Història de la ciutat de Barcelona , núm. 2, any 2006, p. 75-91.

14 J. HERNÁNDEZ-GASCH. Correspondència particular, 25.08.06.

èpoques diferents: la primera correspon a la descoberta de la fortificació tardana de la ciutat romana, durant el segle IV, és a dir, de la fortificació del cos avançat que coneixem com a *Castellum*; la segona correspon a la troballa, al seu interior, de part d'un edifici de caire públic d'una etapa anterior que correspon al segle I dC.

De la muralla tardoantiga s'han localitzat, a nivell de subsòl, dos trams de fonaments separats per una torre quadrada i, proper a la façana del carrer del Regomir, es conserva, en alçat, part del parament exterior de la torre de planta circular que flanquejaria la porta del Regomir. Aquest fragment de la torre forma part de la paret mitgera entre les finques número 4 i 6 del carrer del Regomir, i es conserva, pel que sembla, fins al terrat de la finca.

Respecte a les edificacions interiors, les característiques i dimensions de la descoberta semblen confirmar que ens trobem davant d'un edifici monumental, de fase fundacional de la ciutat o de poc després. Aquest edifici sembla que és el que fou fortificat en la tardo antiguitat i pot ser el motiu i el condicionament de la forma que té la muralla romana en aquesta part de la ciutat. Per tant, el cos avançat que té la muralla i que fins avui dia la major part dels historiadors han considerat que estava relacionat amb la protecció del port, tal com s'ha indicat anteriorment, podríem dir que, independentment de la protecció del port, es va construir per protegir edificacions de caràcter públic, part de les quals ara s'han descobert.

D'aquest edifici altimperial, i per la banda del carrer d'Ataülf, al subsòl del soterrani, s'ha localitzat una habitació rectangular amb un extrem absidiat de difícil interpretació i que, per la seva constitució, es podria identificar amb el que tal vegada podia tenir una funció termal.

S'hi ha trobat també un criptopòrtic (una porxada interior) al llarg del carrer del Regomir, que sembla que tenia part del seu terrat edificat. Al nord del criptopòrtic existia una zona (Espai B) que ens és desconeguda. És possible que la porta *gemina,* que segons la opinió dels tècnics del Museu d'Història de la Ciutat i del mateix Sr. Hernández-Gasch, es va trobar a l'interior del cos de la torre de

planta circular (a l'actual Regomir núm. 4) en sentit longitudinal al carrer del Regomir, estigués situada a continuació de la paret (F-34) del croquis i donés entrada a aquest recinte,[15] al nord del criptopòrtic, la funció del qual fins ara no coneixem.

Gràcies a les inscripcions dels monuments funeraris que s'han anat descobrint, podem saber que entre els primers habitants de la ciutat hi havia personatges de procedència itàlica, segurament de les classes dirigents. Com a totes les colònies fundades per August a Hispània, a Bàrcino també s'hi van instal·lar legionaris, llicenciats de les guerres càntabres[16], mercaders i lliberts, que eren servits per esclaus i proletaris.

A partir del segle I aC i fins al II dC, tota la Laietània es va convertir en un important centre de producció agrícola, tant de cereals com de vinya destinada a l'exportació de vi. La situació del territori, prop del mar, va afavorir el comerç marítim i l'arribada de les noves vies de comunicació també van propiciar un marc econòmic que afavorí, d'una banda, la prosperitat de les *villae* costeres i, de l'altra, la dels nuclis urbans on, juntament amb l'aristocràcia local, destaca la presencia de lliberts enriquits.

Hem comentat anteriorment que la zona residencial de la ciutat romana sembla que estava situada majoritàriament en els dos quarters del Sud, els dos més propers al mar, dins els quals hi havia comprès l'actual barri del Regomir.

No s'ha pogut demostrar encara, per manca d'evidències arqueològiques, el tipus d'habitatge privat que existia en aquests primers anys de la vida de la colònia romana. Si tenim en compte que en fundar-se la ciutat, les terres del Pla van ser expropiades, parcel·lades i repartides entre els nouvinguts, i que aquests, i en especial les classes dirigents, eren de procedència itàlica, és lògic pensar que van importar el tipus d'habitatge que els era propi, es a dir, les cases unifamiliars o *domus,* per a l'aristocràcia i la burgesia, i habitatges més humils per a la resta dels ciutadans.

---

[15] J. HERNÁNDEZ-GASCH. Correspondència particular 25.08.06

[16] A. BALIL. *Colonia Iulia Augusta Paterna Faventia Barcino*, Instituto Español de Arqueologia, CSIC, Madrid, 1964, p. 44.

La *domus* era de planta rectangular i acostumava a tenir tres parts més importants: *vestibulum* (vestíbul), *atrium* (atri, espai rectangular amb columnes, envoltat d'habitacions) i a la part posterior el *peristylum* (jardí tancat dins un cercle de columnes). La casa romana disposava a l'atri d'una obertura central (*compluvium*) que il·luminava, airejava i recollia l'aigua de la pluja a l'estany central (*impluvium*), que després era conduïda a una cisterna subterrània. Al voltant de l'atri es distribuïen de forma simètrica les diverses dependències: *culina* (cuina), *cubicula* (dormitoris), *latrina* (comuna, que es podia trobar a la mateixa cuina o annexa a ella), t*ablinum* (sala situada a la part oposada a l'entrada, on els senyors de la casa rebien les visites), *triclinium* (menjador). Les façanes eren sòbries, sense decoració i tenien poques obertures cap a l'exterior, ja que els constructors donaven més importància a l'espai interior. Les *domus* solien disposar de planta baixa i primer pis.

Durant les intervencions arqueològiques fetes per l'Ajuntament de Barcelona entre 1988 i 1990 en zones molt properes al barri del Regomir, es van posar al descobert dues *domus* (cases romanes).

En l'actuació realitzada a la plaça de Sant Miquel es produí la troballa de les restes d'una *domus* que es podria datar d'inicis del segle I aC, per tant, contemporània a la fundació de la colònia Bàrcino. La planta general era quadrada amb un *atrium* central i *cubicula* (habitacions) al seu voltant. Les estances eren pavimentades amb *opus signinum* i també amb *opus signinum* decorat amb tessel·les blanques formant un motiu floral.

L'altra *domus* es posà al descobert en la intervenció arqueològica feta al solar número 3 i 3 bis de la baixada del Bisbe Caçador, en una àrea immediata a la muralla romana del carrer del Sotstinent Navarro. Aparegueren tres fases constructives: la primera datable de mitjan segle I dC. La segona es podria datar de finals del segle II o principis del III dC. Hi aparegueren murs, paviments, pintures i també un dipòsit per a emmagatzemar oli o vi. A la tercera fase es van trobar restes de paviments d'*opus tesellatum* (mosaics) policroms i amb un emblema central fet amb tessel·les

més petites, i també paviments d'*opus signinum*. Aquests es localitzen en els sòls de les habitacions. També hi havia pintures policromes a les parets de les estances. La datació aquesta tercera fase correspon al segle IV dC.[17]

També s'han excavat altres *domus* al carrer d'Avinyó durant l'any 2004.[18]

No és fàcil donar resposta a com vivien les classes menys afavorides, que no podien viure en *domus*. Sabem que els romans conegueren les cases de pisos, *insulae*, dintre de la ciutat, en règim de lloguer, però pel que avui se sap, van ser exclusives de Roma, del seu port Òstia i de les grans ciutats d'Orient, i no se n'han documentat a les províncies occidentals, la qual cosa no vol dir que no n'hi pogués haver. Es construïen al voltant d'un pati rectangular i descobert, que permetia la ventilació i la il·luminació. Acostumaven a tenir una alçada de tres o quatre pisos. La planta baixa es reservava per a botigues i tallers.

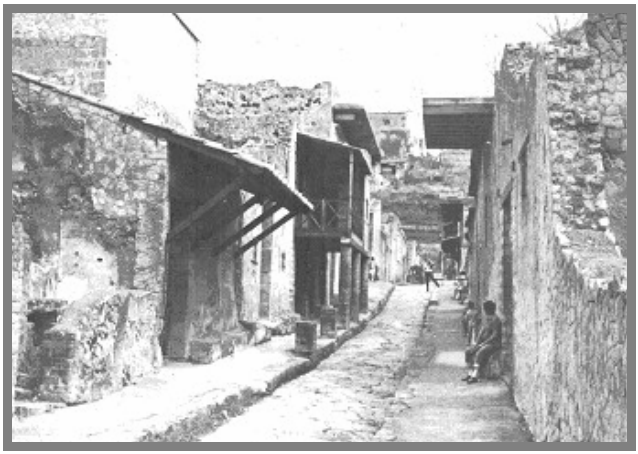

Carrer de la ciutat romana d'Herculà (Itàlia), que ens suggereix com podia ser el carrer del Regomir durant el període romà

[17] J. O. GRANADOS [et al.]. *Arqueologia a Ciutat Vella, 1983-1991*, plaça de Sant Miquel, Ajuntament de Barcelona, 2002?

[18] J. HERNÁNDEZ-GASCH. Correspondència particular, 25.08.06.

A les nostres terres, la majoria de la població vivia en les anomenades *tabernae*, que podem dir que eren unes botigues o magatzems. És possible que de dia servissin per a activitats comercials o artesanals i durant la nit es transformessin en dormitoris, ja sigui a la mateixa planta o bé en un primer pis o unes golfes.

De *tabernae* n'hi havia a totes les ciutats, adossades a les *domus* o a altres edificis i acostumaven a formar fileres als costats dels carrers.[19] La zona del carrer de la Palma del Tàber[20] o carrer d'En Palma, nom que primer es va donar al carrer del Regomir,[21] en el camí que anava del centre de la ciutat i travessant la porta Decumana s'arribava al mar, on segurament hi havia el port, les *tabernae* eren els habitatges que més predominaven.

Acabarem aquest capítol dedicat a l'època de la romanització exposant breument quina era l'alimentació que rebien els nostres veïns del Regomir.

Quan el romans arribaren a les nostres terres, els laietans ja tenien una cultura alimentària que s'havia anat formant en el transcurs dels segles, depenent del recursos agrícoles i ramaders i també de les influències culinàries dels pobles amb els quals s'havien relacionant. Des de molt antic s'havia produït a Catalunya la domesticació dels animals: cabres, ovelles, porcs i bestiar boví, com també tota classe d'aviram. Això va permetre una certa independència del medi natural. Pel que fa als cereals, trobem el blat i l'ordi en totes les seves diferents espècies. També es té documentada la civada i el mill, que es conreaven en quantitats molt inferiors. De llegums es coneixia la veça, la fava i el pèsol, utilitzat també en l'alimentació animal. La caça encara tenia una certa

---

[19] A. ALMOGUERA. «*La vida quotidiana dintre del món romà i l'antiguitat tardana*» a Història, Política, Societat i Cultura als Països catalans, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1996 p. 365.

[20] LL. ALMERICH. *Història dels carrers de la Barcelona vella*, Vol.III, Millà, Barcelona, 1950, p. 27.

[21] V. BALAGUER. *Las calles de Barcelona,* Imprenta y Fundición de Manuel Tello, Madrid, 1888, p. 33.

importància i podia representar un complement de la dieta càrnica: cérvol, llebre, conill, senglar i ocells, que es menjaven bullits o rostits. Es recol·lectaven mol·luscs marins com les cloïsses i cargols marins i terrestres... i vegetals com avellanes, bolets i, en general, totes les baies i fruits silvestres. La dieta es complementava amb cireres d'arboç, aranyons, glans, olives, figues, pomes i raïms silvestres. La mel també tenia un paper important en la dieta.

L'arribada dels grecs havia introduït nous conreus, alhora que havia incentivat els indígenes a produir més cereals per bastir les necessitats de cada dia, creixents en les colònies gregues i, fins i tot, a la mateixa Atenes.

El conreu intensiu de l'olivera es produeix en el mateix moment que el de la vinya, cap a final del segle I dC, en les nombroses *villae* rurals costaneres. L'oli era la base de la cuina mediterrània i era utilitzat en l'assaonament de peixos i llegums, per a fregir peixos, en les salses, en els bullits, en els llegums, fins i tot en la rebosteria. La vinya era espontània i no serà fins al segle VI aC que els grecs la implantaran com a conreu a casa nostra i els romans en faran l'explotació intensiva.

Plini, contemporani de Marcial, en la seva obra *Historia Natural,* plena de valuoses informacions, diu literalment: «Les vinyes laietanes (és a dir, les de l'actual Barcelonès i Maresme), són famoses pel molt vi que donen, però les de Tarragona i les de Lauro ho són per la seva finor.» No sabem si a la Bàrcino romana tothom es va acostumar a beure el vi a la manera romana, és a dir, calent o barrejat amb resina de pi, amb mel, amb fruites seques, espècies, herbes aromàtiques, mirra, encens i amb aigua de mar.

A més a més dels productes bàsics en l'alimentació, s'ha de tenir en compte un element primordial com és la sal, molt necessària en totes les èpoques, però molt més en el món antic per la seva funció de conservació dels aliments.

Els grecs, amb la fundació de les seves colònies a Empúries i Roses, havien intensificat el desenvolupament de les salines, imprescindibles per a les conserves de peix en les seves dues principals aplicacions: la salaó de peix i la salsa de peixos o *garum.* El

garum, conegut també amb el nom de *muria,* va tenir la seva màxima expansió a l'Imperi romà, procedent dels cuiners grecs, que Roma, com amb quasi tot, va fer seu. Aquesta salsa és el resultat de la descomposició del peix en un medi humit. S'elaborava per maceració amb sal, de restes viscerals de peixos com la tonyina, gambes, ostres, petxines, etc., les quals es feien fermentar en un recipient impermeable.

De l'existència de la producció de *garum* a les costes de Barcelona, ens en dona testimoni un conciutadà nostre, sant Paulí de Nola, que va viure a Bàrcino a la fi del s. IV i va trametre al seu mestre Ausoni una conserva de sal. Aquest li ho agraeix dient-li que la *muria* barcelonesa és un apreciat regal.[22] També Ausoni, en un poema, parla de Bàrcino prop d'un mar ric en ostres.

Si a les costes predominava les conserves en sal, no podem pas oblidar que també es van utilitzar les conserves en vinagre, tant per a conservar peixos, com fruites, olives i també carns.

Què ens ha quedat a nosaltres de tot aquest llegat cultural? Podem dir que la cuina de les dues bandes de la mediterrània és hereva d'aquests cultures. A Catalunya els farcits de carn, el gust per l'agredolç, les conserves vegetals en vinagre i, en especial, en sal, com les anxoves de l'Escala, continuen mantenint les tradicions que es van començar fa més de dos mil cinc-cents anys.[23]

Del paganisme al cristianisme

L'expansió del cristianisme a Catalunya s'esdevingué segurament dintre del primer segle després de la mort de Crist, però per a tenir el primer testimoni escrit que presenta una clara evidència d'aquest fet, caldrà esperar l'any 259, quan van ser martiritzats a Tarragona el bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i

---

[22] P. FABRE. *Essai sur la Chronologie de l'Euvre de Saint Paulin de Nole, Ausone, lettre 25*, Les Belles Lettres, Paris, 1948, p. 101.

[23] A. PUJOL-PUIGVEHÍ. *L'Alimentació en terres catalanes a l'antiguitat: el seu caràcter mediterrani,* Barcelona, 1996, p. 63.

Eulogi. De les actes del seu martiri es desprèn que ja existia una comunitat cristiana estructurada, que s'havia anat formant cap a finals del segle II i durant la primera meitat del segle III, un llarg període en el qual va predominar la tolerància religiosa per part de les autoritats.[24]

Els primers temps del cristianisme a la nostra ciutat també cal cercar-lo durant les èpoques de les persecucions, en temps de l'emperador Dioclecià (303-311). En tenim escasses notícies, però sabem que Cugat va ser un cristià nord-africà que predicava l'evangeli a Bàrcino i els seus voltants i que va ser martiritzat al *castrum Octavianum* (Sant Cugat del Vallès).

El «martirologi» català esmenta encara altres màrtirs de Barcelona, entre els quals Eulàlia, el pagès Medir o el bisbe Sever, considerat el primer màrtir de Bàrcino i el seu primer sant.

La parròquia del barri del Regomir, Sant Just i Sant Pastor, ha estat sempre considerada l'església més antiga de Barcelona, després de la Catedral. No és, doncs, gens sorprenent que en el transcurs dels segles s'hagin anat formant unes llegendes i unes tradicions que han estat divulgades i majoritàriament cregudes per tots els seus feligresos. Aquestes llegendes no són originàries del segle XVII, edat d'or de les falses cròniques, sinó que apareixen probablement durant el segle XIV, en l'època de la construcció de l'església gòtica i romanen presents des de llavors en la consciència dels fidels de la parròquia.[25]

L'any 1346 s'obrí un procés en el qual el parroquians de Sant Just i Sant Pastor pretenien demostrar que existien unes catacumbes en el recinte de l'església, on havien estat enterrats els primers màrtirs de la ciutat, i una cripta o església subterrània on es reunien els primers cristians, sobre la qual, en temps més pacífics, es va edificar l'única església de Barcelona.

Com que de la sang d'aquells màrtirs n'havia quedat xop el sòl de l'església, es deia també que en certa ocasió uns emissaris enviats per un bisbe de Barcelona a Roma per cercar-hi relíquies, el

---

[24] J. BADA. *Història del cristianisme a Catalunya*, Eumo, Barcelona, 2005, p.19.

[25] F. P. VERRIÉ. *La iglesia de los santos Justo y Pastor*, Aymà, Barcelona, 1944, p.11.

Papa els digué: «Torneu a la vostra pàtria, preneu terra del paviment de Sant Just, exprimiu-la i en sortirà sang de màrtirs.»[26]

Aquestes antigues tradicions escrites i publicades per l'il·lustre advocat Pau Valls i Bonet,[27] membre de la Junta d'Obra parroquial, van ser rebatudes per l'arquitecte Josep O. Mestres,[28] que l'any 1852 dirigí una associació formada amb la finalitat d'explorar les llegendàries catacumbes que segons escrits havien d'existir en el subsòl de l'església de Sant Just i Sant Pastor.

En aquestes catacumbes o criptes, es deia, que a més a més dels cossos dels primers màrtirs cristians, segons el relat de l'historiador Pau Tomich, també hi havia enterrats els caps dels cinccents cavallers cristians que van ser derrotats i morts per les forces d'al-Mansur, l'estiu de l'any 985, en la batalla de Rovirans[29] al pla de Matabous, a la comarca del Vallès, i que els sarraïns havien portat fins a Barcelona i amb unes ballestes havien llençat per damunt de la muralla i havien anat a parar a la plaça de Sant Just.

Quan l'any 1723 es va construir la sepultura per als vicaris perpetus, segons el relat de Mn. Francesc Glòria i Bosch,[30] van trobar com una cripta amb un mosaic de pedres blaves i blanques que formava dos braços en direcció nord-oest sud-est i llavors van considerar que la troballa formava part de les mítiques catacumbes.

El resultat de les intervencions arqueològiques portades a terme per l'arquitecte Josep O. Mestres, l'any 1852, no van descobrir altra cosa que una conducció romana que passava perpendicular a

---

[26] J. VILLANUEVA. *Viaje literario a las iglesias de España,* Vol. XVIII, Imprenta de la Real Academia de Historia, Madrid, 1851, p. 157.

[27] P. VALLS I BONET. *Apuntes históricos sobre la antigüedad y prerrogativas de la iglesia antes catedral y hoy día Parroquial de los Santos Justo y Pastor de Barcelona*, Barcelona, 1860.

[28] J. O. MESTRES. *Memoria en la que se combaten las suposiciones consignadas en el folleto escrito por el Dr. D. Pablo Valls i Bonet. Leída en la sesión celebrada por la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, el 20 de Diciembre de 1892.

[29] M. COLL I ALENTORN. «*La Crònica de Sant Pere de les Puel·les*» dins I Col·loqui d'Història del Monaquisme Català, Vol. II, Santes Creus, 1969, p. 39.

[30] F. GLÒRIA I BOSCH. *Crónica histórica demostración...* Manuscrit núm. 851, Biblioteca Universitat de Barcelona.

l'eix de l'església: en construir-la, els seus fonaments l'havien tallada. Després continuava cap a la Capella de l'Esperança.

L'any 1928 es va descobrir al carrer de la Palma de Sant Just un mosaic d'època romana. La descoberta va fer iniciar l'exploració sistemàtica del carrer i de bona part del barri. Portats altra vegada per la creença de l'existència de les antigues catacumbes de Sant Just, es va procedir a l'excavació, però només es va trobar una gran col·lectora romana dirigida cap a mar. Si bé aquestes excavacions no van servir per a fer la descoberta de les antigues catacumbes, Agustí Duran i Sanpere[31] ens diu que van permetre assegurar que el carrer de la Palma de Sant Just, a partir de la cantonada del carrer de Bellafila, coincidia amb el carrer de la ciutat romana i que va ser la primera vegada que es va poder comprovar a Barcelona la supervivència d'un carrer romà en el curs d'un carrer actual.

Les dues intervencions arqueològiques sistemàtiques que s'han realitzat a l'església dels Sants Màrtirs i als seus voltants, no han permès descobrir les llegendàries catacumbes, però considerant la seva ubicació en el centre de la ciutat romana i tenint en compte que les excavacions han estat sempre molt parcials, tenim el convenciment que el subsòl de l'església protegeix un patrimoni arqueològic d'indubtable valor.

Com hem pogut veure, la majoria d'aquestes antigues llegendes no superen un examen de la crítica històrica i no han estat confirmades per les intervencions arqueològiques que s'han anat fent des de la meitat del segle XIX. Ara bé, això no vol pas dir que la Basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor no sigui la primera església edificada a Barcelona, després de la Catedral de la Santa Creu, en aquella època de tolerància religiosa que es va iniciar amb el decret de Constantí (Milà, 313), però sobretot amb el de Teodosi el Gran, de l'any 380, sobre la unitat religiosa. L'Església esdevingué predominant i l'Imperi romà, a l'inici de la seva decadència, intentà d'establir-se sobre bases cristianes.

---

[31] A. DURAN I SANPERE. *Barcelona i la seva història*, Curial, Barcelona, 1973. p. 28-29.

El cristianisme es va estendre d'una manera extraordinària i van aparèixer en pocs anys noves diòcesis arreu. A Barcelona, entre els anys 360 i 386, regí la ciutat el bisbe sant Pacià, que és autor d'una extensa producció literària i en algun dels seus escrits ens descriu la vida a la ciutat i al món rural català. Es refereix als cristians barcelonins com a persones de paraula, respectuoses, atentes envers els pobres, sòbries i vestides amb senzillesa. Per contra, n'hi ha que cometen homicidis i adulteris i ofereixen encens als ídols. A vegades es presenten vestits amb opulència i diu que els agradaria viure en edificis de marbre i plens de luxe. Pel que fa a la ciutat, el prelat afirma que té jardins i passeigs marítims (segurament davant la porta del Regomir), produeix vins exquisits i té un programa de diversions públiques.

La tradició deia que sant Pacià fou enterrat a Sant Just i Sant Pastor i les seves restes foren suposadament trobades pel bisbe Dimes Loris l'any 1590. Aquestes restes, dipositades en una urna d'argent estan col·locades sota la mesa de l'altar de la seva capella.

A finals del segle IV va viure a Barcelona un personatge de gran prestigi i que considerem molt important per a intentar esbrinar els obscurs orígens de la nostra parròquia. Es tracta de sant Paulí de Nola.

Paulí de Nola és el nom amb que és conegut el noble aquità Meropi Ponç Anici Paulí, nascut a Bordeus entre el 353 i el 355. Fou deixeble del poeta Ausoni i governador de Campània. Batejat pel bisbe Delphinus de Bordeus va venir a Hispània on es casà amb Therasia. La mort del seu germà i especialment la del seu fill Cels i les influències espirituals i intel·lectuals dels bisbes Victricius, de Rouen, Martí de Tours i Ambrosi de Milà, més que no pas les influències de la seva esposa Therasia, com sempre s'havia dit,[32] van contribuir a un canvi de vida vers una renúncia dels béns terrenals, l'oració i la penitència.[33]

---

[32] M. SALZMAN. *Aristocratic women: Conductors of Christianity in th Fourth Century,* Helios 16, 1989, p. 207-220.

[33] D.TROUT. *Paulinus of Nola, life, letters and poems,* University of California Press, Berkeley, 1999.

El dia de Nadal de l'any 393, segons J. Desmulliez, o del 394, segons P. Fabre, per aclamació del poble de Barcelona i contra els seus desigs, segons la narració del mateix Paulí en la seva epístola 1 a Sulpici Sever,[34] perquè volia marxar cap a Nola, va accedir al clam del poble fidel i va ser ordenat de prevere pel bisbe Lampi, amb la condició de no quedar vinculat a l'església de Barcelona. Per un escrit que li va trametre sant Jeroni sabem que a la primavera del 395, ell i la seva esposa Therasia ja eren a Nola. Paulí morí essent bisbe de Nola l'any 431.

Algunes de les devocions desenvolupades durant el segle IV estan representades en les peregrinacions als llocs sants dels cristianisme, especialment a Terra Santa i també als sepulcres de sants i màrtirs. Sabem que Paulí tenia una profunda reverència pel culte dels màrtirs i ho va demostrar en els seus escrits i també quan, ja bisbe de Nola, va voler viure permanentment prop de «l'Aula de Sant Fèlix».

No és estrany doncs que en morir el seu fill Cels, pocs dies després d'haver nascut, manifestés un gran goig d'haver-lo pogut sepultar a Complutum (actual Alcalá de Henares), lloc on l'any 305, segons A. i M. Marchamalo,[35] van ser martiritzats els sants infants Just i Pastor, perquè reposés *ad sanctum*, tal com explica el mateix Paulí en el seu *Carmen* XXXI.[36]

Donem gran importància a la mort i sepultura de Cels, prop del lloc on van ser martiritzats els infants Just i Pastor, perquè creiem que això ens permetrà conèixer la data aproximada de la fundació de la nostra parròquia amb la seva actual advocació.

Els historiadors catalans, en especial els eclesiàstics, que són els qui més han tractat aquest tema, han estat sempre del parer que Therasia era catalana i que Cels morí a Barcelona. Potser influenciats pels fets que hi tenia propietats, que Paulí va ser ordenat a Barcelona i també perquè Paulí va obsequiar el seu mestre Ausoni amb una

---

[34] PAULÍ DE NOLA. *Epístola 1*, CSEL, 29, Carta a Sulpici Sever.

[35] A. I M. MARCHAMALO. *La Iglesia Magistral de Alcalá de Henares*, Instituto de Estudios Complutenses, Alcalá de Henares, 1990, p.34.

[36] PAULÍ DE NOLA. *Carmina XXXI*, CSEL 30, *Poema XXXIV, De obitu Celsi.* p. 328-329.

salaó, segurament un *garum* elaborat a les terres de la costa barcelonina.

Cal pensar, però, que si Cels nasqué i morí a Barcelona, es fa difícil de creure que, en aquells temps, pogués ésser enterrat en un indret tan allunyat com és Alcalá de Henares i per aquesta raó Agustí Duran i Sanpere formula una hipòtesi, que ell mateix defineix com a agosarada, per la qual Cels no fou enterrat a Alcalá de Henares, sinó a l'església de Sant Just i Sant Pastor de Barcelona, que sempre ha tingut fama de molta antiguitat i de contenir enterraments de màrtirs, en la qual podia haver-hi una relíquia o un simulacre de sepulcre dels dos infants.[37] Aquest fet suposaria que ja en el segle IV l'església de Sant Just i Sant Pastor tenia la mateixa advocació que encara conserva.

Els historiadors no catalans més aviat pensen que Cels morí i va ser sepultat a Complutum (Alcalá de Henares), tal com el mateix Paulí indica, mentre la seva família hi residia.[38]

Pensem que aquesta hipòtesi pot ser la més versemblant i que en arribar Paulí a Barcelona, vers els anys 390-392, va dedicar a sant Just i sant Pastor una esglesiola en record del lloc on havien estat enterrats les restes del seu estimat fill Cels, en un petit turó on podia haver-hi hagut un temple romà, o les seves restes, de proporcions similars al temple d'August[39] i que Paulí de Nola podia haver cristianitzat.[40]

Aquesta esglesiola devia estar molt deteriorada o parcialment enderrocada quan l'any 801 Lluís el Bondadós va alliberar Barcelona de l'ocupació sarraïna, perquè, segons la Crònica de Sant Pere de les Puelles, la va edificà de nou: «*lo dit Lodevich, hac conquesta e presa dita ciutat, si la poblà novellament de xristians; en la qual hedifficà. I. molt bella esglesia de dos Sants germans qui han nom sant Just e sant Pastor.*»

---

[37] A. DURAN I SANPERE. *Barcelona i la seva història...* p. 126.
[38] A. I M. MARCHAMALO. *La Iglesia Magistral...* p. 43
[39] F. PALLARÈS. *Las excavaciones de la plaza...* p. 39.
[40] J. CAPDEVILA. *Orígens del temple de Sant Just i Sant Pastor de Barcelona*, treball inèdit, Universitat de Barcelona, curs 1989-1990, p. 18.

Els estudiosos que han tractat aquest tema pensen que l'esglesiola devia estar gairebé enrunada *a fundamentis usque ad tectum,* perquè d'altra manera no es podria parlar de la seva fundació.[41]

La Crònica de Sant Pere de les Puelles, font literària de moltes de les llegendes de l'església de Sant Just i Sant Pastor, es refereix també a l'especial concessió feta per Lluís el Bondadós a l'altar de Sant Feliu, del tres notables privilegis: el de la Batalla jutjada, el del Jurament dels jueus i, especialment, el del Testament sacramental, que ha perdurat fins als nostres dies i que va ser derogat per la Llei 40/1991, de 30 de desembre, del Parlament de Catalunya, perquè, tot i que se'n reconeixia la llarguíssima tradició a Catalunya, d'arrel altomedieval, es va considerar obsolet.

Una de les altres tradicions que sempre han mantingut el clergat i els parroquians de Sant Just, és que aquesta parròquia havia estat la Catedral de Barcelona. Per confirmar aquest fet, a finals del segle XVI, l'any 1578, potser com a continuació encara del procés iniciat el 1346, sis parroquians manifesten, en presència del llavors canonge Jaume Caçador, que «era veu comuna i fama pública que l'església de Sant Just i Sant Pastor havia estat la primera catedral de Barcelona».[42] Sembla que aquestes manifestacions es basaven en els següents fets històrics: amb l'arribada dels visigots es va introduir l'heretgia arriana a les nostres terres. Els nouvinguts van instal·lar bisbes herètics a les principals seus episcopals, entre les quals la de Barcelona. Aquesta situació va causar molt malestar entre els cristians, però no sembla pas que s'estengués una persecució generalitzada. Va haver-hi una certa convivència política i religiosa i es va mantenir el culte catòlic a la ciutat, a la seu catòlica, que segons la majoria d'historiadors era l'església de Sant Just i Sant Pastor. Aquesta situació va durar fins a la conversió dels arrians al catolicisme en el III Concili de Toledo, l'any 589, al qual Ugno, bisbe de Barcelona, era present.

---

41 F. P. VERRIÉ. *La iglesia de los santos...*, p. 20.

42 *Proves d'antiguitat de la present església.* APSJP, Arm. VII/3.

L'església de Sant Just i Sant Pastor probablement va realitzar les funcions de catedral, seu del bisbe i del capítol, durant la construcció de la primera catedral romànica, consagrada l'any 1058, en temps del comte Ramon Berenguer I el Vell i després quan es va construir l'actual catedral gòtica iniciada en temps del rei Jaume II, l'any 1298.

Quan l'any 1593 el bisbe Dimes Lloris va voler iniciar els treballs d'identificació de les relíquies de sant Pacià, les va fer cercar, i suposadament les va trobar a Sant Just i Sant Pastor i no pas a la seu catedralícia, com correspondria a la sepultura d'un bisbe de la ciutat.

És per raó d'aquesta antiga tradició, no documentada, segons la qual havia fet funcions de catedral, que Sant Just i Sant Pastor és l'única església de Barcelona que té el privilegi de portar en les processons públiques els estendards, també dits gonfanons, llistats de franges grogues i roges, iguals que els propis de la Catedral de la Santa Creu.

Avui dia sembla que podem concloure que si bé l'església dels Sants Màrtirs Just i Pastor no va ser ni l'única església de Barcelona ni la seva primera catedral, sí que va ser la primera església de Barcelona, després de la Catedral de la Santa Creu, que en diversos moments històrics va poder fer funcions de seu episcopal.

Del final de l'Imperi romà a l'ocupació sarraïna

L'Imperi romà, a partir del segle III, entrà en una crisi amb aspectes econòmics, polítics i socials. Les pugnes polítiques i militars van provocar un col·lapse en les relacions que Hispània mantenia amb la resta del món romà. El sistema sòcio-econòmic esclavista va trontollar quan, en acabar-se l'expansió, el nombre d'esclaus no augmentava. Els esclaus eren l'única forma d'aconseguir més producció en una economia que es basava en bona mesura en la força del seu treball.

Les reformes de Dioclecià i de Constantí van convertir l'Imperi en un estat de funcionaris que van establir un control estatal sobre la producció i els preus. Per a poder atendre els pagaments de l'enorme aparell burocràtic i militar i per a compensar la davallada d'ingressos es va establir un sistema d'impostos que va arruïnar els petits i mitjans propietaris, els quals van cercar el patrocini dels poderosos a qui encomanaven la seva persona i els seus béns.

Aquest procés va propiciar la ruralització de la vida sòcio-econòmica i l'aparició dels colons, que anaren substituint els esclaus, cosa que va ser l'inici d'una transformació que va afectar tota l'Europa occidental i va determinar la progressiva aparició de l'estructura feudal que caracteritza l'època medieval.

A Bàrcino els rics propietaris de terres abandonaren la ciutat i fixaren la seva residència a les vil·les que posseïen al camp, que es transformaren en grans unitats d'economia natural i autàrquica. Les vil·les disposaven de petits exèrcits per a garantir-ne la defensa. Per a obtenir protecció i treball, els colons i també els empobrits comerciants i artesans de la ciutat van encomanar-se als grans latifundistes i així es convertiren en homes dependents, que foren adscrits a la terra que treballaven. El barri del Regomir i tota la ciutat, en general, van quedar molt despoblats i molts del habitatges que havien estat abandonats pels poderosos van ser ocupats per petits tallers industrials o artesanals.

Al final del segle IV, l'Imperi romà havia quedat políticament dividit en dues parts: l'occidental i l'oriental. Finalment, a les acaballes del segle V, l'entrada en massa de pobles germànics va enderrocar el poder imperial d'Occident.

El visigots eren un poble germànic que va col·laborar amb els romans. El seu rei Ataülf s'havia casat amb Gal·la Placídia, germana de l'emperador Honori i, com a poble federat, es va establir dins de l'Imperi, al sud de les Gàl·lies. Més tard, per pressions dels atacs del general Constanci, van haver d'abandonar la Provença i van decidir de passar els Pirineus i traslladar la capital del seu reialme a Barcelona, ciutat on podien defensar-se dintre de les seves magnífiques muralles.

En arribar Ataülf a Barcelona la ciutat s'havia descongestionat, s'hi vivia una calma relativa sota l'autoritat paternal del bisbe i dels clergues. Els terratinents vivien pel pla i la servitud persistia. El camp feia goig, havia recobrat l'aspecte agrari dels temps de la pau romana.

L'entrada d'Ataülf i la seva host a la ciutat fou parlamentada. Volia establir-hi la seva cort; als notables no els devia semblar del tot malament que la ciutat esdevingués capital d'un reialme. Va ser com un miratge que va durar molt poc. Aquell cabdill va ser assassinat pels seus uns quants mesos després.

Tenim molt poques notícies de com va ser la vida de la ciutat durant els tres segles de la dominació visigoda. Els conqueridors constituïren una casta militar aristocràtica, que van apropiar-se de la meitat de les terres i dels immobles.

Els hispanoromans pogueren anar vivint a la seva manera i la resta de la població, camperols, artesans, gent de mar i mercaders, anaven fent. Els esclaus i els serfs treballaven sota l'autoritat d'uns i altres.

Sembla que continuà el procés de ruralització a la ciutat, però cal no oblidar que els nostres testimonis provenen d'un nombre molt reduït de jaciments arqueològics. El barri del Regomir sembla que va tenir una important disminució de la població. Els horts i fins i tot els camps devien anar envaint lentament les vies públiques[43] i, pel que es va poder comprovar a les excavacions de la plaça de Sant Miquel i els seus voltants, s'hi constatà l'existència, en un nivell corresponent a aquest període, d'uns dipòsits de terra negra que normalment s'identifiquen amb una activitat agrícola. És a dir: molts indrets que havien estat edificats, van esdevenir terra de conreu.

Els visigots s'apropiaren dels millors edificis de la ciutat i pel que sembla, es feren construir un palau al costat del palau del bisbe. Com que eren cristians però havien acceptat l'heretgia arriana, s'apropiaren de la catedral. Els veïns catòlics concorrien a l'església

---

[43] Ph. BANKS. «*La topografia a la zona de dins les muralles de Barcelona*» a Catalunya Romànica, Vol.XX, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1992, p. 34.

de Sant Just i Sant Pastor que, segons opinió de P. Vila Dinarés i Lluís Casassas,[44] era sens dubte paleocristiana dedicada als nois màrtirs d'Alcalà, construïda al turó on hi ha el temple actual, que té la mateixa altura que el turó on encara devia haver-hi restes encobertes del temple dedicat a August. Segons aquests autors, el temple de Sant Just i Sant Pastor devia ser un rèplica cristiana del temple pagà.

Pica d'aigua beneita de la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor que procedeix d'un capitell bizantí dels segles VI o VII. En una de les inscripcions anagramàtiques es pot llegir en lletres gregues "bark", és a dir, Barcinona. (Foto J.C.S.)

A principis del segle VI el regne de Tolosa va caure en poder dels francs. Els visigots es van veure obligats a traspassar altra vegada els Pirineus i s'instal·laren novament a Barcelona. D'aquest

[44] P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ. *Barcelona i la seva rodalia al llarg dels temps,* Aedos, Barcelona, 1974, p.64.

període Gregori de Tours ens relata un incident que, segons opinió dels historiadors, va esdevenir en el nostre barri. Amalaric retingué el tron i maridà una filla del rei franc Clodoveu, que es deia Clotilde, però la maltractava a causa de la fe catòlica que professava. També la maltractava el poble arrià de Barcelona que, segons la crònica que en fa Gregori de Tours, la insultava i li tirava deixalles quan sortia del palau per anar a les celebracions de l'església catòlica (Sant Just i Sant Pastor), que no era contigua al palau visigòtic de Barcelona. Aquesta pot haver estat també l'església a la porta de la qual fou assassinat Amalaric. Amb tota probabilitat la catedral era la que utilitzaven els arrians, mentre que els catòlics utilitzaven, segurament, l'església de Sant Just i Sant Pastor.[45]

A Catalunya la dominació visigòtica va ser més oficial que efectiva. La monarquia va instal·lar una superestructura política i administrativa que es va limitar a imposar capitacions pecuniàries i en natura, però que no va alterar gaire la vida i els costums de la població romanitzada de Barcelona.

La vida dels veïns del Regomir en aquells anys del segle VII ens l'hem d'imaginar força monòtona, tancats dintre de les muralles i dedicats a l'agricultura, a la producció artesana o a les feines del mar. De tant en tant les notícies arribaven pels pocs viatgers i comerciants que entraven a la ciutat, de l'Aquitània, d'Itàlia o d'Àfrica, amb relats confusos de les conquestes dels francs o dels avenços de l'Islam. Que llunys eren aquells dies de l'Imperi romà quan per la porta del Regomir es traficava amb tot tipus de mercaderies i arribaven i sortien de la ciutat i del seu port gent i vaixells procedents de tot el món conegut.

A mesura que havia anat avançant el segle VII les terres públiques cada vegada havien estat més cobejades per l'aristocràcia visigòtica. En conseqüència, molt sovint ja no sols servien per a pagar funcions militars o administratives, sinó també per a premiar fidelitats. Per altra banda, la necessitat d'enfortir l'economia de la Corona va provocar confiscacions multitudinàries i malestar

---

[45] *Catalunya Romànica*, Vol.XX, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992, p. 25.

generalitzat. A més a més , el fet de no saber resoldre el conflicte entre el principi hereditari o electiu de la monarquia, va ocasionar freqüents lluites per accedir a la Corona.

En una situació de crisi social i política i amb una manca de suport per part dels seus súbdits, el rei Roderic va haver de fer front a la invasió musulmana de l'any 711. El darrer rei hispanogot va fracassar en l'intent de deturar els invasors i morí amb molts dels seus partidaris a la batalla de Guadalete.

La posterior resistència a l'Islam va ser escassa perquè la major part dels hispanogots es van estimar més que desaparegués l'Estat visigot i van pactar amb els sarraïns la conservació dels seus béns i del seu status social. La data de la conquesta de Barcelona i de la part costanera de la Tarraconense ha estat tema d'algunes discussions, provocada per la divergència en les afirmacions d'historiadors àrabs posteriors. Sembla, però, que la podríem situar als voltants de l'any 717.

És opinió generalitzada que l'ocupació sarraïna es va fer de manera pactada amb l'establiment de colònies de berbers procedents del nord d'Àfrica, dirigides per minories àrabs.

Del període de domini sarraí a Barcelona, en realitat només en queda un buit immens. Sembla possible que hi hagués una certa continuïtat de població, tot i que les classes més altes de la societat fugiren a les muntanyes, àdhuc més enllà dels Pirineus. Probablement també continuà la vida eclesiàstica ja que en general no van imposar la religió musulmana a les poblacions que anaven conquerint. Tant els cristians com els jueus van poder conservar lliurement el seu culte, però el fet d'estar vinculats a la seva antiga religió els convertia en tributaris, subjectes al pagament d'impostos especials. Això interessava als conqueridors i per aquest motiu no van forçar la seva conversió a l'Islam.

L'economia de la ciutat va tenir un ressorgiment en relació a l'època visigòtica. Era una economia abocada al mercat. L'agricultura va incrementar la seva producció gràcies a la recuperació de tècniques de regadiu romanes i iranianes i la utilització de sínies.

És molt possible que el Regomir tingués uns anys d'expansió econòmica. Homes lliures del camp i esclaus urbans van alimentar els oficis artesans i els grans tallers i obradors de l'Estat: produccions tèxtils de cotó, lli, seda i llana; de cuirs, repussats i assaonats, pergamins i calçat; de ceràmiques i artesania del metall, etc. Aquestes produccions eren destinades al mercat interior i especialment a l'exportació, majoritàriament per via marítima. Moltes vegades les barques sortien de les platges de davant del Regomir i feien cabotatge fins a ports importants de la Mediterrània, com el de Tortosa. També era important el comerç amb Europa, que passava forçosament per les nostres terres.

Al curt període de domini sarraí a la nostra ciutat, uns vuitanta anys, hi va posar fi la conquesta franca. Els exèrcits de Carlemany, comandats pel seu fill Lluís el Bondadós, van assetjar Barcelona. La major part de les fonts indiquen les grans dificultats del setge, en gran part a causa de les resistència de les muralles romanes. Era tal el seu gruix que no pogueren ser trencades per les màquines de guerra de l'època. En conseqüència, el setge es perllongà durant mesos. Perduda tota esperança de resistència, el valí Zadun, governador de la ciutat, amb intenció d'anar a cercar reforços, a mitja nit sortí quietament, ell sol, per la porta del sud de la ciutat, que més tard coneixerem per porta del Regomir, perquè creia que aquell indret era el més indicat per a traspassar el camp assetjador.[46] No ho va aconseguir i fou capturat per les forces que cercaven la ciutat.

Vençuts per la fam i la desesperació, els habitants de la ciutat, després d'una negociació, lliuraren Hamur, cap musulmà successor de Zadun, i obriren la ciutat als francs. Això s'esdevingué el Dissabte Sant, dia 4 d'abril del 801.[47]

---

[46] F. CARRERAS I CANDI. *Geografia General...*, p. 167.

[47] J. M. SALRACH I M. AVENTIN. *Conèixer la història de Catalunya.* Vol.I, Vicens Vives, Barcelona, 1985, p. 17.

De la conquesta franca a l'assalt d'al-Mansur

Lluís entrà a Barcelona i segons assegura el cronista Antoni de Bofarull,[48] ho féu per la banda de mar, pel portal del Regomir, lloc on hi havia un castell. En arribar, assistí a un acte religiós a la catedral, que va ser ràpidament purificada de la seva destinació com a mesquita. Aquest acte devia ser com un símbol del canvi que suposava tenir plena llibertat religiosa i passar, sota el poder franc, a unes estructures molt diferents a les de l'anterior món visigòtic.

Encara que en un principi els ciutadans havien fet costat a les forces sarraïnes i només havien lliurat la ciutat quan els va ser impossible oposar més resistència, Carlemany els atorgà una carta de llibertats molt àmplia. També l'església barcelonina va gaudir de privilegis i salvaguardes durant el període de domini dels reis francs.

Francesc Carreras i Candi,[49] fa una síntesi de les narracions aportades per diversos historiadors en relació a la conquesta de la ciutat per les armes de Lluís el Bondadós i també sobre l'origen del nom *Regomir*. Algunes d'aquestes narracions són poètiques, hi apareixen barrejats fets certs amb altres de fantàstics.

En la descripció del setge es va fer intervenir la figura d'un fantàstic rei Gamir, rei sarraí de Barcelona, que mai no va existir, del nom del qual es feia derivar el del carrer Regomir, que voldria significar "carrer del rei Gamir". La corrupció del nom Hamur, cap sarraí en el moment de l'entrada dels francs, segons l'Anònim Astrònom, per Gamur, per efecte de la h aspirada, i després en Gamir, va ser suportada per alguns historiadors.

També els antics cronistes fan referència a la suposada existència d'un castell al començament de la baixada del Regomir, aproximadament on fa poc s'ha descobert l'anomenat *Castellum.* En aquest castell, segons Pujades, Lluís el Bondadós hi hauria fet tancar

---

[48] A. BOFARULL. *Guia Cicerone de Barcelona*, Imprenta del Fomento, Barcelona, 1847, p. 43-48.

[49] F. CARRERAS I CANDI. *Geografia General...*, p. 167.

al suposat rei Gamir mentre que alguns dels seus seguidors van ocupar un barri o carrer, fora de les muralles de la ciutat, que va ser conegut per *barri dels Sarraïns*. Aquest barri estava situat prop del avui carrer de la Fusteria i al començament del carrer Ample, fins on llavors arribava el mar.[50]

En Pau Piferrer[51] també parla del lloc on va residir el rei Gamir i diu que va ser en un edifici que hi havia prop de la baixada dels Lleons (actual carrer d'Ataülf), que tenia una façana amb una torre quadrada amb vistes al Regomir.

A la façana d'aquest suposat castell, al carrer del Regomir, prop de l'Arc de Sant Cristòfor hi havia al segle XVI l'escultura d'una testa que la tradició atribuïa al fantàstic rei Gamir. Aquesta testa va ser traslladada a dins l'entrada de la casa del carrer de la Ciutat, cantonada al carrer del Cometa i el propietari va fer posar sota la testa una làpida de marbre que deia: «*Cabeza trasladada a esta nueva casa en 1844, de la esquina de la demolida en que estaba, para permanencia de la antigüedad que ofrece, recordando, según tradición, la del jefe de las tropas moras que ocupaban esta ciudad a su entrada en ella del rey Ludovico Pio.*» Aquesta testa, segons el mateix Piferrer, no era gaire antiga i no era l'única que hi havia a Barcelona.

La testa i la làpida van ser dipositades al Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú abans de 1881. El Museu no la tenia en catàleg ni estava localitzada. Va caldre una visita i trametre'ls la imatge aquí reproduïda perquè pogués ser localitzada en un magatzem.

Altres historiadors també han donat orígens diversos al nom *Regomir*, com per exemple que prové d'un nom de família. Efectivament va existir un tal Mateu Regomir, que fou conseller de la ciutat l'any 1258, o bé Pèire de Marca que cercà el seu origen en el nom d'un règul o governador de la província Tarraconense.

---

[50] V. BALAGUER. *Las calles de Barcelona*, Imprenta y Fundición de Manuel Tello, Madrid, 1888, p. 42-43.

[51] P. PIFERRER. *Recuerdos y Bellezas de España, Principado de Cataluña,* Vol. II, Joaquín Verdaguer, 1839, p. 84.

Modernament, no tan sols queda rebutjada del tot l'extravagant invenció del rei Gamir, sinó que està aclarida i acceptada l'etimologia del nom *Regomir*, que significa "Rec d'En Mir", és a dir, rec del comte Mir o Miró. Malgrat aquesta acceptació per part de la majoria

Testa del llegendari rei sarraí Gamir (d'A.Rovira i Virgili)

d'historiadors del segle XX, Gaspar Feliu[52] hi manifesta la seva disconformitat perquè el cert és que aquest nom ja apareix en una escriptura notarial de l'any 975, és a dir, menys de deu anys després de la mort del comte Mir, que morí l'any 966. Aquest termini tan curt, entre la mort del comte Mir i l'aparició del topònim en el document, li fa pensar que el nom de Regomir és anterior a l'època del comte Miró. Per altra banda, pensa que el rec tampoc passava tant a prop de la porta del Regomir.

La descomposició al segle IX de l'Imperi carolingi va provocar l'aparició d'un seguit de petits Estats pirinencs. A l'Occitània sud i a la Catalunya Vella van sorgir conflictes entre els comtes francs designats pel poder imperial i l'aristocràcia autòctona, que volia governar el seu territori amb total llibertat. A finals del segle IX, l'emperador franc atorgava a un membre d'aquesta

[52] G. FELIU I MONTFORT. «*El territori de Barcelona al segle XI*», a Catalunya Romànica, Vol. XX, Barcelona, 1992, p.67.

aristocràcia, Guifré I el Pelós, la titularitat dels comtats de Barcelona, Girona, l'Urgell, la Cerdanya i Osona. Guifré va fer hereditaris els seus títols comtals i això el va convertir en el fundador del Casal de Barcelona.

En aquest període tan poc documentat de la nostra història trobem l'existència d'un personatge que podem considerar el primer parroquià de Sant Just i Sant Pastor que la història registra: és un tal Vítiza, fill de Teodored.

Làpida de Vítiza, fill de Teodored. L'original es guarda al Museu d'Història de la Ciutat. N´hi ha una còpia a la paret del costat del portal major de la Basílica de Sant Just i Sant Pastor.

Quan el dia 29 de desembre de 1736 es procedí a l'enterrament del vicari perpetu Mn. Bernat Glòria i segons consta en una nota feta en el llibre d'òbits,[53] «*dit Sr. volgué ser enterrat davant la Capella de N. Sra. del Roser de la present església i al fer lo clot se encontrà una pedra de jaspe*

[53] APSJP, Sèrie Llibres Sagramentals, Llibre d'òbits núm. I, 1736, p. 72r.

de la llargària de 3 a 4 pams i de amplària 2 pams amb la següent inscripció:

HIC REQUIESCIT
WITIZA FILIUS TEO
DEREDI :
DIMITTAT EI
DEUS AMEN : ERA DCCCC
XXXVIII : AB INCARNATIO
NE DNI ANNI DCCCXC
ANNO · II · REGNANTE KAR
ULO REGE DIE XIII KLDS AP
RELIS SIC OBIIT»

Que traduïda ve a dir:

«*Aquí reposa*
Vítiza, fill de Teodored.
Que Déu el perdoni. Amén.
Era 938,
en l'any de l'Encarnació
del Senyor 890,
any II del regnat de Carles rei,
el dia 13 de les calendes d'abril,
en què morí.»

I el text continua dient: «l*a qual pedra se ha posat dins del portal major de la Iglesia, sobre la pica de l'aygua beneyta de mà dreta.*»

Aquesta làpida és considerada la més antiga de la Tarraconense en la qual apareixen conjuntament les tres datacions: l´Era hispànica (38 anys abans de Crist), l'any de l'Encarnació de Crist, i la dels reis de França, datació que va ser vigent al Comtat de Barcelona fins l'any 1180.

La datació d'aquesta làpida originà una sèrie de disputes entre els erudits del segle XIX en observar un decalatge de deu anys en el còmput de l'any de l'Encarnació, que per altra banda també

s'ha trobat en altres documents del comtat de Barcelona entre la fi del segle IX i bona part del segle X.

En l'estudi de F. P.Verrié,[54] la data de la làpida és de l'any 900, que correspon a l'any 938 de l´Era hispànica i al segon any del regnat de Carles III el Simple de França.

El fill petit de Guifré I el Pelós, Sunyer, va governar els comtats fins l'any 946, en què colpit segurament per la mort del seu fill Ermengol, es féu monjo al monestir de la Grassa, deixant el govern als seus dos fills Borrell i Mir.

En aquest govern entre els dos germans, Mir tingué una posició subordinada respecte a Borell II, que apareix actuant en tots els comtats i dedicant-se a qüestions militars i de relacions exteriors, mentre que Mir restà a Barcelona, administrant la ciutat i la rodalia, on va realitzar tasques de foment de la repoblació, s'ocupà de qüestions de règim interior i va donar un gran impuls a les infraestructures, en especial les hidràuliques.

Quan els romans fundaren la ciutat de Bàrcino construïren dos aqüeductes, en moments diferents, que portaven l'aigua que requeria la colònia. Un d'ells des de la part alta del riu Besòs, prop de Montcada. Allí probablement es va construir una resclosa que permetia assegurar un cabal constant per al subministrament d'aigua a la ciutat. Des d'aquest punt, el conducte construït a ran de terra, baixava amb suau pendent fins a la ciutat. Per mantenir aquest pendent, el darrer tram el van alçar sobre unes arcades que en excavar l'interior de la torre circular de la Casa de l'Ardiaca, es van poder posar al descobert.[55] L'altre aqüeducte sembla que baixava les aigües des de les fonts de Collserola.

És possible que el primitiu aqüeducte romà que portava les aigües potables a Barcelona encara funcionés durant el Baix Imperi i entre els segles VIII i IX hauria estat abandonat o el seu manteniment s'hauria negligit i hauria quedat inutilitzat. La

---

[54] F. P. VERRIÉ. *La iglesia de los santos Justo y Pastor,* Aymà, Barcelona, 1944, p. 22.

[55] O. GRANADOS. *Itineraris de l'aqüeducte romà als pous de Montcada, la conducció d'aigua a Barcelona*, Museu d'Història de la Ciutat, Ajuntament de Barcelona 2002?

població de Barcelona hauria començat a servir-se d'un sistema alternatiu: els pous.

Durant el segle X, la disponibilitat d'aigua per a la ciutat era insuficient i per respondre a aquestes limitacions, el comte Mir (946-966) va fer construir una sèquia, coneguda amb el nom de Rec Comtal. Utilitzà l'antic traçat de l'aqüeducte romà i va fer reconstruir les parts enrunades, per tal de fomentar les activitats molineres, especialment les que estaven relacionades amb la producció de farina de blat i també per fer funcionar molins drapers i paperers, com també fargues, que es van anar instal·lant al llarg del seu curs. La sèquia seguia l'antic recorregut de l'aqüeducte romà fins a Barcelona i, quan arribava a la muralla, s'hauria aprofitat el recorregut natural cap a mar. El «Rec Comtal», «Rec del comte Mir» o «Regomir», en el tram del trajecte final es devia fer al peu de les muralles i al llarg de la part baixa de l'actual carrer del Regomir, topònim derivat del Rec i del comte Mir.[56]

Es desconeix la data exacta de construcció d'aquest rec i l'inici del seu funcionament. L'expressió *Rec Comtal* no apareix documentada fins l'any 1076.

Entre les infraestructures hidràuliques promogudes pel comte Mir hi ha també la construcció d'un canal en el pla del Llobregat i no gaire lluny de Cervelló, conegut amb el nom de *rego de Miró o Regomir.*[57] Segons J. Tort i Mensa[58], aquest rec, que era conegut amb el nom de Regomir del Llobregat, estava protegit per un castell que també tenia el nom de castell del Regomir, situat sobre roca viva dominant l'aiguabarreig del Llobregat amb la riera de Rubí.

La primera legislació europea sobre l'ús de l'aigua de rec és atribuïda als Usatges de Barcelona, que en el seu article 74

---

56 M. MARTÍN PASCUAL. *El Rec Comtal, la lluita per l'aigua a la Barcelona del segle XIX*, Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona, 1999, p. 36.

57 F. CARRERAS I CANDI. *Geografia General...*, p. 200.

58 J. TORT I MENSA. *Els murs forans que defensaven la Barcelona de Borrell II. L'extens territori jurisdiccional de la Barcino del segle X. La vertadera situació del castell del Regomir,* Caixa d'Estalvis de Terrassa, Molins de Rei, 1976.

«Cequiam», es regula la necessitat de controlar l'abastament d'aigua. Les «aigües corrents i fonts públiques» es declararen públiques, tot pertanyent a la «podestat».[59]

Quan l'any 966 morí el comte Mir, el seu germà Borell II passà a governar tot sol el comtat de Barcelona. El comte de Barcelona tenia el domini de l'església de Sant Just i Sant Pastor però Borrell II, com a marmessor, i en compliment del testament del seu germà Mir la llegà, juntament amb altres esglésies i propietats, a la seu episcopal de la Santa Creu de Barcelona.[60] Aquest document és el primer conservat en el qual apareix el nom de la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor.

A Còrdova, després d'uns anys de pau i tranquil·litat sota el govern del califa Al-Hakam, el poder absolut de les forces sarraïnes passà al cabdill al-Mansur, el Victoriós, que tenia la guerra com a ofici i benefici, i la feia a profit del Califat amb el botí, els captius i les pàries que en treia.

En conjunt, les fonts àrabs, en especial la d'ibn Hayyan, deixen clar que al-Mansur sortí de Còrdova amb la intenció d'atacar Barcelona, el dia 5 de maig del 985,[61] passà per Múrcia, on sojornà algunes setmanes, i avançà cap a la frontera catalana al llarg del litoral del Mediterrani i progressaren pel Penedès i el Vallès, on saquejaren el monestir de Sant Cugat. Segons una font tardana, la de l'anònim del Dikr bilad al-Àndalus, l'atac a la regió de Barcelona del 985, no havia estat pas el primer, n'hi havia hagut els anys 978, 982 i 984, per tant no devia ser una gran sorpresa.

El comte Borrell, alertat, després de fer refugiar la gent dins les muralles de Barcelona, va intentar barrar el pas dels expedicionaris al pla de Matabous, a Rovirans, prop del castell de Montcada.

---

[59] J. PEIX. *«L'aigua i el medi. Gestió dels regadius»*, Quaderns Agraris, 27, Barcelona, juny, 2002.

[60] *Libri Antiquitatum*, Vol. IV, Fol. 18, Doc. 56.

[61] M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ. *L'expedició d'al-Mansur segons les fonts àrabs, Dossier dedicat al mil·lenari de l'assalt d'al-Mansur*, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Barcelona, 1985.

En la Crònica de Sant Pere de les Puelles,[62] que recull fets i llegendes d'antics manuscrits, es relata que l'intent de Borrell II d'aturar l'envestida dels sarraïns va ser infructuosa. L'exèrcit de Borrell va ser aniquilat. Borrell fugí en direcció a Manresa on va reorganitzar les seves forces, no sense abans preparar la defensa de Barcelona, que encomanà als vescomtes Udalard i Guandalgaud i a l'ardiaca Arnulf. L'allau sarraïna es plantà davant els murs de Barcelona, després d'haver destruït el monestir de Sant Pere de les Puelles, cases, molins, sembrats, i tot el que trobava al seu pas, mentre per la costa del davant del Regomir s'estenia la poderosa armada sarraïna de l'Algarve.[63]

El setge de Barcelona començà el primer de juliol del 985 i el mateix dia, per desmoralitzar la població, segons la llegenda continguda en la Crònica de Sant Pere de les Puelles, al-Mansur va fer llençar per damunt de la muralla, amb un enginy (una ballesta), els caps de 500 cavallers que havien estat fets presoners. La Crònica diu que van anar a parar a la plaça de Sant Just i que van ser enterrats al seu cementiri.

Mentre l'exèrcit sarraí encerclava la ciutat, les màquines de guerra, descarregades de les naus a les platges del Regomir, funcionaren sense destorb atacant les defenses de la ciutat.

La matinada del dia 6 de juliol les forces atacants expugnaren i bateren en bretxa la muralla, es creu que fou pel lloc conegut amb el nom d'*Aladins o Alaizinos,* entre la torre Ventosa i el Regomir. Això ho fa pensar un document de l'any 1032 en el qual es parla de la necessitat de reconstruir aquell indret, que havia quedat derruït.

L'assalt a la ciutat ha estat sempre per tots els historiadors d'una gravetat excepcional, «el fet més calamitós i pertorbador que registra la història de la ciutat, almenys de mil anys ençà».[64] Les cases foren saquejades, monestirs i esglésies enderrocats, biblioteques i arxius destruïts i la població morta o menada captiva a

---

[62] M. COLL I ALENTORN. *La Crònica de Sant Pere...*, p.39

[63] F. CARRERAS I CANDI. *Geografia General...*, p. 210.

[64] F. CARRERAS I CANDI. *Lo Montjuich de Barcelona,* Memorias de la Real Academia de Buenas Letras, VIII, 4, Barcelona, 1903, p.199-450.

Còrdova. Entre els captius figuraven personalitats com el mateix vescomte Udalard, que comandava la defensa de la ciutat, l'ardiaca Arnuf i el jutge Orús, entre d'altres.

És evident que les construccions que estaven situades fora de les muralles, en els incipients *suburbia,* foren les que sofriren més d'anys. També la zona més propera al mar, el barri del Regomir, va ser un dels més afectats, malgrat que era una de les zones de la ciutat que havia sofert una important disminució de la població. Fou per on entraren els assaltants i on es detectaren més terrenys enrunats. Dels pocs documents que es conserven d'aquells fets, n'hi ha un de l'any 989 que es refereix al barri del Regomir. Es tracta d'una escriptura notarial per la qual Esteve ven a Orúcia un casal situat en un burg que és davant la porta del Regomir i fa esment que l'antic propietari, Moció, havia mort en el setge de Barcelona del 985.[65]

Destruïts els arxius i els documents a causa dels incendis i els robatoris, els jutges i notaris van haver de fer una laboriosa tasca de restitució d'escriptures, títols de propietat i de reconeixement de deutes. Tots aquests esdeveniments van tenir conseqüències durant molts anys en una societat que ha estat definida com a «maníaca del dret escrit». [66]

Durant molts anys, els catalans de diferents comtats aplegarien diners, farien deixes testamentàries i organitzarien viatges a Còrdova per rescatar de les presons califals aquells ciutadans que encara hi restaven retinguts.

A despit d'aquell atac i d'altres actes d'hostilitat que es repetiren durant el segle XI, les relacions amb al-Àndalus, lluny de rompre's, encara es van incrementar: ambaixades oficials, viatges privats, operacions de rescat de captius, etc. Quan semblaria que el pagament dels rescats hauria de desmonetaritzar Catalunya, es

---

[65] A. FÀBREGA I GRAU. *Diplomatari de la Catedral de Barcelona: documents dels anys 844 – 1260.* Vol. I, Capitulum Almae sedis Barcinonensis, Archivum, Barcelona, 1995.

[66] J. M. SALRACH. *La Catalunya del segle X,* Dossier dedicat al mil·lenari de l'assalt d'al-Mansur, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Barcelona, 1985.

produí l'afluència massiva d'or andalusí al territori de Barcelona, la qual cosa només es pot explicar per la continuïtat dels vincles comercials i, sobretot, per la contractació de mercenaris catalans en els exèrcits d'al-Àndalus.[67]

Si bé l'assalt i les seves conseqüències havien estat una prova terrible per a Barcelona, segons Gaspar Feliu,[68] l'estudi de l'economia de l'època no permet qualificar la ràtzia d'al-Mansur més que com un sotrac en el camí del creixement i sembla que és excessiu parlar de destrucció i anorreament; hi hagué sens dubte saqueigs, incendis més o menys amplis, morts i presoners portats cap a Còrdova, però en conjunt la ciutat i els seus habitants van sobreviure.

Michel Zimmermann[69] és de la mateixa opinió i pensa que malgrat la magnitud i els resultats de l'atac, en el terreny de la cultura i la mentalitat, la personalitat col·lectiva en va sortir enfortida. Al seu parer, en les fórmules de datació, els protocols i els preàmbuls dels documents catalans dels segles X i XI, hi ha indicis clars d'un procés d'afirmació nacional en el marc del qual s'ha de situar la interpretació que els homes de cultura dels segles XI i XII van fer de l'assalt d'al-Mansur. Per tant, en la història del procés de presa de consciència del col·lectiu català, el fet del 985 seria important, més que no pas per les destruccions materials o pèrdues humanes que hauria ocasionat, per la forma en què hauria estat repensat pels monjos-cronistes una mica posteriors. Ells serien en part els artífexs d'aquesta visió del 985 que ens ha arribat fins avui, considerada com un tombant, cesura o frontissa que divideix la història de Catalunya en dues parts: un període boirós de vinculacions progressivament decadents amb la monarquia franca, i

---

67 J. M. SALRACH I M. AVENTIN. *Conèixer la història de Catalunya: dels orígens al segle XII*, Vol. I, Vicens Vives, Barcelona, 1985, p. 121.

68 G. FELIU I MONTFOR. *Marca i passadís: els factors d'una expansió econòmica*, Dossier Barcelona fa mil anys: l'assalt d'al-Mansur, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Barcelona, 1985.

69 M. ZIMMERMANN. *El naixement de la historiografia catalana*, Dossier Barcelona fa mil anys: l'assalt d'al-Mansur, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Barcelona, 1985.

una etapa posterior al 985, interpretada com la de plena independència i realització d'un projecte territorial i nacional.

Formació de la vilanova i l'expansió dels segles XII i XIII

Com a conseqüència de l'atac del 985 sembla que s'intentà refermar les portes de la ciutat i potser també les defenses en general que passaren a mans d'individus concrets o d'institucions. En el període que va del 985 al 1000 es dugueren a terme en el barri del Regomir, proper al tram de les defenses, un bon nombre de transaccions de cases i terrenys, apropiats per a la construcció, i això fa pensar que en anys successius va haver-hi un important creixement del barri. També a finals del segle X o a principis del segle XI, la porta del Regomir va ser fortificada tal com ho demostra la documentació, que sempre fins ara feia referència a la porta del Regomir, és a dir, «*portam que dicitur Regumir*». A partir d'aquest moment la documentació esmenta el castell del Regomir. Així, en un regest documental del 1015 apareix la «*venda de cases situades dins dels murs de la ciutat de Barcelona junt al Castrum Regumir i en son territori que Asperina ven a favor de lo botxí (?) del castell Cheraltó, per dues unces d'or cuit*».[70] L'any 1023 el castell del Regomir és un dels límits que marca l'extensió de l'alou que el comte de Barcelona, Berenguer Ramon I, ven a Ramon, fill de Guitard. El 1032, arran de la restauració de la muralla, el bisbe de Barcelona fa donació d'aquesta fortalesa episcopal a un tal Eldesind.

Al segle XII aquest castell posseeix atribucions pròpies d'una fortificació feudal, encara que jurisdiccionalment no tenia categoria de castell termenat, per bé que gaudia d'uns certs drets urbans.

L'any 1148 n'era el seu castlà Berenguer de Barcelona, veguer de la ciutat, que el tenia com a feudatari de Ramon, degà de la Seu barcelonina. Aquesta fortalesa consta com una de les propietats de

[70] Mn. J. MAS. *Notes històriques del Bisbat de Barcelona,* ACB. Diver., C2, Caps.2, 38/6.

l'esmentada Seu en una butlla del papa Alexandre del 1160, i en resta encara sota el seu domini l'any 1208.[71]

No sabem exactament la situació precisa ni les característiques arquitectòniques del castell del Regomir, però es pensa que el portal tenia una fesomia molt diferent a la que tradicionalment ha estat restituïda, i és costum emplaçar-lo totalment o parcial dins les estructures que formen l'actual Pati Llimona, dins de la torre on hi ha la Capella de Sant Cristòfor i dins de la torre i arc desapareguts l'any 1862.

Fora muralla, la línia de costa era força inestable a començaments del segle XI. Tots els indicis assenyalen que Santa Maria del Mar havia estat situada a la costa; des d'aquest punt la costa degué avançar terra endins, perquè els Molins de Mar, situats en la confluència del carrer dels Assaonadors i del carrer del Rec, eren prop de la costa vers la meitat del segle XI. Des dels Molins de Mar la costa degué seguir cap a migjorn de Santa Eulàlia del Camp, on hi havia maresmes en aquell temps. A ponent de Santa Maria del Mar la costa degué formar una badia abans de continuar més avall per davant del portal del Regomir, on l'espai entre les defenses i la costa era mínim al començament de l'edat mitjana. De manera semblant, entre el Regomir i Montjuïc cal imaginar que hi havia una zona pantanosa plena d'estanys i inundada segons les temporades durant una bona part d'aquest període.

Per les afrontacions dels documents que s'han pogut conservar es dedueix que les cases del costat oriental de la porta del Regomir i la major part del terreny proper, existent fora muralles eren propietat del bisbe ja abans de l'escomesa d'al-Mansur. Sembla però que la majoria eren terrenys sense edificar, entre arenys i maresmes, encara que segons el document del 989, ja esmentat, ja s'havia format un petit burg o suburbi davant la porta del Regomir. Un altre document del 980 té a veure amb un hort, envoltat de propietats semblants «*in ipso burgo*».

---

[71] O. GRANADOS I E. GARCÍA. *La porta romana del Pati d'en Llimona, carrer del Regomir*, Servei d'Arqueologia de la Ciutat 1983-1991, Ajuntament de Barcelona.

Tanmateix, a partir del segles XI i XII, hi ha una progressiva ocupació de la zona, amb diferents habitatges i estaments, però no sembla pas que aquestes edificacions s'haguessin adossat a la muralla o a la mateixa estructura del castell, ans al contrari, segurament s'hi va mantenir un camí de ronda o corríbia, en el trajecte que aniria des del carrer del Regomir fins a l'actual baixada de Viladecols.

Al començament del segle XI, a Catalunya hi havia vuit cases comtals: Barcelona, Urgell, Cerdanya, Besalú, Empúries, Rosselló, Pallars i Ribagorça. Tots aquests comtats eren políticament independents, però al voltant del comtat de Barcelona, el més fort i consolidat, s'anirà formant la realitat nacional catalana.

El predomini musulmà entrà en crisi en iniciar-se el segle XI. La relativa debilitat sarraïna va permetre l'aparició dels regnes de taifes i el predomini militar comtal, afavorit per la feudalització de la societat. L'expedició a Còrdova de Ramon Borrell i d'Ermengol d'Urgell va permetre intervenir en les qüestions internes dels musulmans, de les quals es van treure beneficis econòmics, com ara compensacions monetàries i dret d'apropiació de botins.

Amb Ramon Berenguer I i els seus fills s'implantà de forma definitiva el cobrament de pàries a Tortosa, Lleida i Saragossa; es tractava de tributs que els regnes de taifes musulmans pagaven per mantenir la seva integritat i que demostren la superioritat dels comtats catalans sobre aquests regnes. L'or que provenia d'aquests impostos reactivà l'economia catalana i aquests foren uns ingressos gairebé fixos del fisc comtal que reforçaren territorialment i militarment el comtat.

L'enfortiment de la noblesa i la seva assumpció amb caràcter privat de prerrogatives que corresponien al comte provocaren la fragmentació de l'autoritat pública i la formació d'una estructura sòcio-política de caràcter feudal.

A mitjan segle XI, el comte havia perdut el control directe sobre una part dels recursos, però mantenia la seva autoritat gràcies als ingressos de les pàries. Els barons de Barcelona i d'altres comtats es revoltaren contra el poder comtal. Donaren suport al comte tots

els qui s'oposaven a la feudalització de la societat, es a dir, l'Església i algunes comunitats camperoles. Ramon Berenguer I organitzà un exèrcit i féu retornar els revoltats a l'obediència, però el comte, davant el fet consumat d'una noblesa feudal consolidada, arribà a un compromís amb els barons de Catalunya que li van jurar fidelitat i el van reconèixer com a senyor superior. Des del punt de vista sòcio-polític va significar, però, la fragmentació de Catalunya en jurisdiccions.

També la unió amb Aragó va millorar l'economia dels comtats catalans: la llana i els cereals aragonesos trobaren una bona sortida a través de l'Ebre i bons mercats en les terres catalanes. De fet es tractava d'economies complementàries: ramadera i cerealista l'aragonesa i més artesanal i comercial la catalana.

Tots aquests canvis sòcio-polítics va originar una expansió econòmica que va arribar al seu zenit en el segle XIII i durant el primer terç del segle XIV, l'època de la plenitud de l'Europa medieval.

En un marc encara agrícola, senyorial i feudal, es produeix una gran expansió de les activitats artesanals i comercials. L'expansió d'aquestes activitats està íntimament lligada amb el desenvolupament territorial i marítim i amb el protagonisme de les ciutats i de la burgesia.

També aquesta expansió originà el creixement del burg, suburbi o vilanova del Regomir, encara que aquest no fou comparable al creixement de les altres vilanoves de la ciutat. En principi el mar i els terrenys pantanosos limitaven molt el creixement per aquest costat. També el barri es degué ressentir del trasllat del mercat de prop de l'església de Sant Miquel a la plaça de l'Àngel, al peu del portal Major i del Castell Vescomtal.[72] Per altra banda, és lògic pensar que la ciutat creixés més a prop de les rutes importants d'accés a la ciutat i prop del nou «mercadal».

A la zona de davant del Regomir i fins a l'actual plaça d'Antoni López, que anteriorment era nomenada plaça de Sant

[72] P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ. *Barcelona i la seva rodalia...*, p. 80.

Sebastià, tenim documentada l'existència, abans del 1079, de les primeres drassanes que va tenir la ciutat. En elles es construïren els primers vaixells que van permetre l'expansió catalana per la Mediterrània.

També prop de la plaça i del convent de Sant Sebastià, entre el carrer Ample i el del Consolat, hi havia un alfòndec o agrupació d'albergs on, quan la ciutat no tenia encara hostals, els mercaders estrangers podien allotjar-se, dipositar les mercaderies, vendre-les i realitzar tota mena d'afers comercials. L'establiment d'un alfòndec era un privilegi que requeria l'autorització reial. Un altre alfòndec es trobava situat entre els carrers Ample, Gignàs i un carrer anomenat Banquetes, que desaparegué en la Reforma. El carrer Banquetes, segons Víctor Balaguer, devia ser una corrupció del carrer de les Barquetes, perquè estava situat en un punt de l'antiga platja on s'avaraven les petites embarcacions.

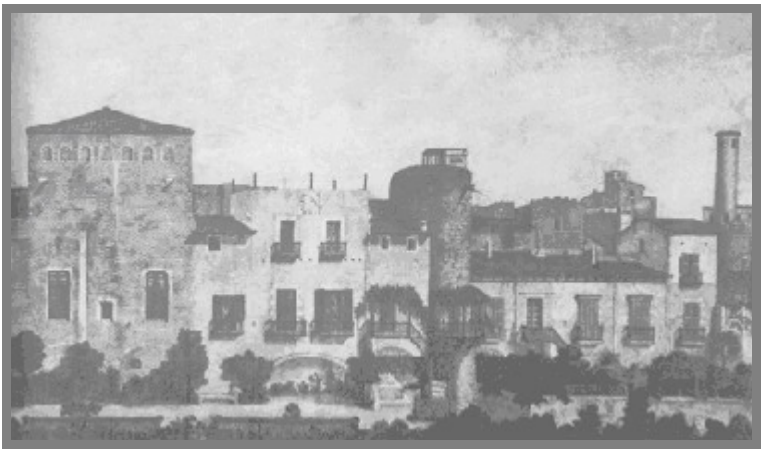

El vell Palau Menor descaracteritzat amb construccions encaixades entre la muralla romana. Encara s'hi pot observar una part de l'edifici de la Comanda Templera. L'any 1858 els seus propietaris els comtes de Sobradiel el van fer enderrocar a causa del seu mal estat i per fer-hi construir blocs d'habitatges

(de P.Vila Dinarés i Ll.Casassas, p. 309)

Tal com ja hem vist, la vilanova del Regomir no va tenir un creixement tan accentuat com les altres vilanoves de la ciutat, però considerant l'existència en la seva rodalia de dos alfòndecs i les drassanes, amb presència de mercaders d'arreu, d'armadors, pescadors, mariners, fusters, mestres d'aixa, ferrers, calafats i d'altres oficis de la mar, cal pensar que el barri va tenir en aquesta època un període de prosperitat.

No podem pas acabar de comentar aquesta època sense parlar d'uns il·lustres veïns del Regomir, la qual presència va influir en el barri i en tota la ciutat. Ens referim a la Comanda Templera de Palau i a l'Orde de la Mercè.

L'Orde militar del Temple, fundat a Jerusalem el 1118 amb la finalitat de socórrer els pelegrins que anaven a visitar els Llocs Sants, s'establí a Barcelona l'any 1134, una setmana després que en una assemblea de Pau i Treva es determinés en quines condicions s'havia d'establir el Temple a Catalunya.[73] El Temple havia decidit col·laborar
amb els comtes catalans en la conquesta de les terres que encara estaven ocupades pels sarraïns i va rebre la donació d'unes cases amb mur, torres, pati i pou, del costat occidental de la muralla romana, vora el castell del Regomir, anomenades «cases d'En Gallifa», indret situat entre els actuals carrers Ataülf, Palau, Templers i Comtessa de Sobradiel, on van construir el seu convent a Barcelona.

L'Orde del Temple va mantenir una important activitat urbanística i econòmica. Part de l'actual carrer d'Avinyó, a l'altura de Palau, i els carrers que des d'allí arriben a la Rambla, foren en bona part urbanitzats per l'Orde a mitjan segle XIII.

Un altre negoci important dels templers fou la indústria molinera, especialment els molins de gra i de drap que estava concentrada principalment a l'entorn del monestir de Sant Pere de les Puel·les i a Molins de Rei.

---

[73] J. FUGUET SANS. «*La casa del Palau del Temple, de Barcelona.*» a Locus Amoenus, núm. 7, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2004.

L'Orde, en poc temps, va assolir un prestigi i una importància que decantaren la voluntat reial que els concedí diversos privilegis. Jaume I, l'any 1237, els atorgà carta de protecció individual, privilegi que només concedí en tres ocasions més. També els concedí dret d'encunyar moneda, cosa que els suposà una notable suma de diner. Tenien censos sobre cases i en especial sobre els alfòndecs de mar. Destacaven les seves activitats navilieres i molts negocis financers amb els jueus de la ciutat, relatius a préstecs i arrendaments.

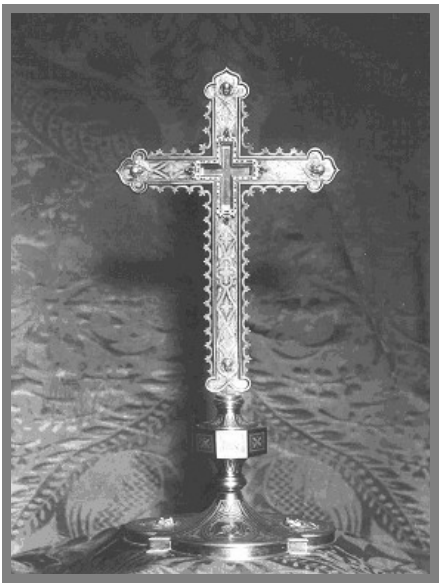

Vera Creu que el rei Martí oferí a la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor l'any 1399. Desapareguda durant la Guerra Civil de 1936-1939. Única fotografia existent, realitzada per Josep M. Cabo Delcòs i custodiada a l'Arxiu de la família Cabo Nadal.

Probablement, el període més important del Temple a la casa de Barcelona fou durant el temps en què la va governar el comanador Pere Gil, de 1238 a 1250 i de 1254 a 1258. Fou aleshores que el Temple va desenvolupar un paper polític de primer ordre al costat

de la cort, que ja s'havia instal·lat definitivament a la ciutat de Barcelona. Les antigues «cases d'en Gallifa» es convertiren en un palau urbà fortificat. Al voltant d'un gran pati, aprofitant els murs i torres romans, construïren els edificis que la comunitat necessitava per als seus negocis i serveis.

El papa Climent V, l'any 1311, per pressions del rei francès, decretà la supressió de l'Orde del Temple en el concili de Viena del Delfinat i poc més tard uní els seus béns a l'Orde dels Hospitalers de Sant Joan de Jerusalem, que després serà coneguda per Hospitalers de Sant Joan de Malta. L'any 1328, mitjançant un conveni, els hospitalers cediren la casa i l'església del Temple de Barcelona al bisbe de Vic, de qui, l'any 1367, l'adquirí el rei Pere el Cerimoniós que, enamorat del lloc, el va fer restaurar i ampliar per convertir-lo en residència d'estiu per a ell i la seva tercera muller, Elionor de Sicília, que hi residí molt temps.

El rei Martí I, dit l'Humà, en contraure noves núpcies amb Margarida de Prades li semblà el millor lloc per a fixar-hi les seva residència. L'escriptor Lluís Almerich[74] ens comenta que al rei Martí li va semblar que podia ser la millor residència per a la seva gentil
esposa i que el lloc que fou niu d'àligues, per haver-hi viscut els temibles creuats, passà a ser niu d'amor mercès a l'idil·li d'una parella coronada.

El rei Martí, durant la seva estada al barri, freqüentava assíduament la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor i per a manifestar el gran amor que li professava, l'any 1399 va fer l'oferiment d'una Vera Creu que va portar d'Avinyó, on llavors residia el papa Benet XIII.

Joan II donà el Palau Reial Menor al governador general de Catalunya Galceran de Requesens, comte de Palamós, per pagar-li els serveis que aquest li havia fet. El palau restà vinculat al patrimoni de tan il·lustre família, que per altra part ja tenien un palau a prop de Sant Just, al final del carrer del bisbe Caçador, on

---

[74] Ll. ALMERICH. *Història dels carrers...*, Vol. II, Millà, Barcelona, 1949, p. 52.

avui hi ha l'Acadèmia de Bones Lletres, que és conegut amb el nom de Palau de la Comtessa de Palamós. La família Requesens va practicar importants modificacions i restauracions al palau i a la seva famosa «sala major o dels cavalls», feta construir, segons els darrers estudis,[75] pel comanador templer Pere Gil.

En el decurs dels segles XVIII i XIX, a causa de l'abandonament, el palau s'anà degradant fins que, l'any 1858, els comtes de Sobradiel que n'havien heretat la propietat, van decidir el seu enderroc, exceptuant-ne la capella, i van fer parcel·lar el terreny per construir habitatges plurifamiliars.

La Capella de Santa Maria del Palau és l'únic edifici conservat de l'antiga Comanda Templera de Barcelona. Situada entre els carrers d'Ataülf i Palau, la féu construir també el comanador Pere Gil l'any 1246. És un edifici d'una sola nau, dividit en sis trams iguals per cinc arcs diafragma lleugerament apuntats. Cada tram és cobert amb volta de creueria d'un gòtic tardà. Entre els arcs transversals s'obren tres capelles laterals per banda del mateix estil ogival que la volta.

No sembla pas que la capella sofrís importants modificacions estructurals des de l'època de la seva fundació. S'hi efectuaren obres de consolidació durant el segle XIV. La reina Elionor dotà la capella –que a partir d'aleshores esdevindria capella de la reina– de nova esplendor, proveint-la d'objectes litúrgics per a celebrar-hi fastuoses festes religioses.

Quan Joan II donà el palau menor als Requesens, es reservà el patronatge sobre la capella, el qual finalment seria cedit per l'emperador Carles I, l'any 1542. Fou llavors quan els propietaris van fer importants modificacions a la capella dotant-la de volta de creueria i de capelles laterals.

L'any 1886 dintre del projecte d'urbanització del sector, l'arquitecte Elies Rogent va modificar la façana del carrer d'Ataülf i les obres, en paraules del mateix Rogent, «consistien en canviar la porta greco-romana per l'antiga que mirava al pati [...] i en

---

[75] J. FUGUET I SANS. «*La casa del Palau del Temple...*» a Locus Amoenus, núm.7, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2004, p. 99-109.

modificar el finestral ogival per un rosetó més en harmonia amb la façana.»

L'any 1556 Lluís de Requesens i Zúñiga signà un contracte amb l'artista Martí Díez de Liatzasolo sobre la fàbrica del retaule major per a la capella del Palau Reial Menor. En el cos central havia de fer una fornícula, dins la qual s'hi emplaçaria una imatge de la Verge Maria «de molt bon alabastre, ab son Fill al braç [...] de tot relleu, de 8 pams i mig d'alçada...» La figura rep el sobrenom de la Mare de Déu de la Victòria, a causa d'una llegenda relacionada amb la batalla de Lepant. Al segle XIX fou desmembrat el retaule, i, de la part escultòrica, només se'n va conservar aquesta imatge, que és la que avui es pot venerar a l'església del Palau, propietat d'una comunitat de jesuïtes.[76]

Martí Díez de Liatzasolo, que va ser veí del Regomir, ja que entre els anys 1539 i 1542 va viure en unes cases llogades al poeta Joan Boscà Almogàver, fou un dels artistes més destacats del panorama escultòric del segon terç del segle XVI a Catalunya.[77]

L'any 1531 Díez de Liatzasolo i Joan de Tours signaren una concòrdia amb els obrers de Sant Just i Pastor[78] per a l'execució del retaule major de l'església. Aquesta concòrdia es conserva a l'Arxiu Parroquial i per ella podem conèixer com era aquest retaule renaixentista, que l'any 1589 l'humanista Jeroni Dionís Jorba descriví com «un retablo admirable, con muchas figuras de bulto».[79]

Hem fet menció del poeta Joan Boscà Almogàver, el qual, segons Frederic-Pau Verrié,[80] va viure al carrer dels Lledó i molt possiblement a la casa de l'actual núm. 13, on devia escriure i tenir les seves converses literàries i on, qui sap si, fins i tot, s'havia hostatjat el seu amic Garcilaso de la Vega.

---

[76] J. YEGUAS I GASSÓ. «*Sobre l'escultor Martí Díez de Liatzasolo (circa 1500-1583*)» a Locus Amoenus, núm. 5, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2001, p. 179-194.

[77] Ibídem. p. 180.

[78] APSJP, Sèrie de l'Obra, document núm. 6.

[79] J. YEGUAS I GASSÓ. «*Sobre l'escultor Martí Díez de ...*» a Locus Amoenus, núm. 5, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2001, p. 184.

[80] F. P. VERRIÉ. *La casa d'en Joan Boscà, potser*, Caixa de Barcelona, 1987.

El que sembla clar és que la família Boscà tenia propietats al Regomir, perquè el 1550 la vídua de Joan Boscà llogà per cinc anys a Antoni Llop, prevere de Tortosa, totes aquelles cases que posseïa «*in vico publico per quod itur a domo dicte Civitatis in vico vulgo dictum de Regomir, ad latus domorum nostrorum*».

En la zona del palau propera a l'actual carrer de la Comtessa de Sobradiel i al carrer d'Ataülf, conegut antigament amb el nom de baixada dels Lleons, la ciutat tenia des de l'edat mitjana una modesta col·lecció zoològica anomenada *Casa dels Lleons*, desapareguda el 1860, quan es van edificar les cases actuals. Era formada per lleons, tigres, panteres, mones, etc. En general, eren animals obsequiats pels virreis o per prínceps visitants, admiradors de la ciutat. Fins al segle XIV els jueus tenien al seu càrrec l'alimentació de les feres, però després de la devastació del Call de l'any 1391, el Consell de Cent, que havia estat constituït definitivament per Jaume I l'any 1265, va decidir eximir als jueus d'aquest tribut a títol de compensació i encarregà aquest servei als funcionaris reials. Podem dir, doncs, que el barri del Regomir va tenir el primer parc zoològic de Barcelona.

Els altres il·lustres veïns que vivien prop del barri eren els frares mercedaris, els quals, des de la meitat del segle XIII, s'hi van instal·lar sota la protecció del rei Jaume I.

L'Orde de la Mercè, que en un principi es va denominar Orde de la Verge Maria de la Mercè de la Redempció dels Captius de Santa Eulàlia de Barcelona, va ser fundada a Barcelona l'any 1218 per Pere Nolasc, amb l'assessorament de Raimon de Penyafort i l'ajuda de Jaume I, arran d'una pretesa aparició de la Mare de Déu als esmentats personatges. En un principi es va establir a la davallada de la Canonja i va ser una confraria de cavallers, clergues i ciutadans que recaptaven almoines per rescatar captius cristians que havien caigut en mans generalment de pirates nord-africans, que en aquella època solcaven el mar. Quasi sempre era gent pobra o que no tenien familiars que els poguessin redimir. La seva organització era semblant a la dels ordes militars i fins al 1312 els seus mestres generals foren cavallers laics.

Pere Nolasc desitjava per als seus religiosos un lloc solitari i l'escollí vora del mar, prop del Regomir, en uns terrenys de Ramon de Plegamans, el qual costejà les obres i encara hi afegí un hospital annex per a malalts que havien estat captius, que fou anomenat Hospital de Santa Eulàlia. La primera església hi fou erigida entre el 1249 i el 1267 en el mateix lloc on ara hi ha l'actual basílica. Fou ampliada durant els segles XIV i XV i renovada totalment en estil barroc, sota la direcció del mestre Josep Mas, entre 1765 i 1775. És l'església que ha arribat fins als nostres dies.

Cal significar que la portalada de la façana de l'esquerra, que dóna al carrer Ample, prové de l'antiga església de Sant Miquel i fou traslladada aquí poc després de l'any 1869, quan aquella església va ser enderrocada a fi de poder eixamplar l'edifici de l'Ajuntament. És d'estil gòtic flamíger del segle XV. El campanar de l'església de Sant Miquel fou traslladat a la Parròquia de la Concepció, quan aquella església va ser reformada entre 1871 i 1888.

Passeig de Colom, sobre la Muralla de Mar, en una imatge de mitjan segle XIX. A l'esquerra, l'antic convent de la Mercè convertit en Capitania General, la qual tenia l'entrada principal al primer pis i s'hi entrava per un pont per sobre el carrer de Sota Muralla (de Lluís Almerich Vol. I p. 92)

El 1235 el papa Gregori IX els autoritzà a constituir-se en orde religiós que adoptà la regla de sant Agustí i es posà sota la protecció de la Mare de Déu de la Mercè. Els cavallers mercedaris laics passaren al nou Orde de Montesa un cop fundat el 1318 i l'Orde de la Mercè esdevingué només clerical. La tradició ens recorda que l'any 1637 la Mare de Déu de la Mercè deslliurà la ciutat d'una plaga de llagostes i en agraïment el Consell de Cent de la ciutat la va nomenar patrona de Barcelona.

Durant el segle XVII els arquitectes Santacana construïren el convent veí, entre l'església i la muralla de Mar. Quan l'any 1835 la comunitat fou expulsada, l'església es convertí en parròquia i el convent, a partir de l'any 1846, esdevingué Capitania General.

Aquell mateix any la façana principal fou decorada amb tribunes de fusta i relleus de terra cuita, de molt bon gust. En aquells temps la porta era on avui hi ha el balcó principal, i s'hi entrava per mitjà d'un pont amb escales, des de la part superior de la muralla de Mar. Aquesta façana es conservà fins l'any 1928, que fou substituïda per l'actual, testimoni de la influència de Mussolini sobre la dictadura de Primo de Rivera.[81]

Obres públiques i privades. Els abastaments

Des de la meitat del segle XIII, en temps del rei Jaume I, s'havia iniciat un nou emmurallament amb el projecte de protegir les vilanoves que s'havien anat formant entorn de la col·legiata de Santa Anna, del monestir de Sant Pere de les Puelles, tocant a les esglésies de Santa Maria del Pi i Santa Maria del Mar, conjunt que constituïa la gran Barcelona d'aleshores. Aquesta muralla, a la part baixa de la Rambla, acabava en arribar al mar. A tot estirar, protegia el convent dels Framenors que ocupava el seu extrem, on actualment hi ha l'edifici del Govern Militar.

---

[81] A. CIRICI. *Barcelona pam a pam*,Teide, Barcelona, 1971, p. 194.

Agustí Duran i Sanpere[82] comenta que la platja no tenia en aquesta època un port per a rebre amics ni una muralla per a rebutjar enemics. Es presentava lliure i oberta en tota la seva extensió, davant de la ciutat que, vista la situació de les muralles, semblava que només podia tenir escomeses terrestres. La Barcelona del segle XIII ja havia creat les lleis del *Llibre del Consolat del Mar*, que regien en totes les aigües i costes mediterrànies i havia començat a escampar per aquest mateix món marítim els seus representants d'ultramar que eixamplaven comercialment el panorama polític de la Corona catalano-aragonesa. El mar era, doncs, l'aliat de la ciutat, i la ciutat podia tenir la platja oberta a tots els vents sense perill de traïció.

Així, doncs, tot el front marítim, incloent-hi el barri del Regomir, va quedar totalment desprotegit. Tanmateix, vingueren aviat els desenganys i arribaren embarcacions de presa que ancoraven en qualsevol platja o en roques veïnes. Corsaris que en incursions ràpides entraven terra endins i robaven persones que s'enduien captives, i béns si en trobaven.

Va caldre fortificar la platja i es construí per davant del barri del Regomir parets i talussos que si bé van protegir la ciutat dels assalts dels pirates, moltes vegades no resistien els embats de la mar.

L'any 1255 van ser declarades inadequades les drassanes del Regomir i el rei Pere el Gran, uns anys més tard, va iniciar la construcció de les noves drassanes. Realment, les obres de les naus començaren en temps de Pere el Cerimoniós, en unir els seus recursos als de la ciutat i el Parlament. La ciutat col·laborà pagant les muralles exteriors i aquests murs foren l'inici de la nova muralla que havia d'encloure totalment el Raval i que Pere III també construïa. Aquesta nova muralla era bastida amb certa rapidesa i va encerclar la ciutat seguint el traçat de les actuals Rondes i del Paral·lel. La façana marítima, però, continuà sense protecció i van caldre encara un parell de segles per a poder tenir acabada la muralla de Mar.

---

[82] A. DURAN I SANPERE. *Barcelona i la seva història...*, p. 195.

Des de la primera meitat del segle XIV, la prosperitat econòmica dels mercaders i funcionaris reials es manifestà en construccions públiques i privades. Aquesta prosperitat havia estat conseqüència de l'expansió de la Corona pel Mediterrani, la qual comportà el domini d'uns enclavaments estratègics on es realitzaren tot tipus d'operacions comercials.

Plaça de Sant Jaume abans dels enderrocs iniciats el 1823. S'observa la porxada de l'església de Sant Jaume, on es reunien els mercaders i prohoms de la ciutat. També, a primer terme, s'hi veu la font gòtica, segons un gravat del viatger francès Alexandre Laborde.
(La Vanguardia, 16.9.2006)

Les institucions de la ciutat veieren la necessitat de posseir casa pròpia. De moment, l'any 1338, es llogaren cases propietat de Francesc Fivaller per a l'Escrivania del Racional, mentre que per a les reunions del Consell foren utilitzades les sales capitulars del convent dels dominics de Santa Caterina. Per a la tasca burocràtica, disposaven de porxo i una sala gran a les cases d'En Fivaller, al carrer del Regomir, en el tram de carrer que avui rep el nom de carrer de la Ciutat, ja que llavors el carrer del Regomir arribava fins a la cantonada de la plaça de Sant Jaume. Per a les tasques parlamentàries utilitzaven també les naus del convent dels dominics

i, si estaven ocupades, es reunien al convent de Framenors al capdavall de la Rambla.

L'any 1372, els consellers van creure que el Consell exigia tenir casa pròpia i fou adquirida una casa d'En Simon de Rovira que feia esquena a l'església de Sant Jaume on després d'algunes reformes l'any 1373 celebraven sessió els nobles Jurats, en el saló que passà a anomenar-se «saló del Consell de Cent». No per això estava acabada la Casa de la Ciutat. Sofrí diverses reformes i així, l'any 1399, fou encomanada al mestre Arnau Bargués la construcció de la façana principal, la que donava al carrer del Regomir que, com s'ha dit, des de llavors va prendre el nom de carrer de la Ciutat.

La construcció de la segona muralla agreujà el problema de la circulació de les aigües pels carrers de la ciutat i obligà a endegar o enclaveguerar els rierals. Tot i això, la manca d'aigües vives era un problema de salut pública. La ciutat havia tingut un seguit de pestes mortíferes els anys 1285, 1291 i el 1333, any conegut com «lo mal any primer» perquè les males collites i la impossibilitat de rebre blat de Sicília i de Sardenya, a causa de la guerra amb Gènova, originaren l'aparició de la fam.

En arribar a Catalunya la terrible Pesta Negra, l'any 1348, va delmar la població deficientment alimentada. Aquesta pesta que havia vingut d'Àsia ja feia anys i que havia envaït Europa, va arribar a Catalunya al seu punt més alt de virulència. Tenim notícies que en els països afectats per la glànola o pesta bubònica van morir aquell any més de quaranta-tres milions de persones. No tenim xifres exactes de la mortaldat a Barcelona, però el Dietari del Consell ens diu que moriren quatre consellers i gairebé tots els components del Consell de Cent. S'ha calculat que devien morir unes dues terceres parts de la població.

També els estralls de les guerres minvaven la població i les arques municipals. La llarga Guerra dels Dos Peres va tenir episodis que afectaren directament la població i el barri del Regomir.

El mes de juny del 1359 Pere I de Castella es presentà davant Barcelona amb un fort estol naval. La ciutat estava preparada per a la defensa. El rei Pere havia mobilitzat tots els gremis i confraries de

la ciutat, amb llurs armes i penons, així com les milícies locals dels pobles de la rodalia. Disposava també de deu galeres i d'algunes naus grosses ben armades, que situà de manera estratègica per defensar la muralla per la banda del convent de Framenors –on ara hi ha la plaça de Medinaceli– i els «homes destres en la mar», com els qualifica el rei Pere, en la seva Crònica, «*ordenaren les dites galeres del cantó antigament appel·lat d'En Ciges, lo qual és en sa ribera de mar, en la fi del carrer appel·lat Regomir, fins al dit monestir dels frares menors. E foren ordenats quatre ginys o brigoles de dues caixes. Semblantment foren ordenats tots los llaüts marítims ab llurs mantellets per contrastar al dit estol de Castella*.»[83] La batalla durà dos dies però els homes, tant els que eren en l'estol naval com els de la ribera, van defensar-se amb trabucs i bombardes. Sembla que aquesta sobtada intervenció d'artilleria va fer que l'estol castellà es retirés a alta mar i després es dirigís a l'illa d'Eivissa, la qual fou assaltada, després de posar setge al castell que defensava la capital.

Convençuts els consellers que la manca d'aigües potables augmentava el risc d'epidèmies i veient que els pous i les sínies ja no bastaven, havien fet arribar aigua de Montjuïc i establiren la primera font pública al portal de la Boqueria l'any 1314, encara que el cabal faltava tot sovint.[84] El Rec (Rego Mir) podia proporcionar-ne, però alguns dels molins que s'havien establert en el seu curs la regolfaven. El rei n'ordenà l'enderroc, però no per això s'obtingué més aigua.

Anys més tard el Consell resolgué que no es podia esperar més i endegà la portada d'aigües a la ciutat del peu de la muntanya de Collserola, dintre de l'alou de Pedralbes. L'empresa durà nou anys, fins que l'aigua, que venia per una claveguera subterrània, arribava al claustre de la Seu i d'allí a la font de la plaça de Sant Jaume, on començava a córrer l'any 1356. A poc a poc l'aigua s'anà estenent per tota la ciutat mitjançant fonts públiques: a la plaça de

---

[83] *Crònica de Pere III*, Ed. A. Pagès, Tolosa, 1941, p. 351.

[84] P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ. *Barcelona i la seva rodalia ...*, Aedos, Barcelona, 1974, p. 102.

Santa Anna, a la de Sant Just, a la de Santa Maria del Mar, a la Llotja, a la riera de Sant Joan, a Framenors... Ben aviat el Consell s'adonà que l'aigua de Pedralbes aviat seria insuficient per al consum i acordà comprar-ne en altres indrets.

La font de la plaça de Sant Just era una de les més properes al barri del Regomir i, per tant, on devien anar a cercar l'aigua la majoria dels seus veïns. Va ser construïda l'any 1367 i estava coronada per uns merlets que hi van romandre fins l'any 1831 quan, seguint els gustos neoclàssics del moment, es tragueren els merlets i es substituïren per una balustrada, que és la que ha arribat fins als nostres dies.

La llegenda explica que un veí del barri, Jaume Fivaller, pare de Joan, el futur conseller, un dia que anava de cacera per la serra de Collserola, empaitant conills, llebres i algun senglar, va topar amb una deu d'aigua molt fresca que de seguida va fer conduir fins a la ciutat i fins a la font que es construí a la plaça de Sant Just, al costat de la casa on ell vivia. Encara avui, a la part alta de la font, hi ha la figura d'un falcó amb la seva presa que ens recorda aquest fet.

Per la documentació conservada, no sembla que la història anés ben bé així. El rei Pere III el Cerimoniós va adquirir i reformar l'antic palau del Temple per a la seva tercera muller, Elionor de Sicília. També sembla que s'adquirí a l'actual carrer de la reina Elionor una casa que havia estat propietat de Bonanat de Coll que ampliava aquell gran palau.[85]

Com que donar aigua als barris i als particulars que ho demanaven era un dels privilegis de la ciutat, la reina, en començar les obres, féu demanar al Consell que li fos donada una quantitat d'aigua per a l'ús del seu nou palau. «*Lo Consell* –ens diu el Dietari– *considerat que la reina en sa boca pròpia ho havia demanat als consellers, i que tenien necessitat de la sua gràcia davant del rei, i considerat també que la ciutat devia fer anar de dita aigua vers les parts de fra menors* –el convent de Sant Francesc, que hi havia al capdavall de la Rambla–, *graciosament li concedí de dita aigua a son Palau, ab tal que d'allí pogués*

[85] R. TASIS. *Barcelona, imatge i història d'una ciutat*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1961, p. 184.

portar-se vers fra menors, o bé on los consellers voldrien i que si era possible passàs primer a la plaça de Sant Just, i que si no hi podia passar, que ab altre aqüeducte la hi fessen anar.»[86]

Segons alguns historiadors, la reina també féu portar l'aigua a aquest casal de l'actual carrer de la reina Elionor. En aquest privilegi atorgat per la ciutat, alguns historiadors hi han volgut veure la primera concessió d'aigua a una residència particular.[87]

El Consell, a més a més de les obres públiques, també s'ocupava del forniment del blat, de carn i altres aliments de primera necessitat, i de convertir el blat en farina. La major part de les famílies encara pastaven a casa i les mansions senyorials sembla que encara es coïen el pa. El general la població, per decisió del rei Pere I, l'havia de portar a coure a la Canonja, a fi d'evitar el risc d'incendis que es produïa.

Passaven els anys i el proveïment de la ciutat es feia feixuc i no sempre el Consell es podia refiar del blat ultramarí. Com que no tenia garantia que els forners venguessin el pa de qualitat i a bon preu, es decidí per bastir un edifici a la Ribera, prop de la Llotja, el «Pastim», d'on sortia el pa ja cuit per a la venda als flequers. Va ser el servei municipal que, més que el de la carn, de l'oli, de la llenya o del glaç, li ocasionaria més conflictes, preocupacions i dèficits pressupostaris.

Vers el 1387, prop de la platja, es construïren uns senzills porxos, que reberen el nom de portal del Forment, per a dipositar el blat imprescindible per a proveïment de la ciutat. Uns anys més tard, com que la fúria de la mar maltractava molt aquests porxos, es decidí construir, a l'altra banda de l'actual plaça del Palau, una sala tancada que servís tant d'emmagatzematge del cereal com de lloc de venda i embarcament de la draperia catalana, que gaudia d'un gran crèdit a l'exterior. El nou edifici es va anomenar *Hala dels Draps*, i el 1517, per decisió del Consell de Cent, en aquests edifici s'aixecà un

---

[86] E. BRUNIQUER. *Rúbriques : Cerimonial dels magnífichs consellers y regiment de la Ciutat de Barcelona*, Volum IV, Barcelona, 1914, p. 269.

[87] LL. ALMERICH. *Història dels carrers...*, Vol. II, Millà, Barcelona, 1949, p. 30.

pis, amb sales espaioses, destinades a la custòdia d'armes i elements de guerra. Se'n va dir *Sala d'Armes*.

L'any 1640, després de les lluites contra Felip IV, l'edifici fou transformat radicalment i convertit en palau virregnal i residència dels capitans generals de Catalunya. En traslladar-se el capità general a l'antic convent de la Mercè, aquesta residència esdevingué Palau Reial, fins l'any 1875, que fou destruït per un incendi. L'existència d'aquest palau és el que donà nom a la plaça.

Com que a principis del segle XIV el comerç marítim havia pres tanta volada, el rei Pere el Cerimoniós veié la necessitat de construir una gran sala de contractacions, on es poguessin reunir els mercaders, corredors, cònsols de mar i altres homes de negoci. És l'edifici de Llotja. La construcció es realitzà entre el 1380 i el 1392 sota la direcció de l'arquitecte Pere Arvey. Durant el segle XVIII es bastí una nova façana segons el gust neoclàssic de l'època, però es respectà la gran sala gòtica que ha arribat fins als nostres dies.

Al llarg del segles XIV i XV, en els quals l'activitat de Barcelona era principalment comercial, es modificaren diverses estructures urbanes. El Consell, malgrat el dèficit de l'administració, feia obra urbanística a base de préstecs. La seva màxima obra fou l'aparellament de l'esplanada oberta al peu de la muralla del segon circuit, davant del Raval, com a lloc d'esbargiment. Ja en deien la Rambla, perquè sovint, en les aigües de tardor o en algun xàfec estiuenc, les rieres, desviades per la muralla, acrescudes les seves aigües, hi entraven pels portals. L'any 1444, l'obra ja estava acabada; la gent hi acudia i s'hi passejava.

A finals del segle XV, segons un cens confeccionat als efectes de repartir entre els veïns laics la contribució per al donatiu fet al rei per les Corts, la ciutat continuava dividida en quatre quarters, més el Raval. El del Regomir era el segon quarter i comprenia des de l'església de Sant Jaume (a la plaça de Sant Jaume), pel Call fins a la porta de la Boqueria, i per les Cases de la Ciutat, Regomir avall, fins al mar. Era el tercer quarter de Barcelona en població, amb un total de 704 focs, els quals, multiplicats per una mitjana de cinc persones cadascun, donaven una població de 3.520 persones. La població laica

total de la ciutat era de 29.490 habitants, però si s'hi afegeixen els nobles, eclesiàstics, religiosos i altres, que no pagaven impostos, podem considerar que la població de Barcelona en aquest moment era d'unes 40.000 persones.[88]

Els carrers dels Lledó i del Regomir, que es dirigien al mar, eren un ampli camí mercantil. Hi abundaven els habitatges d'un casal i també els plurifamiliars. Si l'espai ho permetia, tenien badiu i pou, amb hortet i algun arbre. Als baixos hi solia haver l'obrador o la botiga. Les parets mestres acostumaven a ser de pedra fins al primer pis, i la resta, de tàpia. Eren cobertes de teula a doble vessant amb ràfec avançat sobre la façana. Les finestres eren petites, amb porticons i sense vidres.[89] Entre aquests habitatges s'hi van anar establint grans mercaders que hi construïren les seves mansions, s'hi enriquiren i assoliren privilegis nobiliaris.

El centre vital de la ciutat que havia estat la plaça de Sant Jaume, es desplaçà vora del mar, on va créixer un barri nou que molt aviat va ser considerat el més important de Barcelona. Els iniciadors de la nova urbanització foren segurament els Marquet, llinatge de mariners, navegants i armadors.

Tan bon punt desaparegueren les primitives drassanes, la platja, desproveïda encara de muralla, fou poblada amb certa regularitat des de la plaça del Vi fins a la Rambla, i es formà aleshores el carrer Ample, anomenat en un principi *carrer Ample d'En Marquet*, i un carrer paral·lel que aviat havia de prendre el nom de *carrer de la Mercè*. Durant el segle XV el carrer Ample es transformà en el que podríem anomenar zona residencial, pels reis, lloctinents, noblesa i grans personatges.

Els darrers anys del segle XV foren transcendentals per a la història de la ciutat i del barri del Regomir. Ferran II feia la seva primera entrada a Barcelona com a rei de Castella i Aragó i comte de Barcelona, el primer de setembre de 1479. Ferran confirmà

---

[88] J. CARRERA I PUJAL. *La Barcelona del segle XVIII*, Bosch, Barcelona, 1951, Vol. I, p. 167.

[89] P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ. *Barcelona i la seva rodalia...*, Aedos, Barcelona, 1974, p.107.

mitjançant la Constitució de l'Observança (1480), els privilegis i les lleis catalans i es prengueren una sèrie de mesures que reactivaren la malmesa economia catalana.

El juny de 1481 tornà a Barcelona acompanyat per primera vegada de la seva muller Isabel de Castella. Per aquesta ocasió excepcional fou convocat el Consell de Cent que determinà les festes de la recepció que la ciutat els havia de retre. Com que els reis s'estatjaren a la casa dels Gualbes, al carrer Ample, cada vegada que passaven pel Regomir amb el seu seguici per anar a la Catedral o a palau, la gent tancava botigues i obradors i escombrava el carrer, envelava i empal·liava les façanes i sortia a portes i finestres per aclamar els monarques.

Després de la conquesta de Granada, l'any 1492, els Reis Catòlics, Ferran i Isabel, tornaren a traslladar-se a Barcelona, on van residir una llarga temporada, altra vegada al carrer Ample. Fou en aquesta estada on van tenir la noticia que Cristòfor Colom havia descobert les «Índies de la Mar Oceà». A Barcelona reberen Colom, que anava acompanyat d'una petita escorta d'indis, papagais, de vius colors, i altres animals exòtics, prova de la seva descoberta. Els reis li feren una solemne rebuda i els carrers s'ompliren d'una gernació que volia admirar els «salvatges» que duia Colom.

En aquesta època el carrer Ample estava enllosat, la qual cosa indica la gran estima en què se'l tenia. L'any 1582, li foren llevades les lloses per tal que hi fossin possibles la celebracions de carreres de cavalls. No hi havia pas a la ciutat cap altre carrer tan «ample».

L'espiritualitat de l'època farà un notable canvi: es tornarà més pessimista i intransigent, segurament com a conseqüència dels patiments, fams, pestes i guerres que va haver de suportar la població. Davant la imminència de la mort, tant si era deguda a crisis epidèmiques com a la natural vellesa, s'experimentava una reacció anímica que s'exterioritzava a través del penediment per les injustícies comeses al llarg de la vida i l'intent de reparar-les. En molts casos, en la gent enriquida, aquests sentiments es traduïen en donacions per al bé de l'ànima que feien per via testamentària amb

finalitats benèfiques i especialment en la fundació de beneficis i promoció de capelles i retaules a la Seu o a les grans esglésies que llavors s'estaven construint: Sant Pere, Jonqueres, Santa Maria del Mar, Sant Just i Sant Pastor, Santa Anna i Santa Maria del Pi.

A Sant Just i Sant Pastor, Antígona de Marquet, que vivia al carrer d'En Marquet, va fundar, per disposició testamentària de l'any 1346, el Benefici de Sant Simeó[90] a la capella d'aquest sant, avui Capella del Sagrat Cor, on encara es pot veure el seu escut de família, de gules, tres bitllets d'or i en cada bitllet un martell amb pal de gules i ferro de sable.

Escut d'Antígona de Marquet Escut d'Antic de Croanyes
(de F.P. Verrié)

L'altre benefici fundat a Sant Just per un veí del barri del Regomir fou el de San Esteve i Santa Oliva,[91] fundat l'any 1348 a la Capella de Sant Esteve, avui de Sant Frederic, per disposició testamentària d'Antic de Croanyes, mercader, domiciliat a la ribera litoral del barri. En la dita capella hi figura també l'escut d'armes dels Croanyes: escut de plata, una banda de gules i dues creus com florejades, en or.

Altres veïns del Regomir fundaren beneficis i foren promotors de capelles i retaules a la Catedral, a Santa Maria del Pi i

[90] AHPSJ RD f.28 v.
[91] AHPSJ RD f.22 v.

a Santa Maria del Mar: Guillem Almogàver, mercader domiciliat entre els carrers Gimnàs i Correu Vell; Pere Safont, mercader del carrer Gimnàs; Jaume Rocafort, mercader del carrer Ample; Jaume i Francesc de Gualbes, del carrer de la Mercè; Francesc Estrada, mercader del Forn de Viladecols; vídua d'Arnau Busquets, draper del carrer Ample; Guillem de Preixana, mercader del carrer de la Mercè, i Sança Alomar, domiciliada al carrer dels Lledó.[92]

Els serrallers i ferrers del Regomir

A l'alta edat mitjana la producció de ferro constituïa una activitat estratègica de grans transcendència. En un moment en què l'activitat arquitectònica era especialment activa, els monestirs van voler exercir el control directe sobre la producció del ferro, amb l'objectiu d'assegurar-se el proveïment de primeres matèries.

Durant els segles IX i X, els establiments siderúrgics més estesos foren les fargues comunals, una aportació de les comunitats camperoles a la millora de la seva productivitat. Però ben aviat, els senyors, laics i eclesiàstics, intentaren controlar aquesta indústria i, a partir del segle XI, comencen a edificar grans molins dotats d'una tecnologia molt més desenvolupada que la dels molins comunals.[93]

A partir del segle XIV, la necessitat d'una producció intensiva determinà la concentració de fargues a les zones dels Pirineus més riques en material de ferro, tot i que, per tal de fer front a la demanda urbana cada vegada se situaven fargues més a prop de les ciutats.

A la ciutat de Barcelona, tenim referències d'artesans que treballaven el ferro amb el foc, agrupats sota el nom de ferrers, ja des

---

92 C. BORAU. *Els promotors de capelles i retaules a la Barcelona del segle XI*, Fundació Noguera, Barcelona, 2003, cap. II.

93 LL. AMENÓS. *L'activitat i les produccions dels ferrers en el marc de l'arquitectura religiosa catalana (segles XI-XV)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Barcelona, 2004, p. 22-23.

de l'any 1015, data en la qual en consta un anomenat Guifred, *faber ferranus*.[94]

Anys més tard, el 1258, en les primeres reorganitzacions del municipi barcelonès, el rei Jaume I concedeix un privilegi a la ciutat amb la creació d'una assemblea de dos-cents *probi homines*, de la qual formen part també artesans, entre ells hi consten quatre ferrers. No sabem si llavors ja tenien alguna organització corporativa.

Els documents coneguts fins ara i que confirmen l'existència d'una associació, s'inicien amb l'aprovació pel rei Pere el Cerimoniós d'uns capítols, que podem considerar els fundacionals, el dia 10 de maig de 1380.

L'aprovació d'aquests capítols és únicament un inici. Entren dins una línia purament benèfico-social amb la fundació col·lectiva de donatius perpetus destinats a fins piadosos o benèfics o d'ajuda mútua entre membres de l'ofici. No hi trobem encara la paraula *confraria*, que té una significació més explícita d'agrupació de persones sota un patronatge religiós unides per un fi piadós, benèfic i d'ajuda mútua dintre de membres d'un mateix ofici.

Els capítols són presentats al monarca per artesans de Barcelona i es refereixen als ferrers d'una manera genèrica. No ens parlen d'un ofici en concret.

Els capítols són vint-i-cinc.

Els sis primers es refereixen a les quantitats que es comprometen a pagar, les quals seran administrades per quatre prohoms elegits per un any. Això és: «5 sous a l'ingressar a la fundació i un sou cada dissabte. L'aprenent en passar a mestre, pagarà sis sous. La suma total recollida es destinarà a l'almoina per a atendre necessitats del grup i per a les llànties i coses piadoses.»

Del set al tretze, parlen de les obligacions que s'imposen en cas de mort d'un dels associats, o dona o infant: assistència a l'enterrament. Es contractarà una persona que comuniqui la notícia a tots els membres... Al difunt se li diran deu misses que subvencionarà la caixa comuna, així com es donaran cinc diners per

---

[94] M. TINTÓ. *La història del gremi de serrallers i ferrers de Barcelona*, Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona, Barcelona, 1980, p. 29.

a menjar a cadascun de cinc pobres. El membre que no disposi de diners serà enterrat per compte de l'almoina.

El capítol catorzè és una recomanació per a fer deixes testamentàries a favor de l'associació.

Del quinzè al divuitè es refereixen a la festa de sant Eloi, patró. De la sepultura en la capella que l'associació ha fet edificar al convent del Carme i dels draps mortuoris, en relació amb el traspàs dels associats. Així: «la vigília de la festa de sant Eloi es celebrarà una missa d'aniversari per les ànimes de tots els difunts a l'altar de sant Eloi del convent del Carme... Hi haurà un lloc per a dipositar-hi l'ossamenta dels confrares que així ho hagin demanat... Tindran dos draps mortuoris, un per als adults i un altre per als albats.»

La resta de capítols parlen del que cal fer en cas de mort fora de la ciutat, en cas de malaltia greu, de com resoldre les baralles entre els associats i de l'obligació que tenen els prohoms administradors de retre comptes anualment.

En el darrer capítol es fa esment de la participació espiritual que dispensaran al rei, la reina i als infants en tots els actes piadosos.

Vint anys després de confirmats els capítols fundacionals, el rei Martí l'Humà aprovà, l'any 1401, un nou privilegi a favor i a petició dels ferrers i calderers de la ciutat de Barcelona. En el seu contingut s'ha produït un canvi notable respecte del privilegi anterior. Ja entrem pròpiament a reglamentar el món del treball. Les qüestions que cal reglamentar són benèfico-socials i laborals. És ja el reglament propi d'una confraria gremial.

El gremi aplegarà ben aviat diversos oficis que tenien uns objectius comuns: treballar els metalls per mitjà del foc. Així, les ordenances immediatament posteriors ens parlen de manyans o serrallers, coltellers i daguers, ferrovellers, manescals i ballesters, als quals se n'afegiran d'altres, fins a formar una de les corporacions gremials més importants de la ciutat.

El gremi estava dispers en l'espai ciutadà però ben aviat formà tres grups o sectors que els documents de l'any 1420 denominen quarters: el quarter del Regomir, el del portal Nou i el de Sant Antoni.

Escut de pedra amb el senyal dels serrallers procedent de l'antic convent del Carme (d'Agustí Duran i Sanpere, vol. II, p. 392)

La primera nòmina d'agremiats que coneixem és de l'any 1422. En el quarter del Regomir n'hi consten seixanta-tres d'inscrits.

El llibres sagramentals de la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor ens donen una informació interessant per a poder aprofundir en el coneixement del veïnat en les diverses èpoques. Encara que aquest llibre no és el lloc apropiat per a publicar un estudi detallat dels ferrers i serrallers del Regomir a través dels segles, podem ferne algunes pinzellades.

En el llibre d'òbits[95] núm. 2, de l'any 1390, hi consta el primer ferrer del Regomir que va quedar registrat: Joan Pahonell.

També el Cens de 1390,[96] fet per la parròquia per recaptar almoines per a la construcció de l'actual temple, ens dóna una informació valuosa. Van contribuir a les obres del temple 1 colteller, 8 cuirassers i 18 ferrers. Entre aquests trobem Francesc Joan, un

[95] APSJP, Sèrie Funerària Reverenda Comunitat, Llibre d'òbits núm. 2, 1390, p.1r.
[96] APSJP, Arm. II/5 i transcripció de Lluís Cabo.

ferrer polifacètic que tenia l'obrador al Regomir i que està documentat per treballs que va fer a la Seu de Barcelona entre els anys 1413 i 1427. També hi figura el manyà Pere d'En Orelles, al qual, juntament amb Guillem Orelles, tenim documentat a la Seu a partir de 1387, on va construir les reixes de la Capella de Sant Lluís. Un altre ferrer és Bernat Canyadell, que féu treballs al portal del Rellotge l'any 1392 i les reixes per a la finestra de la sagristia l'any 1391. També consta el mestre ferrer de nom Sabater, que construïa o reparava rellotges i l'any 1390 el trobem documentat també a la Seu.[97]

A la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor tenim documentats 45 artesans que treballaven el ferro o algun altre metall, els quals van intervenir en obres que s'hi van fer.[98]

El mestre Pere Albí, mort l'abril de 1575, fou enterrat a la Capella de Sant Eloi del convent del Carme.[99] Havia construït una reixa per a la cambra Daurada que dóna al pati dels Tarongers de la Generalitat. També, l'any 1560 forjà el batall d'una de les campanes de Sant Just.

Jaume Batlle, manyà del Regomir, que morí el setembre de 1640, obrà la reixa de ferro per a l'altar de Sant Pacià, mentre que Jaume (?) Fontrodona va fer la creu destinada a la mateixa reixa.

El fet que la casa gremial estigués situada al Regomir donava una certa preeminència a aquest quarter. Això indignava els membres dels altres quarters i provocava fortes polèmiques que en més d'una ocasió havien de resoldre les autoritats governatives.

El dia de la festa de Sant Eloi els agremiats sortien en comitiva, precedits pel penó del gremi, des de la casa del Regomir, acompanyats amb música fins al convent del Carme. Les queixes que aquest fet suscitava van moure, l'any 1454, el governador general de Catalunya, Galceran de Requesens, a dictar unes

---

97 LL. AMENÓS. *L'activitat i les produccions dels ferrers ...*, p. 50.

98 LL. CABO DELCLÒS. *Artistes i artesans que, en el transcurs dels segles, han intervingut al temple parroquial de Sant Just i Sant Pastor de Barcelona*, Arxiu Diocesà, Barcelona, 1979, p. 43.

99 APSJP, Sèrie Reverenda Comunitat, Llibre d'òbits núm. 91, 1574-1575, p. 26r.

disposicions segons les quals no calia que els agremiats es reunissin al Regomir, sinó que cada quarter podia anar-hi pel seu compte. Ara bé, les «robes» (bandera, draps mortuoris i ornaments litúrgics), es guardaven a la casa del Regomir, el lloguer de la qual el pagaven el agremiats d'aquest quarter.

Cada agremiat tenia l'obligació de pertànyer al quarter on vivia, i no es podia canviar si no es mudava de casa.

Quan sortien a host, el penó estava a la casa del Regomir i el peoner era elegit pels sis prohoms.

A la ciutat de Barcelona, l'activitat econòmica del ferrers estava sotmesa a una reglamentació específica: ja des del 1330, la venda de productes de ferro s'havia gravat amb un impost. No obstant això, els ferrers aconseguiren que molts dels seus productes en fossin declarats exempts. A partir del 1452, els consellers determinaren que l'obra feta fora de la ciutat es podria vendre als carrers de la Mar, dels Vigatans o en una altra part de la ciutat, però no als carrers de la Dagueria, la Freneria ni al Regomir, on només podien vendre els ferrers allí ubicats. No tots els altres tres quarters estigueren d'acord amb aquestes disposicions i això provocà la redacció de més d'una sentència arbitral que serviren per a acordar vendre una casa que tenien a la plaça del Rei. En disposar tan sols d'un lloc de reunió, el de la plaça del Regomir, per fi tots els quarters acceptaren que la casa del Regomir fos la guardiana de les «robes» comunes. La bandera vella es deixà a la capella del convent del Carme. De les altres, només n'hi hauria una i era la del Regomir. En el cerimonial precedia el prohom del Regomir. Per a organitzar les ballades de la festa patronal que es feien a la plaça del Regomir, es nomenava una persona a qui es pagaven els diners.

El procediment de passar una prova, anomenada passantia o examen, a fi de demostrar que es posseïen les aptituds adients per a realitzar determinats oficis, s'establí a Europa a mitjan segle XIV. Bonnassie[100] situa el primer examen a Barcelona, l'any 1389. Passar un examen, es a dir, ser aprovat, era una obligació per a poder obrir

[100] P. BONNASSIE. *La organización del trabajo en Barcelona a fines del siglo XV*, Universidad de Barcelona, Instituto de Història Medieval, CSIC. Barcelona, 1975.

obrador propi, fabricar i poder vendre peces. Tampoc es podia tenir la categoria de *mestre* si no es posseïa obrador i el senyal o marca pròpia que es transmetia per herència. El gremi era a qui corresponia fer els exàmens de mestria. De bon principi les passanties eren uniformes. Més tard es convingué que els examinats únicament serien mestres del que demostressin conèixer i els qui tiressin per manyans havien de provar major subtilesa i enginy i serien examinats únicament pels mestres del Regomir «que en tenien la perícia». En canvi, els mestres dels altres quarters examinarien els manescals, ferrers i calderers.[101]

Un aprenent entrava a treballar a casa d'un mestre i havia d'estar-hi el temps reglamentari de tres a cinc anys,[102] depenent de l'època. Acabat l'aprenentatge passava a la categoria de fadrí o jove i ja podia entrar a formar part del gremi pagant la quantitat estipulada. En cas que volgués establir-se pel seu compte li calia examinar-se. Llavors havia de fer la sol·licitud al gremi, el qual ho decidia en Junta i nomenava els examinadors.

A partir del segle XIII el municipi havia iniciat un canvi transcendent. Els privilegis que Jaume I concedí a la ciutat suposen una organització definida i sòlida. L'any 1258 el monarca creà una assemblea consultiva de dos-cents *probi homines*, entre els quals hi havia vuitanta-cinc artesans, quatre dels quals, com ja hem dit, eren del ram del ferro. Però la veritable entrada dels gremis en el govern de la ciutat tindrà lloc en temps d'Alfons el Magnànim, el 1455. El Consell de Cent, llavors, serà format per cent vint-i-vuit membres, trenta dos dels quals seran menestrals, així com un conseller. Des de l'any 1472 a l'any 1697 formaran part del govern de la ciutat com a consellers quinze membres del gremi, entre els manyans, ferrers, daguers, calderers i pedrenyalers.

En temps de guerra, quan les circumstàncies ho aconsellaven, un dels serveis que els gremis feien a la ciutat era el

---

[101] A. DURAN I SANPERE. *Barcelona i la seva història...*, p. 389.
[102] LL. AMENÓS. *L'activitat i les produccions dels ferrers...*, p. 22-33.

d'acudir a defensar-la. El defensar la ciutat era considerat pels gremis com un privilegi.

En les ordinacions de 1395, es parla dels drets i les obligacions dels ciutadans i de la manera de constituir una host. La població s'agrupava per oficis, amb el distintiu del penó propi del gremi. Al capdavant es situava la bandera de la ciutat, seguida per la de sant Jordi, que acollia els ciutadans honrats, els juristes, i els metges; després, el penó dels mercaders, el dels notaris i, a continuació, els dels gremis, entre els primers dels quals es situaven els ferrers, que anaven agrupats amb els calderers.

Segons unes disposicions del 1646, amb motiu de la Guerra dels Segadors, s'organitza la defensa de la ciutat amb armes de foc. Els ciutadans i els gremis havien de situar-se «guarnits i aparellats» amb el seu capità. Els ferrers defensaven la part del portal de Sant Daniel, mentre que els serrallers es situaven al baluard de Sant Francesc, a prop del convent de Framenors, al capdavall de la Rambla.

Si podem dir que el segle XIV fou el segle de la creació dels grans gremis i els segles XV i XVI, els del creixement i afermament, en arribar als segles XVII i XVIII trobem una minvada de les diverses corporacions gremials. Es produeixen constants infraccions d'ordenances, successius i progressius augments de quotes, intents de disgregació del gremi: els daguers ja s'havien separat i disposaven de capella pròpia a la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor. L'any 1611 se'ls concedí la Capella de la Mare de Déu de l'Esperança, amb dret de sepultura, on construïren un retaule amb el seu patró sant Eloi i on encara avui es pot veure el senyal de l'ofici. Els clavetaires aconseguiren formar gremi propi l'any 1675, però els agullers, que ho demanaven des de 1668, continuaren adscrits al gremi fins al segle XX. Tots aquests problemes es veieren agreujats per la crisi que ocasionà la guerra de 1640 a 1659.

L'any 1708 es concedí al Gremi de Ferrers i Serrallers una llicència en forma d'ordinació, per la qual se'ls autoritzava un considerable augment dels drets d'examen, perquè amb motiu del setge de Barcelona, els manyans del Regomir lliuraren al rei la

quantitat de 100 dobles, les quals es veieren obligats a manllevar a for de censal, a part de les despeses pròpies. També aquests anys es veieren obligats a treballar a les Drassanes en la reparació i adobs d'armes, tralles i frens de la cavalleria, en principi sense cobrar salari, més tard cobraren tres diners de sou diari.

Amb la caiguda de Barcelona i l'arribada de la dinastia borbònica, tot el Principat sofreix un canvi radical. L'abolició del règim municipal, que continuava funcionant, bàsicament com a l'edat mitjana, va afectar de manera important el funcionament dels gremis. La nova situació legal dels gremis fou definida en dues etapes: pel Decret de Nova Planta de 1716 i per la Reial Cèdula de 1718, que regulava les facultats dels ajuntaments del Principat.

A partir de 1770-1780, el procés d'ascendir socialment cada vegada es va fer més difícil. Els mercaders i els artesans que assolien la condició burgesa tractaven de diferenciar-se dels grups artesans i de barrar-los el pas. A la fi, però, fou el capitalisme qui actuà com a dissolvent del món gremial.[103] L'Estat els retirà els privilegis i l'any 1820, el govern liberal, establí la llibertat d'indústria i pocs gremis van poder sobreviure sense aquest suport ancestral.

Els gremis que van poder perdurar, van quedar sotmesos a la Llei d'associacions de 29 de febrer de 1839 i van poder conservar les seves cases gremials i les seves altres propietats.

Les legislacions liberals van permetre que algunes corporacions sobrevisquessin com a associacions professionals sense cap activitat econòmica restrictiva. Només un grup molt reduït de gremis va aconseguir arribar fins al primer terç del segle XX i, en rigor, fins als nostres dies, entre els quals el dels ferrers i serrallers.

La majoria dels gremis, i concretament els ferrers i serrallers de Barcelona, feien servir com a lloc de reunió la mateixa capella on celebraven els actes religiosos, al convent del Carme. Ben aviat, però, els gremis econòmicament més forts veieren la necessitat de poder disposar de casa pròpia.

---

[103] P. MOLAS. *Los gremios barceloneses del siglo XVIII. La estructura corporativa ante el comienzo de la revolución industrial,* Confederación Española de Cajas de Ahorros, Madrid, 1970, p. 198.

Segons Margarita Tintó,[104] les primeres noticies que s'han trobat referides a una seu social dels ferrers i serrallers daten del segle XVI. En el *Llibre de ordinacions,* fol. 21, fent al·lusió a certs acords adoptats, diu: «*dimarts a XVIIII del mes de juliol de la Nativitat de Nostre Senyor MDXXXXI, dins la casa de la dita confraria que novament és estada feta, la qual és situada en la plaça del Regomir de dita ciutat...*» La construcció d'aquesta casa degué comportar problemes, perquè sembla que Miquel Borràs, ferrer, havia presentat un plet a la Reial Audiència a causa de certes quantitats que se li devien per unes obres que hi havia fet, cosa que motivà l'establiment d'una concòrdia amb els prohoms del quarter del Regomir el 13 de maig de 1546. No tot l'edifici degué ser construït per al gremi, perquè no consta que tingués a l'exterior cap senyal de l'ofici, tal com era costum.

La casa del Regomir devia ser la seu gremial fins al segle XIX, perquè el 1866 s'acordà vendre-la a Ventura Robert, propietari dels baixos i dels pisos primer i tercer i del terrat de la casa núm. 1 del carrer del Regomir, que feia cantonada al carrer dels Gualbes,[105] actual de Sant Simplici.[106] La casa es vengué per 2.261 duros 133 mil·lèsimes, quantitat que s'invertí en la compra d'un terreny a l'Eixample per construir-hi un nou edifici. El comprador es féu càrrec d'un censal de pensió de 3 lliures, 3 sous i 2 diners que el gremi pagava cada any, des del 5 de gener de 1515, a la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor.

Amb els diners de la venda compraren un terreny prop de la riera d'En Malla, després carrer del Consell de Cent núm. 308. La casa tenia baixos, amb taller cobert amb terrat, un primer pis que servia de sala de juntes i unes golfes per a magatzems.

Periòdicament es feien inventaris dels béns que es guardaven des de temps antics a la casa de la confraria, com abans a la Capella

---

104 M. TINTÓ. *La història del Gremi de Serrallers...*, p. 83.

105 A. GARCÍA ESPUCHE. *Barcelona entre dues guerres,* Eumo, 2005, p. 222.

106 «*Recuerdos de Barcelona. Capilla y fiesta de San Cristóbal*» dins Correo Catalán, núm. 7346, juliol de 1906.

del Carme. El darrer va ser fet el primer de gener de 1905 pel llavors Gremi de Mestres Serrallers, Armers i Agullers.

L'any 1918 marca una nova època per al gremi i es ven aquesta casa de Consell de Cent per 62.500 ptes. El gremi traslladà el seu domicili al carrer Arc de Sant Ramon núm. 6. L'any 1920 el nombre de socis agremiats era de 260 persones i es mantenien les finalitats del gremi, que eren de tres tipus. Fins econòmics: defensa i foment dels interessos dels agremiats. Fins benèfics: en cas de malaltia, el soci rebia un subsidi de 2,50 pessetes diàries. En cas de mort, a més de l'assistència a l'enterrament, es donava a la vídua o als fills la quantitat de 500 pessetes. Fins religiosos: cada any, el dia primer de desembre se celebrava la festa de Sant Eloi, patró del gremi.[107]

El 1927 es torna a donar una nova orientació i sorgeix la necessitat de tenir altre cop casa pròpia. El dia de Sant Eloi de 1932 es va inaugurar un nou local social al carrer Comtal, núm. 9. Més endavant s'establiran a la ronda de Sant Antoni, xamfrà Universitat; després, al carrer de la Canuda. En l'actualitat, amb el nom de Gremi de Serrallers i Ferrers de Catalunya, la seu es troba al Portal de l'Àngel, núm. 42.

[107] *Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona: Notícia de la vida corporativa del Gremi dedicat a Sant Eloi*, Topografia Altés, 1920.

Famílies de manyans que habitaven dintre de la demarcació parroquial de Sant Just i Sant Pastor, en les dates indicades, la major part d'ells en el barri del Regomir, segons els registres dels llibres sagramentals.

DATA	FAMILIA DEL MANYÀ
1780	Agell, Anton
1776	Agil, Anton
1644	Aguilar, Pere Màrtir
1698	Alacot, Antoni
1670	Alarza, Pere Antoni
1767	Alàs, Anton
1786	Alàs, Francesc
1725	Alàs, Manuel
1686	Alàs, Pere Anton
1684	Alasa, Anton
1755	Alòs, Emmanuel
1781	Alsina, Magí
1719	Altamira, Bernardí
1749	Altimira, Jaume
1678	Amic, Josep
1790	Anglada, Josep
1726	Armengol, Jaume
1816	Arteman, Antón
1769	Arteman, Francesc Enric
1631	Badia, Pere
1784	Barrera, Miquel
1640	Batlle, Jaume
1747	Bau, Anton
1752	Bausili, Pere Màrtir
1747	Bausili, Salvador
1774	Bibern, Narcís
1673	Bigo, Sebastià
1659	Boix, Gaspar
1726	Bonany, Josep
1757	Bonells, Salvador
1720	Boneu, Josep
1790	Bosch, Jaume
1793	Boter, Audal
1754	Bou, Anton

DATA	FAMILIA DEL MANYÀ
1626	Brunet, Joan
1790	Brunet, Josep
1807	Burgall, Felip
1788	Burgay, Fèlix
1735	Busquets, Pere
1778	Buxé, Fransces
1782	Calmellas, Narcís
1805	Candeler, Felip
1768	Capllonch, Anton
1814	Capllonch, Joan
1698	Carbonell, Josep
1766	Carbonell, Mateu
1766	Carbonell, Rafael
1775	Carlets, Francesc
1776	Carlets, Joan
1791	Casanovas, Domènech
1672	Casanovas, Joan
1794	Casanovas, Pere
1804	Casanovas, Salvador
1623	Castells, Antoni
1788	Castells, Ignasi
1797	Castells, Pau
1804	Castells, Tomàs
1798	Cinet, Joan
1709	Coll, Josep
1787	Coll, Pau
1784	Coll, Pere
1797	Coll, Pere Màrtir
1639	Colomer, Jeroni
1670	Colomines, Josep
1792	Comas, Marian
1788	Corominas, Anton
1807	Corominas, Francesc
1686	Corretger, Josep

DATA	FAMILIA DEL MANYÀ
1670	Cortés, Francesc
1778	Corts, Francesc
1641	Costa, Antoni
1762	Costa, Francesc
1659	Costa, Joan
1660	Costa, Pere
1690	Cot, Anton
1796	Criminals, Salvador
1794	Cristià, Joan
1644	Crusell, Bartomeu
1755	Cudulà, Benet
1632	Cutunés, Joan
1730	Deop, Eudald
1785	Deop, Policarp
1765	Esteve, Anton
1796	Esteve, Joaquim
1789	Estrany, Marian
1641	Faura, Ramon
1627	Ferrer, Antoni
1699	Ferrer, Pau
1719	Ferrés, Fèlix
1805	Figueres, Narcís
1743	Font, Anton
1787	Font, Esteve
1791	Fontfreda, Esteve
1638	Fontrodona, Jaume
1641	Fontrodona, Joan
1804	Fort, Pere
1724	Fossas, Genís
1657	Fumadera, Bernat
1786	Gallart, Benet
1782	Gallart, Jaume
1701	Garau, Antoni
1624	Gener, Gabriel
1796	Ginet, Joan
1732	Gispert, Joan
1724	Gispert, Josep
1737	Gispert, Miquel
1754	Gispert, Pere
1762	Gispert, Salvador

DATA	FAMILIA DEL MANYÀ
1797	Gomes, Joan
1768	Gra, Pere
1699	Grau, Pere Anton
1801	Grau, Ramon
1751	Gubert, Ignasi
1793	Guillo, Marian
1681	Heras de las, Joan Baptista
1813	Ibern, Josep
1665	Anglès, Jacint
1754	Isern, Anton
1681	Jacas, Joan
1700	Jaco, Gaspar
1710	Jaques, Josep
1709	Jaques, Pau
1721	Lacot, Antoni
1738	Lacot, Jacint
1730	Lacot, Jaume
1740	Lacot, Marian
1767	Llanes, Anton
1654	Llauger, Ramon
1719	Manner, Joan
1751	Manner, Tiburci
1797	Mariné, Felip
1719	Mariner, Joan
1694	Mariner, Pere
1776	Mariner, Tiburci
1694	Martorell, Josep
1699	Mas de Roda, Josep
1751	Mas de Roda, Magi
1689	Mas de Roda, Pau
1760	Mas, Anton
1800	Mas, Isidre
1723	Mas, Pau
1779	Masbernat, Sebastià
1632	Masgibert, Joan
1644	Masip, Felip
1642	Mauri, Anton
1723	Mauri, Diego
1778	Maynader, Ramon
1706	Merli, Josep

DATA	FAMILIA DEL MANYÀ
1689	Mir, Pere Pau
1692	Molas, Miquel
1730	Molas, Narcís
1693	Monet, Cristòfol
1747	Munyós, Marian
1708	Navarro, Josep
1797	Nogué, Tomàs
1754	Oliver, Anton
1756	Oliver, Carles
1740	Oliver, Josep
1750	Oliveras, Carles
1755	Oliveras, Ramon
1749	Oliveros, Carles
1734	Oller, Narcís
1789	Ors, Isidre
1775	Padrós, Pau
1772	Palou, Joan
1731	Parera, Ignasi
1724	Parés, Josep
1638	Pérez, Antoni
1659	Pi, Josep
1734	Pintor, Joan
1760	Pintor, Pau
1733	Pla, Joan
1739	Pla, Josep
1787	Pla, Miquel
1741	Pla, Ramon
1786	Pla, Roc
1754	Pla, Salvador
1782	Planas, Joan
1795	Poca, Josep
1769	Poch, Joseph
1790	Pomés, Josep
1665	Portus, Joan
1807	Prat, Joan
1690	Prats, Miquel
1796	Puig, Enric
1764	Puig, Francesc
1763	Puig, Jacint
1636	Puig, Josep

DATA	FAMILIA DEL MANYÀ
1744	Puig, Josep
1733	Puigcorbé, Diego
1733	Puigcorbé, Sebastià
1725	Puigcorber, Jaume
1739	Puigsech, Agustí
1728	Puigsech, Francesc
1725	Puigsech, Ignasi
1801	Pujadas, Francesc
1731	Rey, Joan
1727	Reynols, Lluís
1765	Riba, Pere Joan
1752	Ribot, Llorenç
1710	Ribot, Pere Pau
1692	Ribot, Simon
1804	Riera, Josep
1645	Rigó, Sebastià
1798	Riu, Josep
1764	Riu, Miquel
1763	Rius, Anton
1754	Rius, Francesc
1800	Rius, Josep
1750	Roig, Francesc
1659	Roig, Gaspar
1689	Roig, Josep
1642	Rubinat, Agustí
1722	Saborit, Dionís
1701	Sacot, Anton
1789	Sagrera, Anton
1765	Sagrera, Manuel
1750	Sagrera, Pau
1751	Saguí, Francesc
1670	Saguí, Ignasi
1714	Saguí, Marian
1655	Saguí, Pau
1656	Saguí, Pere
1809	Sala, Agustí
1763	Sala, Climent
1765	Sala, Joan
1645	Saltor, Rafael
1681	Sampere, Rafael

DATA	FAMILIA DEL MANYÀ
1815	Sanpere, Pau
1815	Santenach, Josep
1708	Santfreu, Josep
1752	Santonach, Joan
1660	Sastres, Rafael
1769	Sauret, Llorenç
1764	Sendra, Francesc
1783	Sendra, Pau
1792	Sendra, Pere
1765	Serra, Climent
1749	Serra, Esteve
1784	Serra, Josep
1780	Serraclara, Agustí
1746	Serraclara, Francesc
1750	Serraclara, Josep
1637	Servantí, Francesc
1628	Servantí, Josep
1628	Servent, Josep
1760	Simó, Joan
1681	Sitjar, Miquel
1760	Solé, Joan
1783	Solé, Josep
1764	Surroca, Eudald
1725	Surroca, Francesc
1770	Surroca, Josep
1656	Tacho, Joan
1660	Tacó, Antoni Joan
1751	Tacó, Pere
1657	Tallada, Joan
1775	Talleuda, Pere
1752	Tarré, Roc
1790	Tenas, Jaume
1725	Terrés, Felip
1724	Terrés, Fèlix
1805	Thomasa, Manuel
1764	Tocó, Pere
1729	Toll, Josep
1793	Tomàs, Ventura
1782	Torras, Francesc
1794	Torras, Pau

DATA	FAMILIA DEL MANYÀ
1750	Torrens, Francesc
1718	Torrens, Pere
1707	Torrent, Josep
1706	Torrent, Pere
1799	Tort, Pere
1711	Trico, Gaspar
1686	Tucó, Gaspar
1718	Tucó, Pere
1652	Tugo, Antoni Joan
1722	Turó, Jeroni
1736	Valls, Andreu
1732	Valls, Eudald
1731	Valls, Josep
1732	Valls, Onofre
1643	Verges, Gabriel
1801	Vierne, Vicenç
1798	Vila, Francesc
1783	Vila, Miquel
1767	Vila, Tomàs
1639	Vilaplana, Tomàs
1651	Vives, Antoni
1651	Vives, Josep
1678	Xerris, Agustí
1652	Xerris, Bernat
1755	Xerris, Ramon
1768	Xuriguera, Joan Baptista

Col·laboració de:
Sra. Rosa Nacente i Durban
Dr. Josep M. Calbet i Camarasa

Sota el signe de l'Imperi

A començament del segle XVI noves pestes delmaren la població: l'any 1501 moriren més de 3.000 persones; el 1507 passaren de 4.000, i vuit anys més tard n'hi va haver una altra de més benigna. Amb tot, gràcies a la immigració, la població anava augmentant. L'any 1504 la ciutat tenia uns 30.000 habitants.

Després de la mort de Ferran el Catòlic, en el confús període de regència que precedí l'arribada del seu nét Carles, que esdevingué rei d'un vast imperi, Catalunya, en un panorama polític-dinàstic de tanta envergadura, es trobà en un situació marginada del conjunt. En quant al món de les activitats econòmiques, que era el seu, la ciutat continuava tenint representants del Consolat als principals ports de la Mediterrània. Tractava amb Màlaga i Sevilla, conservava relacions amb Flandes i no mancaven mercaders que volguessin d'una manera o altra comerciar amb les Índies.

Carles no va ser gaire ben rebut a Castella. Anava envoltat d'un seguici de flamencs que l'acompanyaven i el poble el considerava un rei estranger. Quan resolgué visitar Barcelona, on arribà el mes de febrer de 1519, portava el pla de tenir-hi corts i a més a més de celebrar-hi el XIX Capítol general de l'Orde del Toisó d'Or, del qual ell n'era el gran mestre.

L'entrada de l'emperador a Barcelona fou espectacular i per la seva fastuositat sorprengué el poble que s'ho mirava. Com era consuetud, entraren pel portal de Sant Antoni, continuaren pel carrer de l'Hospital, baixaren per la Rambla fins al pla de Framenors on hi havia la casa dels Montcada. Al seu davant era aixecat un cadafal on els reis, en entrar per primera vegada a Barcelona, juraven guardar les constitucions i els privilegis de la ciutat.

Després començà la desfilada de gremis i confraries: uns quaranta oficis, tots amb vestimentes vistoses, presidits per les banderes i penons respectius. Com era habitual, hi anaven

també els ferrers del Regomir amb penó i una representació de sant Eloi cavalcant. Al seu davant hi anava la víbria, o dragó femella de la ciutat, que treia foc pels queixals.[108]

Foren dies de gran trasbals per als veïns del Regomir i del carrer Ample. Les cerimònies del Capítol començaren el dia 5 de març i tingueren lloc a la Catedral de Barcelona. Als respatllers del cadiram alt del cor, encara avui podem admirar els blasons i les llegendes commemoratives dels quaranta-sis nobles que en aquell moment formaven part del Capítol, pintats per l'artista Joan de Borgonya.[109]

L'emperador i els cavallers anaven vestits amb «ropones» de carmesí folrats de brocat de ras molt riquíssim, llargs fins als peus, i els cavallers i els dos oficials duien «capirons» al cap i cadenes al coll. El collar del Toisó era format amb unes pedres que guarnien la cadena «com pedres fogueres». El seguici sortia del Palau de l'Arquebisbe de Tarragona, Pere de Cardona, al carrer Ample, núm. 28. Al davant hi anaven els membres de la capella reial i el bisbe de Vic, vestits tots ells amb riquíssimes capes de brocat. Al darrere, un grup de gentilhomes de la cort; després, els músics, amb instruments més sorollosos que no pas melòdics. Els cavallers del Toisó d'Or anaven precedits per dos reis d'armes, vestits amb cota d'armes i acompanyats d'un porter amb maça reial i per un herald, acompanyat per dos macers. Els confrares dels Toisó cavalcaven de dos en dos, però el rei anava tot sol, seguit pel nunci del papa i els ambaixadors dels diferents països. Els testimonis de l'època ens descriuen l'expectació meravellada que aquesta sumptuosa desfilada pels carrers del Regomir, de la Ciutat i del Bisbe, desvetllà entre els ciutadans.

Aquests dies la gent quedava admirada dels bells vestits de la comitiva reial i dels molts estrangers que la formaven, que

---

[108] R. TASIS. *Barcelona, Imatge i Història...*, p. 165.

[109] A. FÀBREGA I GRAU. *La Catedral de Barcelona,* Arxiu Capitular, Barcelona, 1968. p.18.

passaven amunt i avall en les seves anades i vingudes a la Catedral, al Palau Major i a les seves residències, moltes de les quals eren ubicades al carrer Ample. També foren dies de guanys per a botiguers, artesans i marxants. Corregué el diner i l'artesanat es dedicà a la producció d'articles fins i de luxe: eines de tall, guadamassils, ornaments de corall, objectes de vidre, d'una qualitat que es podien comparar amb els de Venècia. També hi havia lleugeres franel·les de llana, velluts, setins i domassos; els estrangers tenien de què triar.

Els historiadors han remarcat que Carles I, potser a causa de la l'entusiasta benvinguda que li va retre el poble de Barcelona en el seu primer viatge, mentre que els castellans l'havien rebut amb fredor, sempre va mantenir una actitud molt favorable envers els catalans. També va agrair als barcelonins l'especial afecte que van demostrar envers l'emperadriu durant la seva llarga estada a Barcelona, també al palau de l'Arquebisbe de Tarragona, a causa d'una malaltia de la qual cuidà morir, l'any 1533.

Aquestes estades dels emperadors en aquest palau degueren ser les que van consagrar la casa com a residència reial en substitució del Palau Reial Major, que es reservava per a actes protocol·laris. En aquesta casa, l'any 1436, essent propietat de Lluís de Gualbes, hi havia fet estada el rei de Navarra, després de Catalunya-Aragó, Joan II. S'hi allotjaren també el comte d'Armanyac, el rei Pere IV i Alfons, fill del rei de Nàpols. L'any 1481, en ésser designada palau d'Isabel de Castella, li foren afegides les cases veïnes del carrer de la Mercè, des de les quals, per mitjà d'un pont, s'arribava a la Marina. Hi residiren també el duc de Borbó i Madame d'Alençon, germana del rei de França Francesc I. Les diverses vegades que Felip II estigué a Barcelona féu també estada en aquest casal. Hi pernoctaren també Joan d'Àustria i els prínceps de Bohèmia i d'Hongria.

L'any 1773, la casa era propietat de Francesc Fernández de Còrdova i Cardona d'Aragó, duc de Sessa, que feu reconstruir el palau de nou. El 1779 fou comprat pel banquer

Joan A. Larrand. El 1887 va ser venut als comtes de Solterra, que el van vendre a la família Sanllehy, marquesos de Caldes de Montbui, l'any 1945. Des de 1893 alberga l'Escola Pia Calassanci, al carrer Ample, núm. 28.

Anteriorment hem comentat que, en construir-se les muralles jaumines, havia quedat desprotegit tot el front marítim de la ciutat. Entre 1436 i 1438 el Consell havia enviat representats al rei Alfons V, que residia a Nàpols, demanant autorització per a la construcció d'un moll i un port. Les obres començaren el 1438, però aviat foren suspeses. El 1477, un enginyer alexandrí, Anastassi, traçà un pla per al nou moll de la Santa Creu des de la plaça del Mercat del Vi (actual plaça d'Antoni López) fins a les Rambles. Es van fer algunes obres, però com que aquest tipus de construcció resultava molt cara, s'aconseguí només fer part del moll del cantó de llevant. Tot amb tot, no hi hagué un port digne fins al 1696, en què la ciutat invertí en obres la suma de 300.000 escuts en l'espai de quaranta anys.[110]

Entre el roquissar, la platja i els darreres de les cases del carrer de la Mercè s'havia anat formant un carreró «de mala mort» que era conegut pel nom de «les Polleres». S'hi celebrava una fira popular, freqüentada per mariners, que es veu que era sorollosa i grollera, on els «donzells» de la noblesa barcelonina es divertien de valent, perquè al carrer hi feien acte de presència les prostitutes dels bordells propers, la major part d'ells situats al capdavall de la Rambla.

Al barceloní vell dels carrers de la Llibreteria, del Regomir o de l'Argenteria, li feia certa basarda endinsar-se per aquest carrer, on era possible trobar-hi un valentó que ho volia resoldre tot a punta de ganivet o alguna mossa que oferia la gràcia del seu cos.

S'aconseguí que el Consell de Cent suspengués l'enutjosa fira i el mateix emperador recomanà al seu fill Felip II que

[110] LL. ALMERICH. *Història dels carrers* ..., p. 80.

disposés la destrucció del carrer de «les Polleres», que li havia causat tanta repugnància durant les seves estades a la ciutat.

A principis del segle XVI arribaven de tant en tant vaixells de presa de turcs o moros que en ràpides incursions terra endins robaven feien captius i se'ls enduien per tal de poder aconseguir més tard rescats o bé vendre'ls com a esclaus. Es va fer necessari fortificar la platja i per aquest motiu es va reforçar l'antic baluard de Llevant i construir de nou el del Vi, que també era conegut com baluard de Sant Ramon, i el de Migdia.

La muralla de Mar havia estat eixamplada per fer-ne un esbargiment per al veïnat. El gravat mostra el carrer de Sota Muralla, amb el pas superior que unia la Capitania General a la muralla. Es poden veure els magatzem que s'hi construïren i, al fons, el convent de Sant Sebastià a l'actual plaça d'Antonio López (de P. Vila Dinarés i Ll. Casassas, p. 294)

L'obra de les muralles fou dirigida i impulsada per sant Francesc de Borja, aleshores lloctinent de Catalunya, el qual tenia l'encàrrec de l'emperador d'acabar la defensa de la platja de Barcelona. Les obres es realitzaren entre 1541 i 1543, anys de males collites i de preocupacions. Els consellers de la ciutat li advertiren del poc èxit que pressentien a la seva empresa, però Francesc de Borja, que tenia ordres concretes de l'emperador i coneixia els preparatius dels turcs, que s'armaven contínuament

per imposar la seva hegemonia a la Mediterrània, manà apressar l'obra amb premis a aquells que demostressin major activitat.

En construir-se la muralla va néixer un carrer nou, el carrer de Sota Muralla, aprofitant el camí obert de la muralla davant del convent de la Mercè per construir-hi uns magatzems, on anys més tard s'hi guardaren els estris dels encantistes de Llotja o de Sant Sebastià. Al convent s'hi podia entrar per la planta que és avui el primer pis de la Capitania General, per mitjà d'un pont.

El segle XVI va representar un període en el qual l'activitat econòmica de Barcelona i, en general, de Catalunya havia decaigut molt. La pèrdua d'importància de l'àmbit mediterrani en benefici de l'atlàntic, i la situació econòmica i social (pestes, males collites, guerres i bandolerisme) expliquen una certa decadència en què es trobava l'economia catalana.

Malgrat això, el comerç català no va desaparèixer. Són freqüents els contactes comercials amb Castella, on la producció artesanal catalana trobava sortida.

Els catalans exportaven ferro, cuir treballat i sabó a Flandes i a Portugal. Els ferrers i serrallers dels Regomir continuaven fabricant eines de tall de molt bona qualitat que els mercaders exportaven amb facilitat.

A partir del 1570, però, com a conseqüència de la guerra als Països Baixos, la ruta comercial Sevilla (on arribaven els vaixells d'Amèrica) – Barcelona – Gènova va iniciar una etapa de dinamisme que durà fins al final de segle. Tot i això, el poble no vivia pas una època de bonança econòmica. La gent passava fam i només va faltar la paorosa epidèmia de pesta de 1590 que la ciutat va patir durant set mesos amb un total d'uns 10.000 òbits. El Consell que es veié impossibilitat de subministrar pa suficient per a la ciutat, es veié necessitat d'adoptar mesures extremes com ara capturar vaixells que des d'Hamburg portaven blat als Estats del Papa. Entre els morts i els que havien abandonat la ciutat, Barcelona quedà mig despoblada.

Crisi i decadència de l'Imperi

El segle XVII s'havia iniciat amb anys d'escassetat i de revoltes per raó de la fam.

En aquesta època es pot situar la visita – o les visites – que va fer a Barcelona «l'hidalgo» castellà Miguel de Cervantes. La tradició vol que s'hagués allotjat a una casa situada al passeig de Colom núm. 2, que ha estat reformada durant el segle XX i que conserva restes escultòriques de la seva antiga façana, de transició entre el gòtic flamíger i el renaixement.

Martí de Riquer situa l'estada de Cervantes a Barcelona durant l'estiu de 1610. Fóra suposadament des de les finestres d'aquesta casa, quan de bon matí contemplava les platges per davant del Regomir, que imaginà la final desfeta de «Don Quijote» a mans del Cavaller de la Blanca Lluna. I tot i això, unes pàgines més endavant, quan es troba amb Don Álvaro Tarfe, el vençut «hidalgo» pronuncia el cèlebre elogi a Barcelona «Archivo de la cortesía, albergue de los extranjeros, hospital de los pobres, patria de los valientes, venganza de los ofendidos, y correspondencia grata de firmes amistades, y en sitio y en belleza única».[111]

A Espanya regnava Felip IV, i la Generalitat i el Consell instaven el monarca perquè vingués a la ciutat a jurar els privilegis i les llibertats de la terra, com era costum. Després de molt insistir, el rei, amb un sumptuós seguici i en companyia del comte-duc d'Olivares, que manegava els afers polítics, vingué a Barcelona l'any 1626.

Com altres vegades havia passat en les vingudes reials, el Regomir i tota la part baixa de la ciutat veié alterada la seva monòtona vida diària. Residien en els palaus del duc de Cardona i del comte de Santa Coloma, al carrer Ample. El jurament tingué lloc al vell Palau Reial.

---

[111] M. DE CERVANTES. *Don Quijote de la Mancha,* Real Academia Española. Alfaguara, Madrid, 2005. p.1091.

Barcelona havia rebut el sobirà i el seu seguici amb grans festes. El bon aspecte dels carrers, els estatges senyorials, els grans temples, fonts públiques, activitat dels obradors i les botigues ben assortides, impressionaren els cortesans i homes de govern i el concepte de «Barcelona rica» prengué en l'esperit d'aquells que havien vingut amb mires fiscalitzadores.[112] Com que no van considerar que tot era fruit de l'esforç del treball de molts anys i de moltes generacions, les pressions fiscals i autoritàries del comte-duc s'intensificaren.

La pugna s'aferrissà perquè tenien la pretensió de cobrar el «cinquè», és a dir, cobrar una cinquena part de les taxes municipals i de les del General tal com es cobrava a Castella. Les autoritats catalanes es negaren a pagar perquè cobrar-ho era contra dret.

Els anys 30 els problemes s'incrementaren. Fallides de Llotja, dificultats de navegació i, en especial, la prohibició de comerciar amb França, perquè Castella hi estava en guerra, agreujaren novament la situació de crisi.

Sorgiren de nou problemes en l'aprovisionament de la carn i del blat. Els anys 1628, 1630 i 1631 es patí molta fam i el poble assaltà els magatzems municipals.

Per treure el màxim de partit de les taxes que es pagaven als portals de la ciutat, el Consell resolgué que dels deu portals que tenia la muralla se n'obrissin només cinc. Els veïns del Regomir havien de voltar i sortir pel portal de Mar, que era el més proper que tenien, situat davant de la plaça de Palau.

Les coses s'anaven redreçant, però tanmateix les relacions amb Madrid empitjoraven. Les exigències de la Cort no paraven i les autoritats catalanes no cedien.

Els francesos havien assetjat Salses, al Rosselló, des de feia uns mesos i, com que era terra catalana, la Generalitat i el Consell hi enviaren un cos de voluntaris que, junt amb les tropes castellanes, aconseguiren aixecar el setge.

---

[112] P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ, *Barcelona i la seva rodalia...*, p.158.

Els voluntaris catalans foren llicenciats i es reintegraren a la vida civil, però les tropes castellanes restaren a la Catalunya Vella a manera d'un exèrcit d'ocupació. Mal mantingudes i poc disciplinades, cometien tota mena de robatoris i abusos als pobles per on passaven.

L'any 1639 l'hostilitat de la noblesa i el patriciat barceloní a les ordres de mobilització és patent. La ruptura entre el Consell de Cent i la Diputació del General, d´una banda, i el virrei, de l´altra, cada vegada era més fonda. Foren processats membres del Consell, nobles i ciutadans fugien o es refugiaven en convents.

Les comarques selvatanes es revoltaren contra les tropes que consideraven invasores i que havien de ser allotjades de franc pels camperols. Les disputes esdevenien veritables batalles a vegades en escenaris ben pròxims a Barcelona. El 22 de maig de 1640, els pagesos amotinats, vencedors dels soldats a la vora del Besòs, entraren a Barcelona. Eren uns dos mil que penetraren a la ciutat pel portal de Mar i s'escamparen per l'Argenteria, el Regomir i el carrer Ample. Uns en direcció a la presó, situada a la plaça de l'Àngel, on alliberaren al diputat Francesc de Tamarit. Els altres, al crit de «Mori el traïdor», pel Regomir i el carrer Ample es dirigiren al palau del virrei, comte de Santa Coloma, amb la intenció de calar-hi foc. Gràcies a la intervenció del bisbe i dels consellers aconseguiren que els amotinats sortissin de la ciutat.

Sembla que a primers de juny, el virrei intentà acabar amb els excessos de la soldadesca, però ja era massa tard per a aturar els esdeveniments. S'acostava el temps en què els segadors baixaven de la muntanya per començar la sega a les terres baixes. Per Corpus solien aplegar-se a la ciutat. Aquell any s'esqueia el dia 7 de juny. Moguts per les queixes de la gent i ofesos per unes agressions fetes a uns segadors, entraren aïrats a la ciutat en nombre de uns cinc-cents. Incendiaren diversos punts de la ciutat i atacaren amb un violent tiroteig el palau del virrei, comte de Santa Coloma, a l'actual plaça de Medinaceli, i

com que no aconseguiren entrar-hi, calaren foc a les portes. Per apaivagar la situació, els frares franciscans del convent veí hi acudiren, primerament amb una imatge del Sant Crist i després, amb la custòdia amb el Santíssim Sagrament. Tota una hora van haver de romandre al carrer Ample els bisbes de Barcelona, de Vic i d'Urgell, acompanyats de sacerdots sostenint el Santíssim Sagrament, el qual va haver de ser portat davant la porta del palau dues vegades, per haver-se repetit l'intent d'assalt.

Van aconseguir que el tumult s'allunyés del palau del virrei, però els enfurismats anaren cap a la Rambla on assaltaren la casa del Dr. Berart, membre de l'Audiència, i del Dr. Guardiola, lloctinent del Mestre Racional.

El virrei, en adonar-se que els revoltats s'havien traslladat a altres barris de la ciutat, decidí posar-se a lloc més segur i es refugià a les Drassanes. En saber-ho, els segadors hi acudiren per emparar-se del virrei, el qual, davant la impossibilitat de defensar-se, sortí amb una petita escorta en direcció al moll, davant de les hortes de Sant Bertran, on l'esperava una galera. Ferit i cansat va perdre el sentit i fou encalçat pels perseguidors que el cosiren a punyalades. Eren les quatre de la tarda d'aquell dia de Corpus, dit de Sang.

El Llibre de Notes de la Vicaria Perpètua de Sant Just registra que: «*Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma, fou dipositat en lo Monestir de N. S. de la Mercè i en dit convent se li anà a fer absolta general lo vicari perpetu i la Comunitat, a vuit de dit mes. A la parròquia se li feren 50 tocs de campana, professó, tres oficis amb tres matines i laudes.*»[113]

Els esdeveniments de 1640 van fer reaccionar l'oligarquia catalana que capitalitzà la revolta en profit seu. La Generalitat, presidida per Pau Claris, canonge de la Seu d'Urgell, aconseguí dominar la situació i dirigir la revolta contra la política del comte-duc d'Olivares; d'aquesta manera la revolta, inicialment social, es convertí en revolta política contra el domini castellà: en una guerra de separació.

[113] APSJP, Sèrie Vicaria Perpètua, Llibre de Notes I, p. 35.

Segons el folklorista Joan Amades, Pau Claris, Rafael de Casanova i el cabdill Francesc de Verntallat havien estat veïns del Regomir. Efectivament, hem pogut comprovar que Pau Claris era feligrès de la Parròquia de Sant Just perquè el 28 de febrer de 1641 se li oferí una missa de cos present, amb absolta general.[114]

La monarquia volgué recuperar el domini de Catalunya i la Generalitat cercà l'ajuda de França. El 1641, després de l'intent de formar una república lliure sota la protecció francesa, Lluís XIII fou reconegut com a comte de Barcelona. L'ofensiva del castellans fou inicialment victoriosa, però el triomf català a Montjuïc, igualà les forces. El 1648 va finalitzar la Guerra dels Trenta Anys, però l'enfrontament entre França i la Monarquia hispana encara continuava. A Catalunya un seguit de rebel·lions antifranceses foren aprofitades per Felip IV per a ocupar tot el Principat. Barcelona capitulà el 1652 i la Generalitat passà a l'obediència de Felip IV, que havia adoptat una actitud més conciliadora i jurà els privilegis i constitucions de Catalunya.

La Pau dels Pirineus de 1659 va posar final a la guerra amb França. La conseqüència més importat del tractat fou la pèrdua dels territoris del nord de Catalunya, que passaren a domini francès.

La signatura del Tractat dels Pirineus no fou el final dels problemes de la població. Continuaren les revoltes camperoles i el Principat fou novament el teatre d'operacions militars de les monarquies francesa i hispànica. Barcelona és novament hostilitzada i ocupada. A primers de juliol de 1691, una esquadra francesa va fondejar davant de Barcelona i el dia 10, festivitat de Sant Cristòfor, s'inicià el bombardeig de la ciutat durant dos dies, sense cap vaixell de guerra per a defensar-la.

Durant aquests darrers anys del segle, la ciutat fou atacada diverses vegades per mar i per terra. Consellers, diputats i gremis acudien a les muralles i aturaven les escomeses mentre les bombes anaven caient sobre la ciutat.

---

[114] APSJP, Sèrie Llibres Sagramentals, Llibre d'òbits núm. XIV, p. 53.

Els atacs per mar eren els que més afectaven el Regomir. Durant aquest període fou destruït el Pastim i la Duana, a tocar el portal de Mar, davant del Pla de Palau i a la ciutat foren danyades unes dues mil cases.[115]

Les transformacions del segle XVIII

El segle XVIII va ser per a Catalunya una època de transformacions i de contrastos. Des del punt de vista polític i institucional, cal destacar la derrota de 1714, la qual comportà la pèrdua de les institucions d'autogovern i la castellanització de la vida oficial catalana.

En canvi, des del punt de vista social i econòmic, ens trobem amb un dinamisme extraordinari. Es pot observar, doncs, un evident contrast entre la Catalunya oficial i la Catalunya real.

Una de les manifestacions més clares d'aquest dinamisme la trobem en el creixement demogràfic que es produí en la ciutat.

La mort de Carles II sense descendència originà un problema successori a la Corona espanyola, hi van intervenir les principals potències europees i afectà de manera decisiva el Principat.

França volia imposar Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV, mentre que Anglaterra, Holanda i l'Imperi austríac formaren un aliança que donava suport a Carles d'Habsburg, fill de l'emperador Leopold I.

Inicialment no hi va haver cap conflicte. Catalunya acceptà Felip V, que reuní les Corts Catalanes, però foren molt accidentades i constituïren un veritable forceig entre el rei i els diputats. El joc fou dur però, a la fi, el rei capitulà i reconegué constitucions i privilegis i en donà de nous.

---

[115] P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ. *Barcelona i la seva rodalia...*, p. 181.

A poc a poc, però, les relacions amb el rei es van anar deteriorant a causa de l'actuació centralista de la monarquia francesa i del sentiment antifrancès que hi havia a Catalunya. Finalment, el Principat i la resta de la Corona d'Aragó es decantaren per l'arxiduc Carles.

Novament Catalunya es veié involucrada en una altra guerra, la Guerra de Successió. El maig de 1704 i l'octubre de 1705, la ciutat va ser de nou canonejada i el barri del Regomir i la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor en sofriren les conseqüències. L'edifici fou tocat per les bombes. [116]

El 9 d'octubre del mateix any, la ciutat caigué en poder de les forces aliades i al cap de menys d'un mes, el 7 de novembre, l'arxiduc Carles feia la seva entrada pública i triomfal. El mateix dia jurava a la Catedral com a rei Carles III d'Espanya. S'allotjà al Palau Reial nou, avui desaparegut, però que dóna nom a la barcelonina plaça de Palau.

La tranquil·litat no durà gaire. Felip V havia determinat imposar-se amb energia i organitzà una gran ofensiva contra Barcelona, considerada el cor de la rebel·lió.

Coneixedor Felip V que la guarnició de Barcelona era poc nombrosa, menyspreant les forces aliades que deixava enrere i eludint tots els nuclis de resistència, decidí avançar sobre la ciutat.

Davant una situació desesperada, Carles III manà disposar de tots els mitjans per a defensar-se. A l'Arxiu Parroquial de Sant Just i Sant Pastor[117] existeix una carta que, amb data 28 de març de 1706, adreçà a la Comunitat. Com que fa referència a aquest fet, en reproduïm els principals fragments.

«*Habiendo el enemigo con su exército penetrado este Principado por la parte de Urgel con designios muy probables de querer atacar esta Capital, de cuya espugnación no sólo se seguirán*

[116] APSJP, Sèrie de l'Obra, Rebuts de 1705 : «Es paguen al mestre de cases Antoni Reit, 4 lliures i 4 sous per adobar la ruïna de les bombes.»

[117] APSJP, Sèrie Reverenda Comunitat, Llibre de Determinacions 1703-1741, p. 28

muy lamentables consecuencias al bien público por el encono que ha manifestado, y debe creherse tiene el enemigo contra todo este Principado. Pero también quedaría arriesgada la inmunidad eclesiástica...

He resuelto para reparar tan evidentes riesgos poner esta capital en el mayor estado de defensa y respecto a la cortedad del tiempo y atraso de las fortificaciones, exhortamos y encargamos… para contribuir al trabajo de las fortificaciones acudiendo al paraje que os será destinado, de que me daré por bien servido. Yo, el Rey. Mandato del Rey Nuestro Señor. Don Ramón de Vilana Perlas.»

La Comunitat resolgué assistir-hi i se'ls encomanà adobar la fortificació fora del portal de Mar, al pont on passava el rec.

La Comunitat de Sant Just i altres comunitats religioses de la ciutat resolgueren que «*per aliviar els eclesiàstics d'aquella feina servil i mecànica, no essent donats a esses coses, contribuhissen i llogassen coranta homes de treball pagats de expenses comunes de dits eclesiàstics...*»

Observem que el document era signat en nom del rei per Ramon de Vilana Perlas, que fou capità de la Coronela el 1684 i 1697, durant les invasions franceses de Catalunya. Es mostrà austriacista i fou nomenat protonotari del Consell d'Aragó i secretari d'estat de Carles III. Rebé el títol de marqués de Rialp i comte del Sacre Romà Imperi.[118] Quan Carles III fou nomenat emperador, l'acompanyà a Viena on va presidir el Consell d'Espanya.

Ramon de Vilana Perlas procedia d'una família de notaris d'Oliana traslladats a Barcelona durant el segle XVII, els quals es feren construir una casa senyorial a la cantonada dels carrers del Regomir i del Correu Vell, que encara avui podem admirar i que habitaren des de la Pasqua de 1672: la família ja va complir el precepte pasqual a la Parròquia de Sant Just.[119]

---

[118] E. LLUCH. *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: Teoria i acció austriacistes*. Eumo, 2000, p. 60.

[119] APSJP, Sèrie Llibres Sagramentals, Llibretes comunió Pasqual, 1672.

Els Vilana Perlas tenien sepultura a la Capella de Sant Pere i Sant Pau, avui de la Mare de Déu del Carme, de la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor,[120] on Ramon de Vilana Perlas en testament fet a Viena, l'any 1733, estableix que els béns «*en parte muebles, en parte inmuebles como casa, fincas, rentas… que se encuentran en Barcelona se instituyan en el templo parroquial de los santos Justo y Pastor donde se halla el sepulcro de mis padres y particularmente en la capilla de los santos Pedro y Pablo.*» No en fa relació en el testament, però sabem, per la documentació de la parròquia destinatària, que eren cinc cases en carrers tan tradicionals com el dels Ollers blancs, prop de la carnisseria d'En Sorts.[121]

Els Vilana Perlas van estar estretament vinculats a la Capella de Sant Cristòfor. Ramon de Vilana Perlas, notari, formava part de la Junta d'Obra de la capella l'any 1678[122]. No podem saber si era el futur marqués de Rialp i comte del Sacre Romà Imperi o bé el seu pare, tots dos es deien Ramon i foren notaris públics de Barcelona. Sí sabem amb certesa que fou el marquès de Rialp qui fa una servitud d'oli per a la llàntia a la capella, amb un pagament anual de 4 lliures, l'any 1704[123]. El seu pare havia ja mort l'any 1697.

Els Vilana Perlas vivien, en aquesta època, prop de les cases de dues altres famílies molt notables del Regomir, els Gualbes i els Dusai.

Segons Albert García Espuche,[124] entre el Regomir, el carrer del Correu Vell i la Baixada de Viladecols, hi havia dues illes, una de gran i una de petita. Aquesta última, entre l'actual carrer de Cometa, el del Regomir i l'actual Pati Llimona, un

---

[120] APSJP, Sèrie de l'Obra, llibre de fosses, doc. núm. 207.

[121] APSJP, Sèrie Reverenda Comunitat, De les pies fundacions del tom VI, p. 356-368.

[122] ACSC. *Llibre d'albarans de la Capella de Sant Cristòfol del ..., núm. 21, 1611-1688, p. 14*

[123] ACSC. *Llibre de notes, de censals i altres núm. 3 p.14.*

[124] A. GARCÍA ESPUCHE. *Barcelona entre dues guerres,* Eumo, 2005, p. 221.

carreró al qual s'accedia per dos carrers i la casa Gualbes quedava per sota d'aquest carreró, al costat de la illa petita. És a dir, l'àmbit que avui ocupa el Centre Cívic del Pati Llimona.

L'any 1387 Ponç de Gualbes compra el palau dels Marc, que ja trobem documentat l'any 1373 com una casa situada *supra castrum de Regumir coram hospicio venerabilis Petri Marchi,* és a dir, «sobre el castell del Regomir, davant de la casa gran del venerable Pere Marc». Aquesta darrera casa correspon al nucli primitiu de palau dels Marc i que al llarg dels segles els Gualbes intentaran engrandir adquirint habitatges veïns per tal de fer arribar l'espai arquitectònic fins al carrer del Regomir. Una part d'aquest nou casal esdevindrà capella sota l'advocació de sant Cristòfor.

Els Gualbes, llinatge patrici d'origen incert que habitava a Barcelona des del primer terç del segle XIV; inicià el camí de l'alta burgesia amb activitats comercials. Al segle XVI ja començaren a enllaçar-se amb els grans llinatges nobles. Adquiriren riquesa i prestigi i entre els membres de la família s'hi troben banquers, priors de monestirs, poetes i membres del govern de la ciutat. L'any 1503, Ferrer Nicolau de Gualbes i Desvalls, canonge de Barcelona, fou nomenat president de la Generalitat de Catalunya.

El palau dels Gualbes romandrà en poder de la família fins que el darrer descendent per línia masculina, en testar, el llegarà a la Comunitat de la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor, la qual en 1779 fa establiment de tota aquesta propietat a Tomàs Llimona, comerciant de la ciutat.[125]

L'altra il·lustre família esmentada eren els Dusai, llinatge de ciutadans honrats, probablement originaris de la comarca de la Garrotxa, els quals s'establiren a Barcelona al barri de Santa Maria del Mar. Formà part des del segle XIII de l'oligarquia dominant de la ciutat lligada als negocis, fins a la darreria dels segle XV que ascendí a l'estament militar. S'establiren al carrer

[125] J. O. GRANADOS [et al.]. *Arqueologia a Ciutat Vella, 1983-1991, Pati d'En Llimona,* Ajuntament de Barcelona, 2002.

de Montcada i també al Regomir. La casa del Regomir, situada a l'actual núm. 6, segons Víctor Balaguer,[126] tenia un bonic pati renaixentista de principis del segle XVI, atribuït a Damià Forment. Aquest pati tenia doble galeria. La inferior, d'ordre jònic, i la superior, d'ordre corinti; en els pedestals hi sobresortien baixos relleus de trofeus romans destrament esculpits.

S'havien allotjat a casa dels Dusai diversos personatges cèlebres a qui la casualitat, la guerra o la política havien portat a Barcelona. Durant l'immisericordiós setge de 1714 hi van trobar refugi les monges de Santa Clara que s'hi traslladaren perquè el seu convent havia quedat a primera línia de foc.

Hem comentat que quan Vilana Perlas, en nom del rei, tramet la carta a la Comunitat de Sant Just, en data 28 de març de 1706, la situació era desesperada. Era tan desesperada i era tant a prop l'enemic que el dia 2 d'abril aparegueren les avantguardes de Felip V davant Barcelona i l'endemà el cos de l'exèrcit format per uns 12.000 homes fou llençat contra Montjuïc amb un formidable atac.[127]

Els efectius aliats al Principat eren escassos perquè quasi tot el cos expedicionari es trobava al País Valencià. La defensa del Principat restava així a la confiança dels naturals. S'aplegaren a corre-cuita reforços heterogenis, però l'element bàsic i decisiu fou la Coronela, formada per membres dels gremis de la ciutat i que com altres vegades també en formaven part, agrupats en una companyia, els manyans i els ferrers del Regomir, juntament amb els clavetaires i els agullers.

Els defensors del castell i les forces de la ciutat, amb els sometents de Manresa seguits per una massa de poble, tractaren de deturar l'envestida. Des del dia 19 l'intens foc artiller que queia sobre Montjuïc s'estengué sobre la ciutat. Malgrat els reforços arribats del Maresme, del Garraf i de Vinaròs no fou

---

126 V. BALAGUER. *Las calles de Barcelona*, Imprenta y Fundición de Manuel Tello, Madrid, 1888.

127 S. ALBERTÍ. *L'Onze de Setembre,* Albera, Barcelona, 1977, p. 60.

possible salvar el castell de Montjuïc. La ciutat se salvà gràcies a l'arribada d'un estol anglès amb 6.000 soldats que féu escapar la flota francesa i obligà a retirar-se l'exèrcit borbònic. Aquesta vegada no assoliren la conquesta de la ciutat.

Els anys d'estada del rei Carles III a Barcelona foren molt positius per a la ciutat i la seva economia i la presència de personatges estrangers no havia deixat d'influir-hi, amb motiu del caràcter de capital que havia pres la ciutat. També va influir-hi les relacions amb l'Àustria imperial, governada pel seu germà Josep I.

Carles era un jove de caràcter seriós i afable, més afeccionat a l'estudi que no pas a les pràctiques militars. Tots el relats de l'època el descriuen com un príncep de tarannà senzill, molt culte, amb una gran passió per la música. La gent hi simpatitzava fàcilment i ell feia tot allò que era possible per agradar al poble. S'allotjava al palau del Virrei, situat a l'actual Pla de Palau, i freqüentava l'església de Santa Maria del Mar, on accedia directament per un pont construït l'any 1700 per damunt del carrer Malcuinat i del Fossar de les Moreres. De tant en

tant, però, assistia a les celebracions de la nostra parròquia. En tenim constància escrita a l'Arxiu Parroquial: «*Visita el Santíssim Sagrament recòndit en el monument el Divendres Sant dels anys 1707 i 1708 i dóna una dobla per lo pàrroco.*»[128] També hi consta una altra nota que ens confirma la seva bonhomia: «*El dia 30 de maig de 1707 la Comunitat de Sant Just aportà el Viàtic a un soldat que estava en un quartel davant del Dormidor de Sant Francesc. El rei es trobava prop del quartel i quan va veure el sacerdot amb el Santíssim Sagrament, baixà del cotxe i amb una atxa a la mà acompanyà la comitiva fins l'església de Sant Just. Després feu inquirir qui era el malalt i li envià vuit dobles per caritat.*»[129]

[128] APSJP, Sèrie Vicaria Perpètua, Llibre de Notes II, p. 3.
[129] APSJP, Sèrie Vicaria Perpètua, Llibre de Notes II, p. 2.

El juliol de 1708 arribà l'arxiduquessa Isabel de Brunswick, que vingué per ésser reina. Barcelona li féu una rebuda entusiasta. El matrimoni se celebrà a Santa Maria del Mar. La noblesa i la burgesia barcelonina es lluïren en cerimònies i convits i s'originà a la ciutat un moviment extraordinari en determinats rams, com en les arts del vestit, l'argenteria, la cristalleria, l'organització de festes, els àpats de gala, etc.

Els dies de pau i prosperitat no duraren gaire. La mort de l'emperador d'Àustria Josep I, germà de Carles, motivà que aquest, promogut a sobirà d'aquell vast Imperi, es veiés en l'obligació d'anar cap a Viena. Per no desplaure els catalans, hi deixà com a regent la seva esposa Isabel.

Anglaterra, a la qual no convenia que l'emperador d'Àustria governés també la resta de les possessions espanyoles, en la conferència que se celebrà a Utrecht, proposà la pau a Lluís XIV de França i al seu nét Felip V, bo i abandonant així Catalunya a la seva sort. A les acaballes de 1712, els aliats retiraren les seves tropes. L'arxiduquessa Isabel abandonà Barcelona el 19 de març de 1713 i en un nou tractat, en el congrés de Rastaddt, es convingué que Barcelona tornaria a l'obediència de Felip V, mentre fos tractada amb clemència. La ciutat no ho cregué i els seus dirigents s'hi negaren.

Catalunya fou l'única víctima de tot aquest procés i fou vilment enganyada. L'emperador féu dir ben clarament a Starhemberg, comandant suprem de les forces aliades a la Península, que intercedís pels catalans prop dels borbònics, «*però que si V. E. (mentre aquí es prevenen les embarcacions i s'envien) reconegués infructuosa la instància i sense esperança de millorar la condició del país i dels qui es troben a Barcelona, no difereixi V. E. l'embarcament de les tropes. Aquestes diligències han de ser enteses dins els termes de la vostra discreció, sense que això pugui ser obstacle per la ràpida sortida i l'embarcament de les meves tropes.*»[130]

[130] S.ALBERTÍ. *L'Onze de Setembre...*, p. 111.

Molt distinta és la versió presentada a les autoritat catalanes on, sense mentir, afavorí la creença que les intercessions per l'autonomia tindrien caràcter d'exigència, i que si els borbònics no s'hi avenien, l'evacuació restaria en suspens.

Un cop embarcades i evacuades totes les forces imperials, les tropes franco-espanyoles avançaren pel Principat tractant sense pietat les poblacions per allà on passaven.

El 25 de juliol de 1713 aparegué per l'Hospitalet l'exèrcit del duc de Pòpuli, amb un conjunt de prop de 20.000 homes. Tot seguit començà el desplegament per voltar Barcelona, formant un cordó de bloqueig. També la zona de davant del Regomir i tot el front marítim de la ciutat estava bloquejat per una formació naval borbònica.

Durant tot un any es produïren combats i escaramusses pels voltants de la ciutat. També els alçaments i les repressions s'estengueren pel Principat.

A primers de febrer de 1714 es restablí el bloqueig naval a la ciutat, cosa que impedia l'arribada d'aliments per mar, el principal problema que tenien els barcelonins en aquell moment.

A partir del 3 d'abril entraren en foc sis morters de gros calibre i d'un considerable abast. Fins llavors, l'artilleria borbònica només havia batut la muralla i els edificis immediats. Ara les bombes esclataven sobtadament al centre de la ciutat amb el propòsit d'esfereir els habitants i produir una crisi psicològica.

Aquest període de la història de Barcelona ha estat àmpliament tractat pels historiadors i avui es pot trobar abundosa bibliografia. Per aquest motiu crec interessant de fer conèixer els relats inèdits que del bloqueig i de l'atac en feia un veí molt pròxim al Regomir, el vicari perpetu de la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor, el Dr. Emanuel Almirall, que en diferents notes en llibres de l'Arxiu Parroquial va voler donar testimoni de tot allò que havien viscut i, tal com ell mateix escriu, «*perquè*

los senyors vicaris devenidors tinguen alguna notícia del modo amb què se procurà consolar el poble, en tants treballs com també dels beneficis que experimentí de la Divina Clemència en tants perills...»

«Lo dia 9 d'abril lo Reverent P. Guàrdia del convent de Sant Francesc[131] *de la present ciutat, en atenció a que en dit convent i església se anava refugiant gran número de persones de ésta i altres parròquies de la present ciutat, per fugir de lo gran perill dels bombardeigs que se amenaçava: considerant dit P. Guàrdia que podia esdevenir (con realment esdevingué) lo enfermar molta gent dels que se anaven emparant de dita església i convent, me demanà que per medi del P. Ràfols, religiós i lector jubilat de dit convent, llicència perquè en son cas i lloc pogués administrar lo sagraments de la Sagrada Comunió per Viàtic i Extremunció a aquelles persones refugiades en dits llocs...»*[132]

Resultava evident que la lluita s'enduria. El dia 22 de maig s'inicià el gran bombardeig, tirant a batre la ciutat. Algunes bombes arribaren al mar, de manera que el foc cobria tota la ciutat de punta a punta. L'objectiu no eren les defenses de la plaça, sinó les cases i els ciutadans de la capital. El bombardeig implacable fou mantingut fins al 7 de juliol, dia en què fou rellevat el cap de les operacions, el duc de Pòpuli, pel duc de Berwick.

El Dr. Almirall ens ho narra així: «*El vicari perpetu de Sant Just i Sant Pastor, Dr. Almirall, el dia 2 de juny de 1714, va transferir el Dr. Andreu Avinyó, prevere, a l'església de Sant Bertran, situada a la muntanya de Montjuïc, fora dels murs de la ciutat, però dins dels límits de la parròquia, amb expressa llicència per administrar sagraments a totes les persones que habitaven la fortalesa de Montjuïc, la muntanya, hortes i arenals, que hi eren en gran nombre i de totes les parròquies de la ciutat, de tots els estats, així seculars com eclesiàstics els quals havien erigit vàries capelles en diferents tendes a fi de poder*

[131] Es tracta del convent de Framenors, que era situat entre la Rambla i la plaça del Duc de Medinaceli, en el lloc on s'edificà el Govern Militar.

[132] APSJP, Sèrie Vicaria Perpètua, Llibre de Notes II, p. 7.

celebrar el sant sacrifici de la missa ja que l'església de Sant Bertran no tenia prou capacitat.

Habitaven també dita muntanya gran número de monges que havien deixat les seves habitacions i convents fugint de la perillosíssima i horrorosa tempestat de les bombes que en moltes i diferents repetides jornades se tiraren en Barcelona, sens reserva de lloc algun, per los ministres de les Armes del Sr. Felip V, nostre Senyor i Rei d'Espanya (que Déu guarde). Governant aleshores les Armes lo Excel·lentíssim senyor Duc de Populi, que se trobava en les cercanies de esta ciutat des del dia 25 de juliol, dia del gloriós Apòstol i Patró d'Espanya, St. Jaume, de l'any l713, tenint-la circuïda amb un vigorós bloqueig lo siti, tant per terra com per mar.

En la dita església de Sant Bertran es posà en reserva lo Santíssim Sagrament lo dit dia 2 de juny de 1714 per administrar-lo a modo de devoció a les persones que acudien a dita capella, i a modo de viàtic, també s'administrà a moltes i diferents persones que esdevingueren enfermes estant en dita muntanya, així com a les de dins de la fortalesa i també a les dels demés paratges. Semblantment s'administrà lo Sant Sagrament de l'Extremunció.»[133]

«*El dia 7 de juny, atès los gravíssims sustos y penalitats que havien passat y estaven actualment patint per ocasió de las innumerables bombas havia disparat i anava disparant lo enemich en la present ciutat, per causa de elles no haver-se pogut fer-se la professó general que acostuma a fer dita iglesia parroquial lo dimecres de la infraoctava de Corpus ni la del dia de cap d'octava per dins dita iglesia...*»[134]

El mariscal duc de Berwick arribà al Besòs el 6 de juliol. El nou comandament duia amb ell 10 batallons francesos que, amb els que mantenien el setge, formaven un cordó de 39.000 homes.[135]

---

[133] APSJP, Sèrie Llibres Sagramentals, Baptismes vol. 11, anys 1703-1716 fol. 283-284.

[134] APSJP, Sèrie Reverenda Comunitat, Llibre de Determinacions 1703-1741, p. 72.

[135] S.ALBERTÍ. *L'Onze de Setembre...*, p. 235.

Per fer front a aquella tremenda força que havia anat reposant sense cap dificultat les considerables baixes sofertes, els efectius catalans presentaven un contrast colpidor. El total de la guarnició de la ciutat era de 5.365 homes, dels quals la Coronela i els agregats en sumaven 3.500. Com tantes vegades dins de la Coronela , enquadrats en la 4a Companyia, formaven el manyans del Regomir, comandats pel capità Ignasi Bòria i Sanaüja i el tinent Salvador Casanoves.[136]

Durant els mesos de juliol, agost i primers de setembre es produirien focs de barrera contra les defenses, apropaments a les muralles, col·locació de mines, bombardeigs a la ciutat i els primers assalts (12 d'agost) al baluard del portal Nou i al baluard de Santa Clara (13 i 14 d'agost).

L'artilleria feia foc, sense parar, contra les muralles, però com que les primeres punteries foren altes, un veritable huracà de foc entrà pels barris de Sant Agustí i pel davant del Regomir i la Mercè. Després abaixaren l'alça i començaren a encertar el dalt de les muralles. El mariscal sembla que no fou partidari de bombardeigs terroristes contra la població civil, però encara que fos per error, el mal ja estava fet.

No fou el barri del Regomir el que més sofrí l'atac final de l'11 de setembre. Com que les forces atacants penetraren per la part de llevant, els combats més cruents es patiren als baluards de Sant Pere i portal Nou, les parts centrals de cortina i el baluard de Sant Daniel i també al reducte de Santa Eulàlia i els baluards de Santa Clara i de Llevant. També hi van haver forts enfrontaments a les barricades del Pla de Palau.

La crònica del Dr. Almirall ho explica així: **«***El dia 16 de juliol de 1714 la major part de la gent que ocupava la muntanya de Montjuïc s'havia restituït a esta ciutat, per haver quasi totalment cessat lo bombardeig. Es tragué la Reserva de l'església de Sant Bertran, sumint los residus de les Espècies Eucarístiques i es transferí al Dr. Andreu Avinyó a l'Oratori del Col·legi dels P.P. de N.S. de la*

[136] Ibídem, p. 237 i 433.

Mercè, prop del convent de Santa Mònica, on lo mateix dia 16 de juliol es posà en reserva lo Santíssim Sagrament a fi d'aconsolar lo gran número de persones que quedaren dins de les Reials Drassanes, carrer de Trentaclaus, Hortes, carrer del Dormidor de Sant Francesc i altres paratges. Des de la dita església s'administraren tot gènere de Sagraments, lo que a més d'haver estat de gran conveniència de les ànimes i consol del poble, servì també d'alivio i desahogo del vicari perpetu de esta Parroquial Església de Sant Just, en la qual Església féu dit vicari perpetu contínua residència, no obstant tants perills i treballs i se quedaren també molts dels senyors Residents i part del poble, que es refugià en la dita Església, en la qual ningun dia se cessà la celebració del Sant Sacrifici de la Missa, celebrant en les capelles que aparagueren menos perilloses i més resguardades.

En l'Església de dit Col·legi estigué dit vicari, exercint Cura d'Ànimes fins lo dia 12 del mes de setembre, havent lo dia antecedent les Armes del Rei Ntre. Senyor Felip V (que Déu guarde) i les del Christianíssim ocupat gran part de les muralles de la present ciutat, junt amb lo portal Nou, Cortaduras, baluard de Sant Daniel i de Llevant i altre aventatjat territori, en lo qual dia 12 se posà esta ciutat a la obediència del rei nostre senyor, per medi de la persona del Excc. senyor duc de Berwick, generalíssim de ses Armes, precedint un vigorosíssim atac que començà lo dia del gloriós sant Jaume Apòstol, als 25 del mes de juliol de l'any 1714 amb tal disparo de bales d'artilleria, bombes, i qual nec oculus vidit, nec auris audivit.

Lo mateix dia 12 ja dit, se restituí dit vicari a esta Parroquial Església.

He fet esta breu relació jo, lo Sr. Emanuel Almirall, vicari perpetu, perquè los senyors vicaris devenidors tinguen alguna notícia del modo amb què se procurà aconsolar lo Poble, en tants treballs com també dels beneficis que experimentí de la Divina Clemència en tants perills, cui gratiarum actis, honor et gloria in saecula saeculorum.»[137]

[137] APSJP, Sèrie Llibres Sagramentals, Baptismes vol. 11, anys 1703-1716, fol. 293-294.

El fi de l'autogovern. Vers la normalització ciutadana

Després de la caiguda de la ciutat, totes les institucions i lleis catalanes es van perdre per dret de conquesta i es va actuar com si mai no haguessin existit. Faltant a la paraula dels acords de capitulació, va començar una dura repressió.

Amb el Decret de Nova Planta, imposat pels conqueridors, l'Ajuntament estaria format per regidors, nomenats per reial ordre, i no podien reunir-se sense permís del corregidor, el qual presidiria la Corporació. Un i altres estaven subjectes a l'autoritat superior de la Reial Audiència, nova entitat que, amb el capità general, assumia el govern polític i econòmic del país.

Una de les conseqüències més visibles de la desfeta fou la construcció de la Ciutadella, una fortificació capaç de dominar la ciutat si aquesta intentava novament revoltar-se.

Per a obtenir els terrenys necessaris, s'enderrocaren carrers sencers del barri de Ribera. Els propietaris de 1.262 cases foren obligats a derruir-les pel seu compte.

La Ciutadella tenia forma de pentàgon regular amb un baluard a cada vèrtex i això li donava forma de planta estrellada. La construcció fou dirigida per l'enginyer militar general Verboom. El mes de maig de 1718, quan l'interior era ja habitable i havia estat ben armada, Verboom en fou nomenat governador. Aquella fortificació sempre fou un malson per a la ciutat i fou definitivament acabada d'enderrocar per l'Exposició Universal de 1888. Ara només en queden el palau del governador, la capella i l'arsenal, actual edifici del Parlament de Catalunya.

Fins l'any 1725, amb la signatura del Tractat de Viena entre l'emperador d'Àustria i Felip V, no s'assolí la pau completa a Catalunya. En una clàusula d'aquest tractat, s'estipulà l'oblit perpetu del passat, amnistia total amb restitució de béns, drets i dignitats per a tots els súbdits. De les llibertats de Catalunya i del govern propi de la ciutat, ni un sol

mot.

Els primers anys foren anys de fam i de privacions. Els gremis i confraries hagueren de fer fondre els ornaments de plata dels seus altars i moltes dones hagueren de vendre didals i clauers d'argent per poder fer front a les taxes imposades.

Lentament, però, l'esperit d'iniciativa va anar reviscolant i la joventut que només en la infantesa havia viscut la guerra, aportava energies contingudes.

La construcció de la Ciutadella va causà ajustaments demogràfics a tots els barris de la ciutat. Les barriades més poblades foren Santa Maria, Sant Cugat i Sant Pere, les quals, de la mateixa manera que el Regomir, van rebre una munió de rellogats procedents de l'arrasament del barri de Ribera.

A tota aquesta gent desplaçada els va caldre nous habitatges, generalment en cases remuntades. Per aquest motiu es van preveure noves construccions al Raval i s'inicià també el projecte d'urbanització de la Marvella, que se'n dirà la Barceloneta.

La represa de l'activitat constructiva de cases i vaixells, l'exportació de vestuari militar i de mercaderies per a l'avituallament i equipament de les tropes espanyoles que lluitaven al Regne de Nàpols, van repercutir en un millor benestar per a la ciutat. En aquesta època, el Regomir es va mantenir molt actiu i les fornals dels ferrers i manyans no s'aturaven, produint eines de tall, panys i tota mena peces que els constructors els encarregaven.

En aquests anys, el barri del Regomir fou capdavanter del periodisme de la ciutat. Pere Àngel de Tarazona, un dinàmic pioner de periodistes, acordà col·locar en una barberia del barri una bústia de recollida d'avisos i notícies, destinats a nodrir d'esdeveniments el seu *Diario Curioso, Histórico, Erudito, Comercial, Público y Económico.* Molta imaginació per molts pocs mitjans i el pretensiós diari no trigà gaire a estar abocat al fracàs.[138]

[138] LL. PERMANYER. «*Regomir con sabor ciudadano*», La Vanguardia, 25.01.2004

L'any 1726 havia estat nomenat superintendent del Principat Antoni de Santine, comte d'Albí. Era un banquer de Lió que residí dintre dels límits de la Parròquia de Sant Just, on fou batejat el seu fill Antoni Gabriel, que es traslladà a París per estudiar i, anys més tard, exercí càrrecs d'importància a les corts de Lluís XV i Lluís XVI.

Antoni de Santine, en arribar a Barcelona, normalitzà el cadastre i l'organització fiscal, base per a un desplegament econòmic del país. Féu reconstruir la Capella del Sant Esperit, al carrer Nou de San Francesc. La capella era seu de la confraria del mateix nom que acollia a cecs i coixos. La Confraria del Sant Esperit era popularment coneguda com «la colla del Sant Esperit, l'un coix i l'altre tolit ».

Barcelona es refeia demogràficament i econòmica; la ciutat, que a principis del segle XVIII tenia una població d'unes 32.000 persones, a la fi del segle havia augmentat significativament i la població s'acostava a la xifra de 93.000 ànimes. La Parròquia de Sant Just, a la qual pertanyia el Regomir, en tenia 9.230 (quadre general del cens de 1787). Si afegim els eclesiàstics, que no pagaven impostos, la tropa, els asilats i els forasters, la ciutat arribava a més de 111.000 persones.

La prosperitat econòmica es basà principalment en la transformació del camp català, l'augment de les rendes agràries i l'orientació de la producció agrícola cap al mercat. Aquesta relació econòmica camp–ciutat, facilità també que molt jovent camperol acudís a la ciutat a llogar-s'hi.

L'existència del comerç interior era una realitat, els camins s'havien arranjat i les institucions havien iniciat millores en els serveis públics.

La ciutat s'havia animat i, a causa de l'augment demogràfic, un dels rams més actius era el de la construcció. El dinamisme socio-demogràfic s'aprecia molt bé en factors com la gran quantitat de llogaters, lligada en bona part al moviment constant de persones que no vivien gaires anys a la ciutat. En

aquesta època, el 70,2% dels habitants de la ciutat vivia de lloguer.[139]

S'obrien carrers nous i al Regomir i a tota la ciutat vella es feien nous pisos a les cases, quan no les enderrocaven per ferne de noves. A la fi del segle, la majoria de cases eren de planta baixa amb dos pisos.

Existien dos tipus de cases clarament definits, a més de modalitats intermèdies: d'una banda el tipus de casa estreta, d'una sola crugia, és a dir, d'un sol espai o cambra entre parets mestres; a l'altre extrem, la casa molt gran en planta, que solia estar organitzada al voltant d'un pati interior i que almenys tenien tres o quatre habitacions al primer pis.[140] A la zona del Regomir coexistien les cases petites, amb obradors i botigues a les plantes baixes amb els habitatges mitjanament grans o bé grans.

És molt interessant de saber en quina planta de la casa estava ubicada la cuina, perquè ajuda a entendre la relació entre el tipus de casa i els seus continguts socials i les formes d'habitar. Les cases amb més de quatre espais a la planta primera, és a dir, les habitades per famílies de més nivell econòmic, la cuina estava situada al primer pis.

Que la cuina i el menjador estiguessin situats a nivell de carrer, indicava que la vida familiar es feia en constant contacte amb la botiga o el taller, Aquests habitatges eren els propis dels treballadors dels gremis.[141]

També és significatiu indicar que en aquesta època es realitzà una transformació en les obertures de portes i finestres. Portals rodons o quadrats, segons la funció i la jerarquia dels habitants.

Una altra transformació d'aquestes obertures es va realitzar amb la progressiva implantació de balcons, un fenomen

[139] A. GARCÍA ESPUCHE. *Barcelona entre dues guerres...*, p. 43.
[140] Ibídem, p. 25.
[141] Ibídem, p. 49.

que des de finals del segle XVI i principis del XVII va canviar de forma radical el paisatge de la ciutat.

El servei d'aigües es féu insuficient i es van millorar les captacions subàlvies dels rius Besòs i Ripoll, veritable anticipació de les «Aigües de Montcada»; si bé encara entrades pel Rec Comtal i conduïdes a la ciutat des d'abans que aquest arribés als molins del Clot.

Havia fracassat l'intent d'ampliar les mines de Collserola i, a causa del mal estat de les canonades, arribava poca aigua. Va caldre una revisió general per a netejar-les i renovar-les. Com que l'Ajuntament no disposava de partida pressupostària per a aquest afer, va caldre disposar de 177.000 rals de la Taula de Dipòsits que procedien d'un arbitri sobre la carn del qual encara no s'havia disposat.

A principis de 1717 el capità general observà que a la ciutat es construïren cases contràries a la regularitat i formosor dels carrers i resolgué regular les noves edificacions obligant els constructors a sol·licitar una llicència abans d'iniciar les obres.

Es procedí a una nova alineació d'alguns carrers i es decidí que convenia enderrocar una casa del carrer dels Serrallers per tal d'eixamplar el del Regomir, i en atenció a la importància de l'obra, a fi de no retardar-la, s'acordà que les 325 lliures que valia la casa es paguessin del producte de l'arrendament de les carns. En la instància tramesa al capità general, als efectes del permís, l'Ajuntament deia que l'esmentat carrer, malgrat la seva estretor, era un dels més freqüentats pel comerç perquè donava pas a la Marina i del trànsit forçós s'originaven disputes molt sovint, perquè quan els cotxes i els carruatges es trobaven al mig, amb dificultats podien passar i calia que uns o altres tornessin als extrems. Afegia que, enderrocant-se la casa que feia cantó, al centre es podia formar una placeta que deixaria lliure pas al trànsit i als vianants.[142]

[142] J. CARRERA PUJAL. *La Barcelona del segle XVIII,* Bosch, Barcelona, 1951 Vol. I, p. 170.

Una altra obra pública que es va emprendre en aquest període fou els empedrats dels carrers i l'enllumenat públic.

L'any 1719 la situació de l'empedrat del carrer del Regomir era desastrosa. Els administradors de la ciutat es queixaven a l'intendent dels atropellaments que ocasionaven els carros i les carretes dedicats al transport de materials per a la Ciutadella. Preferentment calia renovar els carrers de la Ciutat, Regomir, Ample, Bòria, Canvis i Montcada. Els regidors obrers exposaren al Consistori que a penes es podia circular pel carrer d'Escudellers, tot i ser un dels més transitats per anar a la Marina, sobretot aleshores, en què estava interceptat el pas pels de Serrallers i Regomir a conseqüència de les obres de reforma que s'hi feien.

El primer intent d'enllumenar els carrers i places data de 1712. L'arxiduquessa es lamentà als consellers dels robatoris i homicidis que es cometien de nits i demanà que s'adoptessin les mesures pertinents per tal que cada veí col·loqués llum a la porta o a una de les finestres de la casa. Es publicaren les crides oportunes però gairebé ningú no complí l'ordre, que no deixava de ser una novetat molesta als barcelonins i, a més a més, costosa.

La comissió nomenada pel Consell de Cent per estudiar la manera d'aconseguir un enllumenat nocturn proposà que del quinze de novembre al darrer dia de febrer hi hagués un fanal encès a cada cap de carrer, des del toc d'oració a la una de la matinada. La col·locació i despesa d'oli anirien a càrrec dels veïns més pròxims, els quals farien torns setmanals. Com és de suposar en moments en què la ciutat es trobava en una situació financera molt compromesa la mesura tampoc tingué èxit. No es tractà més la qüestió fins pel desembre de 1756, en què el marquès de la Mina exposà a l'Ajuntament el gran benefici públic que reportaria l'enllumenat de la ciutat, tal com es practicava en moltes altres d'Europa. Es va anar estenent la col·locació dels fanals que inicialment tenien un cost, un cop instal·lats, de 34 rals. L'Ajuntament va proposar comprar-ne

1.500 a càrrec seu i no pas dels veïns. L'any 1779 arribà l'ordre de Madrid que els fanals havien de cremar cada nit, tal com es feia a la Cort, excepte les nits de lluna plena.

La ciutat, a la darreria del segle XVIII, tenia 380 carrers i 30 places, més aviat petites que grans. S'havien posat rajoles amb els noms dels carrers i número a les cases. El teatre ja funcionava i s'hi feia òpera, ballet i comèdia; la ciutat disposava de tres acadèmies; alguns dels convents grans tenien la seva biblioteca a disposició del públic; hi havia un jardí botànic, i la Junta de Comerç, creada el 1758, factor important en la impulsió de l'economia, la tècnica i la cultura del país, sostenia una escola de nàutica i una altra de dibuix.

La immigració de la noblesa francesa, causada per la revolució del 1789 no deixà d'influir en la vida social i econòmica de Catalunya i els comerciants barcelonins s'aprofitaren dels bons preus a què eren pagats els productes en el país veí. L'autorització reial a diversos ports dels Països Catalans per a poder comerciar amb les colònies americanes i els negocis amb els països del nord d'Europa foren factors que esperonaren les activitats empresarials i econòmiques.

També la introducció de nous ginys mecànics per a la filatura va revolucionar la indústria del cotó. La industrialització s'iniciava; el proletariat apareixia; el capitalisme comercial evolucionava i, com arreu de l'Europa central, un nou món social naixia.

Es pot dir que aquest final de segle, malgrat les vicissituds polítiico-bèl·liques causades per l'aliança amb França (Convenció francesa 1797-1801) i la crisi, en especial de l'any 1799, any fatídic de misèria i olla pública, es van anar posant els fonaments per a la renaixença social i, especialment, cultural del segle XIX.

La crisi de l'Antic Règim

Des de la fi del segle XVIII, el món occidental travessà un període d'importants trasbalsaments polítics, socials i econòmics del qual Catalunya participà de manera plenament activa. La Guerra del Francès (1808-1814) accelerà la descomposició de l'Antic Règim espanyol.

El final de les Guerres Napoleòniques deixà pas a Europa a una nova etapa que es coneix amb el nom de Restauració: almenys en aparença, la major part dels estats europeus tornaven a la situació política anterior a la Revolució Francesa, caracteritzada per l'absolutisme reial.

A Catalunya, l'etapa 1789–1833 es caracteritzà sobretot per la paralització de la brillant expansió econòmica que havia experimentat al llarg del segle XVIII i l'ajornament d'una revolució industrial que en els darrers anys del segle XVIII semblava imminent.

A Barcelona el nou segle s'inicia amb els preparatius de la visita dels reis, Carles IV i Maria Lluïsa, els infants i l'omnipotent ministre Manuel Godoy. El capità general, Francisco de Horcasitas, que havia hagut de lluitar amb la difícil situació creada a Barcelona per la guerra amb Anglaterra, s'esforçà a donar la imatge que els catalans eren els més entusiastes i feliços dels súbdits de Carles IV. A la primavera de 1802 convocà les autoritats de la ciutat, els prohoms dels col·legis i gremis per anunciar-los la visita i animar-los, vist l'honor que això representava per als barcelonins i el profit que la ciutat en trauria, ja que la casa reial despendria en la seva estada prop d'un milió i mig de rals diaris.

Calia doncs organitzar moixigangues, il·luminacions dels carrers, festes religioses i actes de joia popular.

El cert és que els preparatius de l'arribada ompliren uns quants mesos les activitats de Barcelona. S'empedraren els carrers que encara no ho eren. La Junta de Comerç comprà marbres per als balcons i les balustrades de la nova Llotja, on

també es col·locaren estàtues a la façana i al pòrtic. Al Palau Reial de la plaça de davant de la Llotja, que havia d'ésser la residència reial, li calia una bona reforma. Alguns preparatius foren profitosos per a l'urbanisme, com fou redaurar la tribuna que comunicava el palau amb l'església de Sant Maria del Mar, treure la Peixateria, o repintar les façanes de les cases i botigues dels carrers que havien de veure passar el reial seguici, entre d'altres el passeig sobre la muralla de Mar, per davant del Regomir, pas forçós dels sobirans quan el dia 11 de setembre, venint del portal de Sant Antoni, carrer del Carme i la Rambla, anaven a la seva residència del Palau Reial. El baró de Maldà[143] descriu en termes entusiastes la rebuda: «*les aclamacions del poble i l'afabilitat dels nostres sobirans no han deixat d'entendrir a molts i sens dubte que el nostre volgut monarca no deixarien de caure-li llàgrimes d'alegria al veure el gran amor i estimació que li tenen, i la reina i demés reial família, els nostres barcelonins catalans, a desgrat de la malevolència de la majoria de castellans i francesos, confosos i avergonyits com han de quedar de tot ço que han fet en obsequi de les reials majestats els venturosos barcelonins.*»

Passats els dies de luxe i gatzara, els barcelonins hagueren de fer front a la crua realitat.

La Pau d'Amiens entre França i Anglaterra va permetre que el comerç català es recuperés, però la represa de la guerra al cap de dos anys va interrompre completament el comerç català amb Amèrica i va contribuir a reduir la competitivitat catalana en els mercats exteriors.

Represa la guerra entre Anglaterra i França, aquesta potència i Espanya van signar el Tractat de Fontainebleau i d'acord amb el tractat, l'exèrcit francès penetrà a Catalunya a principis de 1808 sense que les autoritats espanyoles hi oposessin cap resistència.

Carles IV abdicà a favor del seu fill Ferran VII, però les desavinences entre ells van ser aprofitades per Napoleó, el qual

[143] Citat per R. TASIS. Barcelona: *imatge i història d'una ciutat,* Rafael Dalmau, Barcelona, 1961, p. 270.

va retenir ambdós monarques a Baiona i aconseguí que abdiquessin a favor seu. Tot seguit, Napoleó va nomenar el seu germà Josep, rei d'Espanya.

A tot Espanya es creà un sentiment antifrancès que culminà amb aixecaments populars i creació de juntes per a organitzar la resistència contra els francesos.

En aquells començaments de l'any 1808, les activitats econòmiques que havien reprès l'empenta que portaven des de mitjan segle passat sofriren un sobtat col·lapse per causa de la invasió francesa i l'ocupació de la ciutat.

Tot just entrar a Barcelona, el març de 1808, el general Duchesne, que comandava les forces, imposà una contribució forçosa immediata.

Es produïren aldarulls per tota la ciutat. El dia 8 d'abril la guàrdia francesa disparava al portal de Mar contra uns soldats espanyols i feria un oficial. L'endemà la gent es manifestava a la plaça del Palau i per la muralla de Mar. El Regomir visqué també aires de revolta, que s'accentuaren el diumenge de Pasqua.

Sota pressió de les forces d'ocupació, el vicari general de la diòcesi ordena a la Comunitat de Sant Just que pagui, com a préstec, la quantitat de 100 duros en plata. Un mes després, el general francès els obliga a pagar 350 duros. Com que la Comunitat no disposa d'aquesta quantitat es compromet a pagar-los a terminis. Encara el mes de desembre, la parròquia es veu obligada a lliurar 240 duros més per evitat que els siguin requisats tots els objectes de plata del culte.[144] També el comandament francès reglamenta els horaris en què s'obriran i tancaran al culte les esglésies.

Durant el període de la ocupació francesa (1808-1814) restaren paralitzades les obres de l'actual l'altar major de la parròquia, que s'estava construint.

Totes aquestes contribucions extraordinàries foren imposades també a les altres institucions i estaments de la ciutat.

[144] APSJP, Sèrie Vicaria Perpètua, Llibre de Notes II, p. 46 i 47.

S'anaren tancant fàbriques i obradors; escassejaven les comandes, si no eren per a les necessitats immediates dels invasors.

Passats els primers temps, no per a tots els barcelonins fou del tot negativa l'ocupació francesa de la ciutat. Alguns magnats de la ciutat: Erasme de Gonima , que comença a relacionar-se amb els generals francesos, i els Bacardí, els Puig, els Bonaplata, en tragueren profit.

Una normalitat aparent es va establint a la ciutat i el Teatre de la Santa Creu veu una notable concurrència. Les noves condicions de vida influeixen en els costums ciutadans: el ball «aferrat» s'estén entre totes les capes socials, se celebren carnavals i els cafès prenen carta de naturalesa a Barcelona.

Per als serrallers i ferrers del Regomir no fou tampoc una mala època. Tal com en altres ocasions havia succeït, l'existència de militars a la ciutat ocupava els seus obradors, que no paraven de produir armes i tota mena d'estris de molt bona qualitat.

La desfeta dels exèrcits imperials a Rússia obligà Napoleó a retirar gradualment els soldats que tenia a Catalunya i Barcelona es veié alliberada de les forces d'ocupació el maig de 1814.

L'arribada del rei Ferran VII plantejava el dubte de saber si el rei acataria la Constitució de 1812 que posava fi al poder absolut del monarca. El rei, aclamat com a «Desitjat» per la multitud a totes les ciutats que visitava, va anar ajornant el jurament de la Constitució, en espera de poder proclamar els seu absolutisme, cosa que pogué fer el 4 de maig amb la firma d'un decret en el qual declarava nul·la la Constitució i tota l'obra legislativa de les Corts de Cadis.

La Guerra del Francès havia empobrit Catalunya i la inestabilitat que es visqué entre 1814 i 1820 no afavorí el redreçament econòmic.

L'1 de gener de 1820 tingué lloc el pronunciament del coronel Riego i en els dies següents hi hagué altres pronunciaments militars en diverses ciutats espanyoles. El rei,

mancat de suport popular, no tingué altre remei que jurar la Constitució de 1812 i donà pas a governs liberals que durant tres anys van dictar normes per millorar l'economia, proclamaren llibertat d'indústria i la no obligatorietat dels gremis, la qual cosa afectà de forma decisiva al gremi de serrallers del Regomir. També es va iniciar una reforma tributària que, de fet, significà un augment d'impostos a les bases populars.

Potser la mesura més important va ser la desamortització dels béns de l'Església, per la qual se suprimien les comunitats monacals i es reduïa el nombre de convents. Era una mesura d'hisenda perquè tots els béns dels monestirs i convents suprimits passaven al domini públic i eren venuts en subhasta pública.

Aquests anys els veïns de la barriada de Gràcia volgueren constituir-se en municipi i deixar de dependre de la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor, que fins llavors era una parròquia amb una demarcació molt extensa que incloïa l'antiga vila de Gràcia.

En aquest període força convuls de la vida del barri i de la ciutat, novament Barcelona es veié profundament trasbalsada per una altra epidèmia: la febre groga. El setembre de 1821, sembla que un vaixell arribat de l'Havana la introduí a la ciutat. La malura fou molt virulenta. Al Seminari, situat al capdamunt del carrer de Tallers, centre hospitalari màxim, hi entraren 1.467 atacats, 1.293 dels quals hi moriren. Al Regomir, com a la majoria de barris de la ciutat, la mortalitat fou de l'ordre del 6,20% de la població.[145]

A la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor es fan pregàries públiques per implorar la desaparició de la pesta que flagel·la la ciutat.[146] També el Capítol de la Catedral i l'Ajuntament

[145] C. GRABULEDA TEIXIDOR. *Salut pública i creixement urbà. Política i acció social en el sorgiment de la Barcelona contemporània.* Tesi doctoral dirigida pel Dr. Josep Maria Fradera Barceló, Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari d'Història «Jaume Vicens Vives», Barcelona, 2002, p. 261.

[146] APSJP, Sèrie Vicaria Perpètua, Llibre de Notes II, p. 51.

organitzen processons, durant quatre dies, que visiten diverses parròquies i convents, i finalitzen a la Capella de Sant Cristòfor del Regomir, on es dóna culte també a Sant Sebastià i a Sant Roc, especials protectors contra les pestes i altres malures.[147]

La Junta de Sanitat, vista la gravetat de l'epidèmia, és obligada a prendre certes mesures sanitàries com la de no permetre fer exèquies de cos present i els familiars només podien acompanyar el difunt fins al portal de la ciutat.[148] També s'obligà els obrers de la parròquia a enderrocar el cementiri que hi havia a la plaça de Sant Just, la qual cosa ja havia estat recomanada anteriorment, però no s'havia realitzat. L'any 1823, per falta de recursos econòmics no es podia acabar d'enderrocar el cementiri i els membres de Junta d'Obra es veieren en la necessitat de vendre objectes de plata destinats al culte.[149]

Les potències absolutistes europees veien amb preocupació l'arrelament d'un règim liberal a Espanya i en el Congrés de Verona (octubre 1822) decidiren intervenir-hi militarment per posar fi a l'experiència liberal. França fou l'encarregada de dur a terme l'acord. Un exèrcit francès, els Cent Mil Fills de Sant Lluís, va travessar la frontera per l'abril de 1823. La resistència de l'exèrcit espanyol fou escassa. El 30 de setembre els francesos ocuparen Cadis i alliberaren el rei. Barcelona, darrer reducte liberal, va ser ocupada el novembre.

Com havia succeït el 1814, la tornada a l'absolutisme va anar acompanyada d'una duríssima repressió. Tota l'obra legislativa del Trienni Liberal va ser suspesa i les propietats de l'Església que havien estat desamortitzades li van ser tornades. S'iniciava la nomenada «Dècada Ominosa», de 1823 a 1833.

La memòria *La Catalogne en 1824-1827,* escrita pel metge militar francès C. S. Cunyat, membre resident de l'Acadèmia de Dijon, permet conèixer amb detall la situació econòmica i industrial de la ciutat. Pel que fa referència al nostre barri, fa

147 Ibídem, p. 51.
148 Ibídem. p.51.
149 Ibídem.p. 64.

menció a l'existència de molts serrallers, la majoria dedicats a la construcció d'armes de foc de tota mena i a les eines de tall.[150]

Durant l'ocupació, amb crisi latent, les autoritats locals també s'hagueren d'ocupar dels sense feina. En aquest període el capità general, marquès de Camposagrado, emprengué obres d'interès positiu que donaven feina als aturats. Prop del barri, féu avançar vers la Barceloneta la muralla del portal de Mar, bo i allargant així el Pla de Palau, que guanyà en perspectiva urbana. El 1826 dignificà també la font de la culata del port, en la qual els vaixells anaven a fer aiguada. Manà reconstruir-la i coronar-la amb un Neptú, de bella factura, obra de l'escultor Adrià Ferran. Aquesta font, traslladada l'any 1919 al Parc de Montjuïc, des de 1983 la podem admirar a la plaça de Mercè.

A les acaballes de l'any 1827, Ferran VII, que preparava la seva visita a Barcelona, acordà amb les forces franceses que es retiressin de la ciutat. Era normal que en entrar a Barcelona preferís no trobar-hi un exèrcit estranger, per amic que fos. Els reis i el seu seguici entraren a la ciutat el dia 4 de desembre i s'hi estigueren fins al 8 d'abril. El poble li féu una gran rebuda, amb caires de servilisme, perquè les autoritats feren que la carrossa reial fos tirada per quatre artesans disfressats. El nou carrer que unia la Rambla amb la plaça de Sant Jaume i que s'havia de dir «dels Caputxins» se'n digué «de Ferran VII». L'Ajuntament organitzà festes que foren considerades molt costoses. La Junta de Comerç arranjà a Llotja una exposició de productes i artefactes per mostrar al rei el que feien Barcelona i Catalunya. Les sales i el pati foren il·luminats amb llum de gas per mitjà d'una instal·lació preparada pel professor Josep Roura. Fou un doble esdeveniment i els mateixos ciutadans en quedaren meravellats.[151]

A partir de 1842 que s'instal·là a Barcelona «La Catalana», empresa destinada a la producció de gas, en un

[150] C. S. CUNYAT. *La Catalogne en 1824-1827,* a P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ. Barcelona i la seva rodalia..., p. 271.

[151] P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ. *Barcelona i la seva rodalia*..., p. 275.

principi destinat a l'enllumenat públic, els carrers de la ciutat anaren canviant de fesomia. Segons Antoni Vallescà,[152] fou també el barri del Regomir el primer que aconseguí enllumenat de gas. Fou concretament el carrer Gignàs el primer que va gaudir d'aquesta gran innovació.

Aquest carrer, que en un principi era conegut amb el nom de carrer d'En Guim (Guillem) Nas, fou molt important durant tota l'edat mitjana. Al segle XIV es veié poblat de nombroses i interessants cases gòtiques. Sempre fou un carrer on tenien els seus tallers la majoria de sastres de la ciutat. També residia en el carrer Gignàs a mitjan segle XIX la societat literària-humorística anomenada «Lo Niu Guerrer».

A partir de l'estada dels reis a Barcelona es van redreçar les activitats econòmiques. S'anava cap una industrialització plena en especial en els rams cotoners.

En aquests rams, la vida d'obrador s'havia acabat. La joventut acudia a les fàbriques on l'aprenentatge hi era fàcil perquè moltes estaven ja plenament mecanitzades. S'havia iniciat també l'era del vapor però mancava carbó i ferro i tampoc no hi havia mecànics per a adobar la nova maquinària. No hi havia encara mecànics, però sí bons serrallers que s'anaren especialitzant i adaptant a les noves necessitats, als quals amb la creixent industrialització no els mancava bones feines.

Josep Bonaplata, fill de Sallent, de família drapera, que havia fet estades a Anglaterra, fou qui portà a Barcelona l'aplicació del vapor a la indústria tèxtil. L'any 1832 a la seva fàbrica hi entrava el cotó en floca i en sortien les peces ja acabades. La jornada de dotze i tretze hores, però, es feia dura. S'entrava a colles i es sortia a colles. Tot anava a toc de campana. L'obrer només pensava en el salari i la festa del diumenge; el fabricant, en els balanços i els guanys per a capitalitzar-los. S'havia iniciat la proletarització i ja durant els anys 30 els primers conflictes capital-treball.

[152] A.VALLESCÀ. *Las calles de Barcelona desaparecidas*, Millà, 1945, p. 35.

La construcció de l'Estat liberal (1833-1874)

Aquest període es caracteritzà per la progressiva implantació del liberalisme polític.

A Espanya la transició del règim absolutista al liberal no va ser gens fàcil. La mort de Ferran VII, l'any 1833, va assenyalar l'inici de la Primera Guerra Carlina. El liberalisme i el carlisme van gaudir d'una forta implantació a Catalunya, de manera que si el món rural va ser generalment carlí, les ciutats van ser sempre feus liberals i, des de 1868, federals.

L'any 1834 el govern elaborà un text constitucional, l'Estatut Reial, de caràcter molt conservador, que deixava grans atribucions a la Corona. La major part dels liberals no van acceptar les limitacions d'aquest estatut i, com que la continuació de la guerra cada vegada prenia un caràcter més virulent, es van anar radicalitzant els ànims i s'estenien les bullangues o aldarulls per les ciutats. No n'hi havia prou amb el trasbals polític i social, que el mes de setembre es presentaria a la ciutat un flagell que repetiria les seves visites al llarg del segle: el còlera, o còlera morbo asiàtic. Aquesta terrible epidèmia causà 3.344 morts. Les famílies acomodades abandonaren la ciutat i donaren motiu a les classes treballadores, que no podien abandonar-la, a tota mena de suposicions fantasioses i acusacions injustificades. Una d'aquestes era la que culpava als frares d'haver propagat l'epidèmia per haver emmetzinat les aigües de les fonts. Les forces obreres i liberals tenien una especial animadversió contra les comunitat religioses perquè la majoria havien abraçat la causa carlina.

A finals de 1834, i en els mateixos terrenys de la Barceloneta, prop de la Ciutadella, s'havia construït una plaça de toros. La Casa de Caritat havia obtingut permís reial per organitzar curses de braus, per tal de treure'n uns beneficis que li feien prou falta. Cal dir també que era costum que entitats assistencials regentessin espectacles per aconseguir un millor finançament. L'Hospital de la Santa Creu explotava el Teatre i la

mateixa Casa de Caritat era l'empresària dels balls de disfresses.

El mes de juliol de 1835 començà amb rumors i alarmes. Les conspiracions, reals o suposades, dels frares i els carlins, per una banda, i dels anarquistes o revolucionaris, per l'altra, feien témer una topada.

El dia de Sant Jaume se celebrava una cursa a la Barceloneta i un cop el darrer dels braus fou sacrificat s'organitzà un aldarull, que la cançó popular resum amb bàrbara simplicitat:

> El dia de Sant Jaume de l'any trenta-cinc,
> hi va haver gran broma dintre del torín;
> van sortir set toros, tots van ser dolents:
> això va ser la causa de cremar els convents.

Els amotinats sortiren de la plaça i cridant «El bou gros! El bou gros!», referint-se al capità general, i «morin els frares!» Passaren per davant del Regomir, pel carrer Ample i la muralla de Mar. Arribaren a la Rambla a quarts de vuit i començaren a apedregar els convents dels Agustins descalços i el dels Franciscans. Oradors improvisats exaltaven a la gentada que ben aviat calaren foc a aquests convents i als dels Carmelites del Carme, Dominics de Santa Caterina, Caputxins de Santa Madrona, Trinitaris descalços. Alguns convents van salvar-se per oposició del veïnat.

Després de la destrucció dels convents, algunes imatges i objectes de culte foren traslladats a la Parròquia de Sant Just. Hi ha constància documental de les imatges de sant Antoni de Pàdua, sant Domènec i quatre aranyes de bronze, del convent dels Franciscans. Sant Andreu Avel·lí, procedent de l'església de Sant Gaietà dels Teatins. També es traslladaren trenta cadires del cor i la pintura de Sant Magí de la Brufaganya, atribuïda a Flaugier, procedents del gran convent dels Dominics de Santa Caterina.

A primers d'agost continuava la incertesa i les alarmes.

Els incendis de convents i monestirs s'havien escampat per tot Catalunya. El dia 5 corregué per Barcelona la notícia de l'arribada del nou capità general Pere Nolasc Bassa, al qual s'atribuïen propòsits de castigar severament la ciutat. A migdia, el general Bassa ja s'havia instal·lat a Palau.

Una gernació omplí els carrers de la part baixa de la ciutat. Les canonades d'alarma de Montjuïc i la Ciutadella excitaren encara més els manifestants. Comissions de l'Ajuntament i la Diputació visitaren el general per pregar-li que dimitís i renunciés a la seva missió de castigar la ciutat. Ell s'hi negà. La decisió fou aviat coneguda per la multitud i uns quants extremistes van entrar a l'església de Santa Maria del Mar i travessaren al Palau pel pont que creuava el Fossar de les Moreres. Un cop dintre es dirigiren al despatx del general al qual mataren a trets de pistola.

Seguiren escenes horribles. El cadàver del general fou llençat a la plaça per una finestra, on esperava una gentada inquieta. Lligat amb una corda fou arrossegat per la muralla de Mar fins a la Rambla, on fou cremat amb el paperam i els mobles de la Delegació de Policia.

Fou un altre dia d'extrem afany per als veïns del Regomir que, per por, es recloïen a les cases i tancaven botigues i obradors, en veure passar la multitud enfurismada.

La reina regent, davant del clima de revolució que hi havia a la major part del territori no sotmès al control carlí, va haver de posar el Govern en mans del progressista Juan Álvarez Mendizábal, el qual va iniciar un programa de reformes, que es va veure estroncat per la seva destitució a principis de 1836. El motí de la guarnició de la Granja va contribuir per posar de nou en vigor, l'any 1937, la Constitució de Cadis i es lliurà novament el poder als progressistes, decidits, aquesta vegada sí, a tirar endavant el procés de revolució liberal.

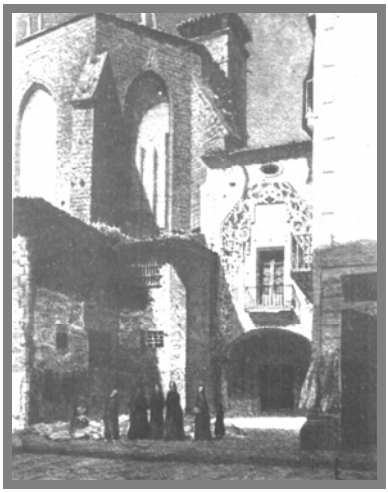

Convent del Carme, en el carrer al qual donà nom, tal com el veia F. Soler i Rovirosa després de l'incendi de 1835 i abans que el vast edifici monacal fos convertit provisionalment en Universitat. Era en aquesta església on els serrallers del Regomir tenien capella pròpia, amb dret de sepultura, sota l'advocació de sant Eloi

El nou govern va ser presidit per Calatrava, però va ser Mendizábal, un banquer que gaudia d'un ampli suport popular, qui fou nomenat ministre d'Hisenda i impulsà una sèrie de lleis de caràcter econòmic, com la de desvinculació, que va permetre a la noblesa desprendre's del seu patrimoni menys rendible, o la de l'abolició dels gremis. Les més importants de totes van ser les relatives a la desamortització, que decretaven la confiscació de totes les propietats de les comunitats eclesiàstiques suprimides i la seva venda en subhasta pública. Amb aquesta mesura s'aconseguia disminuir el deute públic, aplegar diners per armar un exèrcit per a lluitar contra els carlins, consolidar un grup de propietaris afectes a la causa liberal i a la monarquia d'Isabel II i permetre que les autoritats municipals disposessin dels edificis i solars ex-monacals i endeguessin millores urbanístiques. Al carrer Ample, i vora el mar, fou ampliada la plaça de Framenors amb l'àrea que ocupava el temple

conventual de Sant Nicolau, que els pertanyia. Havia estat l'indret de les jures reials; se'n dirà plaça de Medinaceli perquè els titulars d'aquest ducat posseïen ara els béns dels Montcada, que hi havien tingut la seva mansió.

També iniciatives particulars milloraren el paisatge urbà. No deixà d'influir-hi un arenyenc financer vingut d'Amèrica: Josep Xifré. En el gran solar que restava de l'allargament de la plaça del Palau vers el port, entre Llotja i la Duana, hi bastí l'any 1837 un immoble amb baixos porxats i tres pisos, un conjunt de gran dignitat que serà conegut des d'aleshores amb el nom de «Porxos d'En Xifré». Un altre propietari féu aixecar un altre immoble similar, seguint la idea de monumentalitzar la plaça. Aquí es practicà per primera vegada a la Península (1839) la captació d'una imatge pel procediment de Daguerre, precursor de la fotografia.

Seguiren anys d'intranquil·litat i de rebomboris, sempre a remolc de la política que s'imposava des de Madrid. El progressistes, dirigits pel general Espartero, el militar que havia derrotat els carlins, s'oposaren al projectes del Govern moderat i promogueren moviments insurreccionals que van fer caure el Govern i obligaren la reina Maria Cristina a marxar a l'exili. Espartero assumí el càrrec de regent fins la majoria d'edat d'Isabel II i governà Espanya dictatorialment durant tres anys.

El novembre de 1842 esclatà a Barcelona un aixecament popular contra la regència d'Espartero, en el qual els republicans van tenir un protagonisme important. Aquesta revolta de Barcelona s'acabà amb un sagnant bombardeig de la ciutat des del castell de Montjuïc. Caigueren més de 1.000 projectils sobre la ciutat i s'incendiaren i malmeteren uns 500 edificis. Després de la capitulació, Espartero obligà la ciutat a reconstruir la Ciutadella, símbol del domini borbònic, que els ciutadans havien començat a enderrocar.

El mes de maig de 1843 una nova crisi de Govern fou la guspira que encengué una sèrie d'aixecaments a diverses ciutats espanyoles.

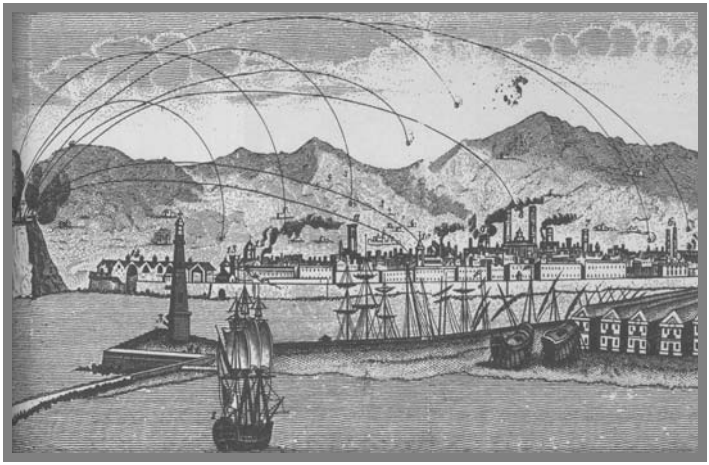

El bombardeig de Barcelona pel general Espartero segons un gravat de 1842. A segon terme, la muralla de Mar per davant del barri del Regomir on fumegen els incendis

Les relacions entre el Govern i la Junta Suprema que s'havia creat a Barcelona van ser molt tibants. El Govern ordenà la dissolució de la Junta i el desarmament de les milícies populars, i això originà un aixecament, secundat per altres ciutats catalanes. La revolta fou coneguda amb el nom de «la Jamància». Els amotinats atacaren la Ciutadella, però fracassaren perquè les escales que portaven eren massa curtes i no pogueren expugnar les muralles. Quan encara la ciutat no s'havia refet del bombardeig d'Espartero, en començà un de nou.

Malgrat la inestabilitat política i social, que es mantingué durant tota la resta del segle XIX, les activitats econòmiques es reprengueren amb força. De moment fou el ram de la construcció, pel fet que calia reparar tanta casa enderrocada o feta malbé per causa dels bombardeigs.

Com altres vegades s'ha comentat, sempre que s'activava la construcció, al Regomir hi havia feina. Segons Figuerola,[153] vers mig segle XIX, Barcelona tenia 52 tallers de serralleria, molts d'ells al barri del Regomir, amb 625 oficials i 373 aprenents i peons.

Al Regomir hi corria el diner. En la placeta que es formà a tocar del carrer Correu Vell, s'havia establert en una botiga un mallorquí molt eixerit, Miquel Pons, que començà a fer les primeres ensaïmades pastades i cuites a Barcelona. El negoci li anà tan bé que el portà a obrir una gran xocolateria a la Rambla del Mig, davant per davant del Teatre del Liceu.[154]

També en aquesta part del barri, on comença el carrer del Correu Vell, s'hi havia establert la primera Casa de Correus, amb caràcter oficial, que tingué Barcelona. Del carrer se'n deia llavors carrer de l'Estafeta. L'oficina del correu després es traslladà a la llibreria Saurí, a la cantonada del carrer Ample[155] i posteriorment s'instal·là a la plaça del Regomir, cantonada carrer del Triomf, avui carrer Calella, en l'antiga casa Golorons, magnífic edifici enderrocat durant el segle XIX i que ostentava en les seves dues façanes una decoració ornamental, combinada amb esgrafiats i pintures.[156] Des de llavors la plaça es va nomenar plaça del Correu i a l'antic carrer de l'Estafeta li va quedar el nom de Correu Vell.[157]

Des del punt de vista social, els fets més característics del període que ens ocupa fou la consolidació de la burgesia com a grup hegemònic i l'aparició d'un modern proletariat industrial que, tot i ser minoritari, va protagonitzar una intensa lluita reivindicativa.

---

153 Citat per P. VILA DINARÉS I LL. CASASSAS SIMÓ. *Barcelona i la seva rodalia...*, p. 307.

154 Ibídem, p. 89.

155 LL. PERMANYER. «*Regomir, con sabor ciudadano*», La Vanguardia, 25.01.2004.

156 F. CURET. *Visions barcelonines 1760-1860. Els barris de la ciutat II*. Dalmau i Jover, S.A., Barcelona, 1954. p. 170.

157 A.VALLESCÀ. *Las calles de Barcelona* ..1928 43.

La clerecia havia travessat una profunda reorganització al llarg de la primera meitat del segle. Amb la consolidació del liberalisme, el nou paper atribuït a l'Església resta ben palès en el fet que, si l'any 1800 hi havia a Catalunya un eclesiàstic per cada 59 habitants, el 1859 la proporció era d'un per cada 415.

El diner contingut fou posat en acció. S'inaugurà la il·luminació de gas a la Rambla i als carrers centrals, i aviat s'introduí a les botigues i s'estengué per la ciutat.

Manuel Girona, veí del carrer Ample, creà el Banc de Barcelona. S'inicià la modernització de les comunicacions. Són de l'any 1848 el ferrocarril de Mataró, que tenia l'estació al mateix indret on avui hi ha l'edifici conegut com estació de França, la plaça Reial, el Liceu, les societats científiques i literàries; poc després vingueren les exposicions periòdiques de belles arts i la formació dels Camps Elisis. Durant aquests anys, Ildefons Cerdà treballava també en el pla de reforma de l'Eixample de Barcelona.

Es produí una revifalla intel·lectual que s'havia iniciat a principis del segle i que quallà a partir dels anys trenta, en ple Romanticisme, en la Renaixença, que fou un intent de recuperar una consciència nacional catalana i d'integrar-hi alguns dels corrents renovadors europeus. La Renaixença es caracteritzà sobretot per l'ús literari de la llengua catalana, que havia anat minvant després de segles de decadència, i això propicià un redreçament de la literatura que tingué la seva màxima expressió en la restauració dels Jocs Florals, l'any 1859.

En el camp de la música coral, s'ha de destacar la figura de Josep Anselm Clavé, que havia nascut al carrer Ample, i que amb el propòsit de sostreure els obrers de l'ambient miserable de les tavernes, on se solien reunir, i unir-los en societats corals, fundà l'any 1845 L'Aurora. Fou tan gran la resposta popular, que l'any 1864 arribà a totalitzar 85 entitats comprensives de 2.725 cantaires.[158]

[158] P. ARTÍS I BENACH. *El cant coral a Catalunya,* Barcino, 1980, p. 256.

També per aquesta època s'establí en l'encara aristocràtic carrer Ample una línia de tramvies de tracció de sang, que tingué una vida molt curta. Anys més tard, hi circulà una línia de ripperts que tampoc durà gaire.[159]

El Regomir va tenir durant la segona meitat del segle XIX canvis urbanístics importants. El més remarcable és l'enderroc, l'any 1862, del portal del Regomir, conegut també com el portal de Sant Cristòfor. Al mateix temps, en construir-se noves cases, s'aprofità per a eixamplar el carrer. La Capella fou reduïda i li fou incorporada una nova façana.

Vers el nou segle

Malgrat els trasbalsos polítics i socials, pronunciaments militars, canvis en la dinastia que regnava, Tercera Guerra Carlina i la proclamació i caiguda de la Primera República, Catalunya continuà el progrés demogràfic i econòmic anteriorment iniciat i incrementà la infraestructura industrial basada especialment en el sector tèxtil cotoner. Hi contribuí en bona part la Guerra Franco-Prussiana, perquè les desfetes militars franceses, en suprimir de moment la gran competència de les importacions del país veí, van donar un gran impuls a la indústria catalana.

Al mateix temps, la societat canvià profundament: una burgesia dinàmica esdevingué la classe hegemònica del país, alhora que es consolidava un proletariat industrial cada cop més nombrós.

A principis dels anys 80 s'aprovà una important reforma aranzelària que amenaçava de reduir els mercats de la indústria catalana.

A finals de 1881 es produí un daltabaix financer que va fer tancar bancs, fàbriques i botigues. Aquesta crisi, amb

[159] LL. ALMERICH. *Història dels carrers de la Barcelona vella*, Vol. I, Millà, Barcelona, 1949, p. 22.

protestes i vagues obreres, no és obstacle per a la evolució de la ciutat. La dècada primera de la Restauració presenta en aquest aspecte un brillant balanç. Moltes obres públiques havien estat iniciades o projectades durant el període revolucionari; d'altres, però, són fruit indiscutible de la iniciativa particular o d'homes com l'alcalde Rius i Taulet, que projectà un innovador pla d'obres públiques i de transports urbans.

Les muralles de la ciutat havien anat desapareixent en molts indrets, però calgué esperar l'any 1878 perquè fos enderrocada la muralla de Mar, que subsistia més com a passeig que no pas com a defensa, on solien sortir a passejar els ciutadans àdhuc la burgesia i l'aristocràcia, que la recorrien en els seus cotxes de cavalls.

Per al Regomir l'enderroc de la muralla suposà un canvi transcendental. Ara derruïda la muralla i lliure de traves, podia gaudir de la vista i de la brisa del mar.

El Passeig de Colom en una imatge de 1888, on es pot observar el Moll de la Fusta i l'Hotel Internacional construït, davant del Regomir per l'Exposició Universal, i després enderrocat.
(La Vanguardia, 24.10.1999)

La Ciutadella, fortalesa feta construir per Felip V per decret de l'any 1715, amb la finalitat de dominar la ciutat, si aquesta intentava novament revoltar-se, sempre havia estat odiada pels barcelonins. En diverses ocasions, durant els temps de bullangues s'havia intentat enderrocar, però va caldre esperar la Revolució de Setembre de 1869 perquè el general Prim fes decretar la donació de la Ciutadella a la ciutat, que l'enderrocà entre aquesta data i l'any 1888. Ara en queda només, com ja s'ha dit, el palau del governador, la capella i l'arsenal.

L'Exposició Universal de 1888 fou també una empenta important per al desenvolupament urbanístic, social i econòmic de Barcelona. Com a preparació de l'Exposició, i mentre que en el parc de la Ciutadella s'iniciava una obra gegantina de construcció, amb innombrables palaus i pavellons, l'alcalde de Barcelona Rius i Taulet emprenia grans obres d'urbanització a la ciutat. Les principals foren l'obertura de la Rambla de Catalunya, el Paral·lel, els mercats del Born, de Sant Antoni i de la Barceloneta, el Cementiri Nou, Hospital del Sagrat Cor... S'inicià la construcció del Palau de Justícia i es va donar una gran empenta als transports públics.

L'obra que afectà més el Regomir fou l'arranjament del Passeig de Colom, en el qual es plantaren palmeres, contra l'opinió de la majoria dels veïns, que no creien que aquests arbres hi poguessin arrelar i van començar a nomenar-lo «el passeig de les escombres». S'inaugurà el monument dedicat a Colom i davant del Regomir, en el terreny guanyat al mar, quan s'amplià el port, en la zona que més tard se'n dirà el Moll de la Fusta, es construí l'Hotel Internacional, obra efímera de Lluís Domènech i Muntaner que fou enllestit en el miraculós termini de cinquanta-tres dies. Era un edifici de cinc pisos, amb un cos central i quatre torres de sis. Hi treballaren, de dia i de nit, 222 paletes i 440 manobres i, en el total de l'obra, es pagaren 60.000 jornals.[160]

[160] LL. PERMANYER. «*Un gran espacio efímero*», La Vanguardia, 24.10.1999.

En aquest final de segle nasqué al carrer del Regomir l'eminent tisiòleg, amic de Picasso, el doctor Jacint Reventós, que fou director del dispensari antituberculós de l'Hospital Clínic de Barcelona. També hi va néixer el compositor i crític musical Joan Borràs i de Palau. L'any 1900 el famós pintor Joan Miró anava a classes de dibuix amb el professor Civil, en una escola que hi havia al carrer del Regomir, 13.

El restaurador Miquel Regàs evocà en les seves memòries la botiga Teixidó, freqüentada pels estudiants de Belles Arts, que després del Regomir es traslladà a la ronda de Sant Pere, on el notable arquitecte Raspall projectà una intensa atmosfera modernista; la pastisseria Puigdengoles, un fill de la qual obrí en el Pati d'En Llimona l'anomenat restaurant Rectoria; la tintoreria Gallard, molt citada en els records de Joaquim Renard; el llauner Camalí i Boguñà; l'esmolet Coste, el qual a diferència dels esmolets ambulants, acreditià un taller fix. També fou filla del Regomir l'escriptora Anna Murià i Romaní. Més recentment, en el núm. 6, la dibuixant Altisent captà l'aroma de la botiga de la planxadora Maria Novell.[161]

La Casa de Família de Mn. Pedragosa

No podem cloure aquest breu recull històric del barri del Regomir sense fer menció de l'obra pedagògica de reeducació social de Mn. Josep Pedragosa i Monclús, que durant uns anys desenvolupà en el nostre barri, en els locals que en l'actualitat ocupa el Centre Cívic Pati Llimona.

Mn. Pedragosa havia nascut l'any 1874 a Sant Esteve de Palautordera, al peu del Montseny, de família humil. L'any 1903 fou ordenat de prevere i pels volts de 1904 entrava de capellà a la Presó Model de Barcelona. Allí se li despertaria la immensa vocació pedagògica i social que caracteritzà la seva existència.

[161] LL. PERMANYER. «*Regomir, con sabor ciudadano*», La Vanguardia, 25.01.2004.

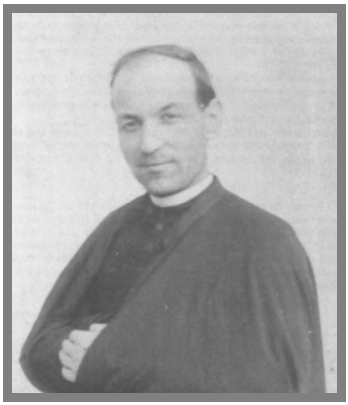

Josep Pedragosa i Monclús quan tenia uns 30 anys, en plena època de la seva dedicació a la Presó Model de Barcelona (de Fèlix F. Santolària, p. 94)

El dia 2 de novembre de 1906 prengué possessió del benefici eclesiàstic sota l'advocació de Sant Feliu, fundat per Guillem Codina, l'any 1333, a la capella d'aquest sant (capella forana) de la Parròquia de Sant Just i Sant Pastor.[162] Durant els anys següents i fins 1936, fundà i dirigí una institució reeducadora, desconeguda per innovadora, en els medis reformadors de l'època: la Casa de Família, que tan bons fruits va arribar a donar.

L'any 1908 fou nomenat director de la Secció Tercera de la Junta Provincial de Protecció a la Infància, i fou fundador i director del Patronat de Lliberts i de la Infància Abandonada. Des del seu càrrec crearia la Granja Agrícola de Plegamans, de caràcter corrector i educador de joves delinqüents, i establí el primer pla orgànic i sistemàtic de reeducació social que tingué la ciutat de Barcelona.

[162] APSJP, Sèrie Reverenda Comunitat, Llibre de d'Admissions II, p. 48 i Registre de Dotalies de Sant Just, fol. 80.

Vers 1906 cal pensar que ja existia una «comunitat» de joves que vivien amb Mn. Pedragosa en el seu propi domicili, a la Portaferrissa.

Quan Mn. Pedragosa fou cridat per a organitzar l'Obra de Protecció a la Infància, veié la possibilitat d'institucionalitzar la Casa de Família, que des de feia dos anys funcionava en el seu domicili, de manera informal i amb moltes dificultats econòmiques.

La creació, l'any 1909, del Patronat de Lliberts suposaria rebre diverses subvencions que van permetre a Mn. Pedragosa, lliure de preocupacions monetàries, crear un estil pedagògic propi i original.

Segons el professor Fèlix Santolaria[163], que ha dedicat molts anys a estudiar l'obra pedagògica de Mn. Pedragosa, la Casa de Família es proposava explícitament recuperar en el seu element natural – família i societat – el jove marginat i delinqüent, en règim de «porta oberta», tot i reconeixent que en determinats casos seria necessari un període anterior de reclusió, per dotar l'educand dels elements imprescindibles per a iniciar el seu període de llibertat vigilada.

Com que a principis de 1909 el pis de la Portaferrissa es veié obligat a servir d'Alberg Provisional de Lliberts y de Casa de Família simultàniament, va caldre habilitar un nou local de més cabuda al carrer d'En Serra, cantonada al carrer Ample, davant de la plaça de la Mercè. Durant el curt termini que la Casa de Família romangué en aquest domicili, els nois tutelats foren trenta.

L'any 1911 s'inicià una nova etapa amb la creació del Patronat de Lliberts i de la Infància Abandonada, que passà a ocupar un gran immoble del carrer del Carme, antic convent de les monges Mínimes.

Quan un menor era ingressat a l'Alberg, s'obria un expedient i era fotografiat, de manera que constés en l'expedient

---

163 F. F. SANTOLARIA. *Reeducación social. La obra pedagógica de Josep Pedragosa.* Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1984.

l'aspecte físic que tenia en el moment en que era recollit. Amb aquesta finalitat s'havia instal·lat en el mateix edifici un gabinet fotogràfic. El material fotogràfic d'aquest període està recollit en un àlbum de 271 fotografies que es custodia a l'Arxiu Parroquial de Sant Just i Sant Pastor[164]. També s'hi conserven expedients, informes, ponències i cartes. Molt material és encara inèdit.

L'any 1920 l'Ajuntament decidí desnonar la Casa de Família perquè en el seu lloc volia construir-hi el «Grup Escolar Milà i Fontanals i Lluïsa Curià» i altre cop es veieren obligats a canviar de lloc. La solució arribà quan es pogué disposar d'un immoble format per quatre finques, situades al núm. 2 i 4 del carrer de Sant Simplici, núm. 3 del carrer del Regomir i núm. 5 del Correu Vell. El cost de la compra fou de 450.000 pessetes, que s'havien de pagar a raó de 1.800 pessetes mensuals. Amb un interès del 6% anual.

Havent d'atendre aquests pagaments i les despeses ocasionades per les reformes i el funcionament de la casa, amb unes subvencions cada vegada més minses, la situació econòmica es deteriorà de tal manera que a Mn. Pedragosa li va caldre visitar a l'alcalde Baró de Viver, per gestionar un augment de les subvencions. L'Ajuntament proposà entrar a formar part del Patronat de la institució i es constituiria en el seu protector. Pedragosa, de manera incomprensible, no acceptà l'oferiment i com que no podia mantenir-ne el funcionament, decidí renunciar a la direcció de la Casa de Família i admetre la separació personal de l'obra, a fi de poder salvar la institució.

L'adveniment de la República, l'any 1931, suposarà un canvi total a les institucions de protecció del menor a Barcelona. Mn. Pedragosa serà nomenat vocal propietari del Tribunal Tutelar l'abril de 1931 i romandrà en el càrrec fins l'esclat de la Guerra Civil, el juliol de 1936.

Durant la guerra, Mn. Pedragosa, després de residir en alguns domicilis d'amics i familiars, s'instal·là a casa d'una seva neboda que vivia al carrer d'Aragó.

[164] APSJP, Documentació Casa de Família, VII/3.

La Casa de Família del Regomir la regentà, en un principi, el seu nebot Salvador Pedragosa, fins al juliol de 1937 que fou cridat a files. La tasca que havia fet la institució es va anar desnaturalitzant perquè s'hi feia entrar xicots l'estat moral i mental dels quals no corresponia als principis educatius de la Casa de Família.

La institució tancaria definitivament quan després d'un bombardeig aeri quedà seriosament danyat l'immoble.

Després de la guerra, les institucions catalanes foren incorporades a La Obra de Protección y Tutela de Menores que el Govern Nacional havia creat a Burgos l'any 1937. A Mn. Pedragosa se li havia tancat el camp d'acció al qual havia dedicat tota la vida. L'any 1942 es creà un nou patronat que es nomenà Patronato Central de Nuestra Señora de la Merced para la Redención de Penas por el Trabajo, que depenia directament del Ministerio de Justicia. Mn. Pedragosa en quedà totalment relegat.

Anys més tard, pels volts de 1950, el pare Lahoz de l'Orde de la Mercè, potser per amistat, li oferí la direcció i reorganització de les antigues institucions del Patronat: la Casa de Família i la Granja de Plegamans. Mn. Pedragosa, però, no ho acceptà a causa de la seva edat i el seu estat de salut.

Mn. Josep Pedragosa obrí les portes del vell casal del carrer de Sant Simplici a l'Acadèmia de Sant Just i Sant Pastor, perquè pogués continuar les seves activitats religioses i culturals.[165]

Mn. Pedragosa morí el 25 de juliol de 1957 a l'edat de 83 anys.

---

165 F. BALDELLÓ. «*Mosén Pedragosa, beneficiado de nuestra Parroquia*», Revista Parroquial, Parroquia de los Santos Justo y Pastor, Barcelona, Agosto-Setiembre, 1957.